EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Roman satiric şi caricatural, *Anii pierduţi* prezintă într-o lumină hilară viaţa micii burghezii de provincie în perioada fascismului.

Perspectiva construirii unui turn panoramic înviorează pentru o vreme existenţa monotonă şi mediocră a tîrguşorului, resuscitînd unele speranţe, dar inutilitatea finală a acestei construcţii denunţă şi condamnă o iluzie gratuită îndelung întreţinută, inerţia şi golul sufletesc din anii respectivi, cărora autorul le opune bucuria simplă a vieţii.

Lei 4,75

34

1967

VITALIANO BRANCATI • ANII PIERDUŢI

CM

VITALIANO BRANCATI

ANII PIERDUŢI

COLECŢIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei de *Ana Baumeister*

Vitaliano Brancati
GLI ANNI PERDUTI
VI edizione, Bompiani, Milano, 1963

Vitaliano Brancati

Anii pierduți

Traducere și cuvînt înainte de
Radu Petrescu

Editura pentru Literatură Universală

București — 1967

Cuvînt înainte

Vitaliano Brancati este cunoscut cititorului român prin două povestiri, *Petrecere cu dans (Festa da ballo)* și *Bătrînul cu cizme (Il vecchio con gli stivali)*[1], dintre care pe cea de-a doua, din volumul de nuvele cu același titlu, apărut în 1945, critica italiană o socotește un moment semnificativ în opera scriitorului, cea mai izbutită dintre narațiunile lui „politice".

Brancati s-a născut în 1907, la Pachino, și-a făcut studiile la Catania unde a și funcționat cîțiva ani ca profesor în învățămîntul mediu, tot acolo a tipărit în 1932 romanul juvenil *Prietenul învingătorului (L'Amico del vincitore)* de inspirație vitalistă și iraționalistă, nu străină modului oficial de a gîndi în Italia de atunci, apoi s-a transferat la Roma și, în contact cu cercurile de opoziție, se depărtează de ideologia regimului, opera lui, mai cu seamă cea eseistică, publicată în periodice *(Il Mondo, Corriere della sera* etc.), asumînd de aci înainte nu puține accente critice.

Anii pierduți (Gli anni perduti, 1941) marchează tocmai această trecere, inaugurînd opera de maturitate : volumul de nuvele amintit mai sus, piesa de teatru *Guvernanta (La go-*

[1] *Nuvele italiene contemporane*, Editura pentru literatură universală, București, 1964.

vernante) interzisă de cenzura clericală şi romanele *Don Juan în Sicilia (Don Giovanni in Sicilia*, 1942), *Frumosul Antonio (Il bell'Antonio*, 1949) şi *Paolo cel înflăcărat (Paolo il caldo)* rămas neterminat din cauza morţii scriitorului şi tipărit postum în 1955.

Luciditatea perspectivei asupra realităţilor Italiei de-atunci ia la Brancati, în *Anii pierduţi* ca şi în *Don Juan în Sicilia* de exemplu, o formă aluzivă, simbolică. Astfel turnul panoramic pe care în *Anii pierduţi* îl construieşte Francesco Buscaino printr-o neîntreruptă luptă de zece ani cu inerţia locuitorilor din Natàca, mic oraş de provincie sicilian, dar care o dată construit rămîne să domine oraşul doar prin inutilitatea sa pentru că întreprinzătorul bărbat şi tinerii localnici care îşi legaseră viaţa de ideea lui ignoraseră existenţa unei legi care interzicea ridicarea unor astfel de edificii, este emblema singurului ideal de care sînt capabili cei lipsiţi de puterea de a avea un ideal : iluzia îndelung întreţinută şi lipsită de eficienţă.

Brancati are în vedere aici un anumit tineret, din deceniul al doilea şi al treilea, al Italiei, aparţinînd claselor posedante, foarte accesibil la demagogia activistă tocmai din cauza fundamentalei lui lipse de operozitate. Revirimentul produs de apariţia lui Buscaino în Natàca printre aceşti tineri etern ocupaţi să-şi facă bagajele pentru a părăsi oraşul, fără să aibă însă niciodată energia de a pleca, dovedind în schimb multă ingeniozitate în a-şi automatiza existenţa, este el însuşi o iluzie — plătită, între altele, cu viaţa inocentului profesor Solco, profet al dragostei universale, şi a prietenului şi admiratorului său Dilentini.

În Natàca însă, alături de tinerii aceştia şi de bătrînii inventatori ai mişcării perpetue, ai „morrealei", aspiranţi legitimi la tronul Angliei, compozitori de muzică fără ştiinţa notelor muzicale, maniaci ai poeziei dialectale, ai dramelor

religioase în endecasilabi, experţi ai gimnasticei pe mesele de la „pensiunea“ *Fior d'arancio*, sînt şi oameni care scapă mediului sufocant : profesorul Luigini, datorită împrejurării că este un poet adevărat, Maria Careni prin dragostea conjugală şi maternă, şi Roberto Luisi prin conştiinţa datoriei împlinite.

Acesta şi este mesajul *Anilor pierduţi* : Brancati, suflet etic, crede în virtutea muncii utile, asidue şi modeste.

Fără să fie propriu-zis o scriere polemică, tonul fundamental al romanului *Anii pierduţi* este amonitoriu, ceea ce nu stînjeneşte emoţia estetică dat fiind că porneşte dintr-o reală simpatie faţă de oameni, de oamenii Siciliei natale, ale căror „moravuri“ au solicitat în permanenţă atenţia scriitorului. Brancati este un umorist cultivat şi meditativ. El are capacitatea să-şi decanteze materia „pînă la surîs“, cum observă Francesco Flora [1], fără să pătrundă în universul crispat al caricaturii, dar neaccedînd nici la creaţia obiectivă pe care probabil nu o va fi avut în vedere decît rareori şi atunci, mai degrabă decît eroi complet desfăşuraţi, dă tipuri — admirabil puse în valoare de rumoarea în clar-obscur a mediului vivace pe al cărui fundal sînt proiectate.

Vorbind despre raportul dintre arta lui Brancati şi cea a lui Pirandello, cu care prima este de obicei pusă în legătură, Luigi Russo [2] găseşte că cel dintîi, „înzestrat mai mult cu gust şi cu toleranţă sceptică decît cu voinţa aspră de a denunţa societatea, se limitează... să insinueze în operele sale un apel sentimental în favoarea unor forme elementare de convieţuire şi umanitate.“ Există însă în surîsul, în ironia cordială a lui Brancati un substrat întunecos şi amar care o salvează

[1] *Storia della letteratura italiana.* Mondadori, 1964.

[2] *I narratori (1850—1957).* Giuseppe Principato, Milano, 1958.

de sentimentalism, permițîndu-i accesul la poezie și așa se face că, deși pornind de la teme ale vechii proze naturaliste — căci *Anii pierduți* este în bună măsură, în afară de cele spuse, și o analiză a plictisului provincial — scriitorul reușește să le depășească.

De aceea, el poate utiliza pînă și desfășurata comparație homerică, în aparență atît de contrară poeticii actuale, integrînd-o firesc respirației lui stilistice și fără nici o intenție de parodie. În *Anii pierduți* aceste comparații ritmează epopeic narațiunea, acolo mai ales unde se intonează în carte cîntecul trecerii monotone a anotimpurilor : „Cei trei foarte înalți platani de pe bulevard se despuiau încet, luînd însă, treptat, un aer mai nobil și mai grav. Ca un domn care-și încărcase brațele cu obiecte ridicule, luate unor copii care i se jucau prin preajmă dar, la apariția a ceva serios, o înmormîntare, o femeie frumoasă ori un președinte de tribunal, le lasă pe toate să-i cadă din brațe și rămîne drept, grav, gata la cel mai ceremonios salut ; la fel și înalții platani de pe bulevard, la trecerea primilor nori întunecați" (I, 8).

Într-o epocă în care reacționînd la impresionism pentru a înapoia lucrurilor soliditatea sau a le spiritualiza, pictorii apelează curent la modalități foarte vechi sau extranee spațiului european, este foarte firesc ca scriitorii la rîndul lor să-și împrospăteze mijloacele printr-un apel la înalta clasicitate greacă, de exemplu, într-o tentativă de renunțare la viziunea naturalistă (contemporană și afină impresionismului) care a pulverizat omul în mediul său.

În sensul aceleiași tentative se află Brancati și cînd, deși își taie *Anii pierduți* în mici tablouri, așa cum procedau frații de Goncourt sau, la noi, Traian Demetrescu și Bacovia, acestea, pe lîngă și mai presus de plastica lor amintind maniera lui Dufy, sînt niște variații muzicale pe trei teme cu o epică iluzorie : Leonardo Barini, omul care și-a pierdut

bucuria, misterioasa rațiune interioară de a exista, și vegetează, întors în Natàca, pentru a nu face lucruri neatinse de lumina ei, Rodolfo și Enzo De Mei, Giovanni Luisi, Paolo Filesi, Lello Raveni și ceilalți care nu-și pot părăsi orașul, adică în realitate, căci de asta e vorba, nu pot duce o viață umană fie din cauza abuliei, fie pentru că nici nu și-o pot imagina deși își consumă existența visînd-o — și Francesco Buscaino, cel îmbătat de propriile lui fantasme și capabil să-și transmită ebrietatea cu aparențe nu rareori sublime și altora. El crede nezdruncinat că a fost în America, deși dincolo de hotarele Italiei n-a pășit niciodată, înscenează afacerea turnului cu toate că trăiește numai din împrumuturi, își povestește aventurile printre maurii lui Bulú și gangsteri, cînd în fond odiseea lui este a expedientelor zilnice. Personajul, cu discursurile lui optimiste care proliferează enorm, este tot o descoperire a naturaliștilor (Hamiet din *Les Linottes* de Courteline, pentru a desprinde un singur nume, la întîmplare, din lunga listă posibilă), dar la Brancati își epurează jovialitatea în partitura pe care este pus să o servească. Fraza aulică, în a cărei sintaxă un comentator auzea o inflexiune dialectală (Flora vorbește în legătură cu aceasta de „memoria etnică" a scriitorului), contribuie și ea la crearea muzicalului trup aerian al cărții. Brancati gîndea adînc asupra artei sale, ceea ce se vede și din ideea de a relua (în *Frumosul Antonio*, romanul din 1949) tema din *Armance*, micul roman de debut al lui Stendhal.

Buscaino el însuși, din *Anii pierduți*, nu este, așa cum cititorul își va da ușor seama, conceput simplist. Lacrimile pe care și le stăpînește pe terasa turnului în fine terminat, sînt ale celui care a ajuns la capătul muncii sale, chiar dacă aceasta, în societatea dată, s-a desfășurat în gol. Agentul care aduce prăbușirea eroului, funcționarul de la primărie

idiotizat de birocratism, este atît de meschin şi motivul interzicerii de a se deschide turnul pentru public întrece într-atît în absurditate absurditatea însăşi a iluziei lui Buscaino, încît nu putem refuza învinsului dacă nu simpatia, înţelegerea noastră.

Pentru a înţelege însă exact timbrul diafan al cărţii, provenienţa lui, e nevoie să ne adresăm unei nuvele ca *Bătrînul cu cizme*, unde simbolul final, al impiegatului care nu supravieţuieşte obiectului urii sale şi, agonizant, îşi recîştigă „surzenia", care-i ajutase să suporte necazurile vieţii, suportînd acum cu o impasibilitate marmoreană norul de muşte ce-i acoperă faţa, aferate şi indiferente, cum aferaţi şi indiferenţi dispuseseră de el pînă atunci semenii săi, ne oferă într-o imagine swiftiană cheia gravă la care trebuie citit scriitorul.

RADU PETRESCU

Partea întîi

I

Într-o zi de septembrie, Leonardo Barini plecă din Roma, unde conducea revista literară *Campoformio*, și se întoarse în Natàca, orașul lui natal de pe malul Mediteranei.

La Roma o dusese cam prost cu sănătatea, avusese amețeli și grețuri. Pentru a se reface complet, îi erau însă de ajuns douăzeci de zile de odihnă și de regim în sînul familiei. Era, fără îndoială, o nimica toată. După douăzeci de zile se va întoarce la Roma.

Cel puțin așa zicea, în timp ce-și trăgea cuvertura peste cap și mama lui închidea obloanele ferestrei.

— Acum lasă-mă să dorm douăzeci de minute.

Tatăl, mama și fratele ieșiră din încăpere și închiseră ușa... Grețuri ? Vor trece ! Peste douăzeci de zile, îndărăt la Roma.

Dar nici sănătatea nu-i era atît de năruită, nici grețurile atît de mari, încît să explice o întoarcere atît de grabnică. Adevărul adevărat era că deodată, fără temei serios, bucuria pierise din sufletul lui Leonardo. Frumoasa lumină care scălda totul, dînd

un sens pînă şi scaunelor şi călimării, se stinsese. Lumina aceasta îl însoţise încă din primii ani ai copilăriei, în leagăn, pe banca şcolii, pretutindeni şi totdeauna ; iar acum dispăruse. „De ce ?“ De ce se stinsese ? Fără ea nu putea trăi ; fără ea era un prost, un om de nimic, un bătrîn paralitic. Ameţelile şi greţurile — fleacuri ! Pînă cînd nu se întorcea lumina, pînă cînd nu-i năpădea din nou bucuria în suflet, fără motiv, aşa precum se risipise, nu avea de gînd să se urnească nici din pat, nici din casă ! Ceilalţi puteau trăi liniştiţi o viaţă întreagă în asemenea beznă, el însă nu putea face un pas şi simţea cum piere.

Telefonul sună în camera de-alături. Se auzi vocea mamei :

— Leonardo s-a întors, însă doarme.

— Mamă, strigă el. Cine e ?

— Domnişoara Liza Careni.

— Spune-i că dorm.

— Da, doarme. Reveniţi peste o jumătate de oră !

Pasul mamei se depărtă pe coridorul întunecat, între fotoliile scoase din uz şi măsuţele ticsite de candele roşii, de flori vechi şi de statuete : Sfîntul Anton cu Copilul în braţe, Sfînta Rita în manta neagră, Sfîntul Petru cu bătrînul paralitic alături. Se auzi scîrţîind uşa cămăruţei în care erau grămădite saltele pentru oaspeţi şi geamantanele ce însoţiseră pe părinţi în voiajul de nuntă al cărui rezultat fusese el, Leonardo. Apoi nimic, decît abia auzita picătură de apă care de ani de zile cădea în vasul din curte.

Nu trecu astfel nici un sfert de oră şi telefonul sună a doua oară.

— Nu ştiu, zicea mama. Nu ştiu dacă s-a sculat.

— Nu m-am sculat încă ! strigă Leonardo care nici nu închisese ochii.

— Nu ! îngîna din nou, monoton, glasul mamei. Nu, tot mai doarme.

Frunzele de toamnă, purtate de vîntul cald, ajungeau pînă pe balcon, tîrîndu-se dincolo de uşi ca nişte paşi neştiuţi ; din cînd în cînd se izbea un oblon. Vîntul fierbinte de toamnă. Cerul s-o fi întunecat, la ora asta, gîndi Leonardo ; pe trotuare multă lume umblînd agale cu mîinile în buzunare, deschizînd gura în oglinzile prăvăliilor să-şi examineze limba ori doar să caşte ; avocatul De Marchi s-a aşezat la o masă la berărie şi pînă la miezul nopţii nu se va clinti de-acolo ; cafenelele sînt ticsite ca nişte cazarme ; tinerii, în grupuri de cîte zece şi douăzeci, au început să-şi dea ghionţi, care-i proiectează în zid pe cei mai slabi dintre ei ; în cartierele mărginaşe, luminate cu gaz, au apărut pe laviţe şiruri de peşti, reci ca lama cuţitului, iar băieţi desculţi blesteamă trecătorii mărunţi care poartă pălării cu boruri moi şi care n-au vrut să cumpere peştii mari, de culoare metalică. Da, Sudul. Şi vîntul care izbea obloanele venea din Africa. Leonardo se întoarse în pat pe partea cealaltă. „De ce s-a stins lumina ? De ce am fost silit să mă întorc aici ? Ce s-a întîmplat în viaţa mea ? N-am avut nici un fel de criză. Totul mergea bine cînd totul, pe neaşteptate, s-a întunecat."

Telefonul sună din nou.

— Nu ! repeta mama. Doarme !

„Poate că, continua Leonardo cu faţa atît de aproape de perete, încît simţea mirosul de hîrtie veche, poate că boala e de vină ; va trece o dată cu greţurile şi ameţelile !“ Mai fusese însă şi în alte rînduri mult mai grav bolnav, dar nu i se întîmplase niciodată aşa ceva, lumina nu se stinsese niciodată.

— Nu ştiu ! spunea mama, tot la telefon. Nu ştiu ! Se odihneşte.

Nici excese, nici păcate mari nu făcuse, nu-şi istovise nici mintea, nici trupul, îndoieli nu-l încercaseră. Viaţa lui era aceeaşi ca înainte. Pierise bucuria, de ce ?

— Doarme. Da, tot mai doarme. Se odihneşte. De data asta nu-şi dădu seama dacă mama răspunsese la telefon sau dacă propria lui memorie repeta cuvintele-acelea. „Se odihneşe !“ Nu se odihnea de loc. Dimpotrivă, o groază îi pătrunsese cumva în creier şi răsucea fără încetare, ca pe o roată, cuvintele : „Peste douăzeci de zile va fi vindecat ! Peste douăzeci de zile toate lucrurile se vor scălda în trandafiriul cer de totdeauna, de care nici nu-şi mai dădea seama, atît îi părea de firesc şi de obişnuit ! Atunci va pleca spre Roma, iar oraşul acesta sudic se va mistui în urmă ca un nor cernit şi urît, mînat de vînt. Acum trebuie să se odihnească şi iar să se odihnească !“

Frunzele se tîrau pe balcon şi oblonul se zbătea în vîntul venit din Africa.

II

Cu telefonul la care Leonardo nu voise să răspundă, domnişoara Liza Careni avea de comunicat o îmbucurătoare descoperire a ei : modul de a petrece seara. Ideea îi venise aşa, dintr-o dată, în timp ce şedea în fotoliu şi citea o carte plicticoasă. Strigase atunci uşor, ca pasărea care zăreşte cerul printre nori, şi alergase la telefon să comunice această îmbucurătoare descoperire tuturor prietenelor şi prietenilor (puţini la număr pentru că unei domnişoare din Natàca nu-i era îngăduit să aibă prieteni).

În Natàca modul de a petrece seara şi, în general, timpul, era o chestiune foarte importantă. După apusul soarelui, tinerii se adunau în cerc discutînd unde şi cum să-şi petreacă seara. Discuţia era întreruptă de cîte unul care, deşteptîndu-se ca dintr-un somn chinuit şi observînd că de o oră stăteau pe loc sub acelaşi anunţ de licitaţie publică, zicea invariabil : „Dar cine-a murit aici ?" Fraza, foarte des folosită în Natàca, voia să spună că se înţepeniseră în jurul unui spaţiu de pe trotuar, exact ca şi cînd în spaţiul acela s-ar fi aflat un mort de identificat.

Sîmbăta, tot oraşul se îndeletnicea cu întrebarea unde şi cum să petreacă duminica. Cu toate că mulţi orăşeni erau harnici şi studioşi, mereu se făcea că după orele de muncă şi de studiu le rămînea mult timp. Situaţia se agrava pentru cei fără nici o ocupaţie, proprietari, bogătaşi în cea mai mare parte ; iar unul din principalele obiecte cu

care bogăţia împodobeşte pe tînăr este ceasul, un ceas mare de aur, un ceas de precizie cu patru limbi, una care arată orele, una minutele, alta secundele şi cea de-a patra, foarte subţire, fracţiunile de secundă. Neclintiţi în pragul cofetăriilor, tinerii aceştia puteau, ridicînd doar puţin mîneca, să-şi măsoare plictiseala cu cea mai mare meticulozitate. Glumele lor constau ades în a pune în mişcare limba fracţiunilor de secundă în momentul în care, de exemplu, amicul Erasmo Veni, tînăr cunoscut în oraş, cu ochelarii jucîndu-i pe faţa negricioasă, începea să-şi soarbă obişnuita ceaşcă de cafea. Cînd Erasmo îşi depunea pe tejghea ceaşca golită, trecuseră două sute trei secunde şi jumătate... În chipul acesta ajunseseră să ştie că o sărutare de mînă a lui Federico Reali, cel mai domol şi mai politicos dintre băieţii de neam, dura două secunde ; că doamna Galli cea cultă şi bună obişnuia să se oprească cincizeci de secunde pe marginea trotuarului, înainte de a trece strada, iar Carlo Dalbi, care jurase totuşi că se va abţine şi că va fi un tînăr elegant întru totul, scuipa în repetate rînduri la viteza de doi metri pe secundă, adică şase kilometri pe oră.

Aceste calcule nu se mărgineau, fireşte, la faptele exterioare ; se cunoştea cu destulă precizie rapiditatea chiar a unor îndeletniciri intime şi delicate, cel puţin în privinţa tinerilor celor mai de vază. Oricum însă, calculul unor evenimente atît de diferite nu umplea niciodată o oră întreagă. Limba fracţiunilor de secundă se repezea ca păianjenul care a simţit musca încurcată în plasa lui şi se oprea brusc, şi tot brusc reîncepea să alerge, dar

cealaltă, limba neagră, pitică, limba cea mai scurtă, nu făcea nici un pas înainte.

Alături de calculele pentru trecerea timpului, erau şi altele, pentru economisirea lui. Carlo Dalbi, întorcîndu-se seara acasă, îşi scotea mănuşa stîngă la zece metri de poartă, la şapte metri pe cea dreaptă, la cinci şi le vîra pe amîndouă în buzunarul pardesiului, şi cînd borul pălăriei lui atingea poarta, el şi avea cheia în mînă şi nu-i rămînea nici o clipă de aşteptat pînă să o vîre în broască. Rodolfo De Mei, tînărul arhitect, care fusese totdeauna studios şi modest, care nu făcuse niciodată nimic iar acum, deodată, cine ştie de ce, strecura fraze ca : „Noi, artiştii... Eu, ca artist..." Rodolfo De Mei încerca să economisească minutele citind, în timpul prînzului, reviste voluminoase de arhitectură care cufundau farfuria fratelui său mai mic într-o umbră adîncă.

Eforturile de economisire a timpului ascundeau însă aceeaşi dorinţă de a-l face să treacă. Erau, în Natàca, ceasuri tărăgănate, înţepenite. Se găsea totuşi modul de a le consuma, căci oamenii erau inventivi. Trist era că, după ce treceau, orele acelea nu lăsau nimic în memorie, nici măcar amintirea că au fost urnite cu atîta grea osteneală. Semănau ciudat între ele, aşa încît cei din Natàca îşi aminteau, din multe seri, de cîte una singură, şi abia de cîte o duminică între atîtea. Gîndul la ce va fi era un gînd obositor, însă la ce fusese, era un gînd pustiu. Una dintre impresiile comune ale bătrînilor din Natàca era că s-au trezit bătrîni după o săptămînă sau două de tinereţe. Din această cauză erau nesatisfăcuţi, vioi şi indiscreţi, şi neîncetat într-o

penibilă goană după aventuri. Primăvara, cînd își scotea afară scaunele de nuiele, „Circolo dei conti“, frecventat doar de bătrîni, devenea un fel de văgăună a smeului: fetele, care treceau pe-acolo aproape în goană, auzeau clubul vuind de chemări cavernoase, de sărutări plescăite, de scaune împinse greoi de cîte unul care dădea să se scoale și să alerge după vînat.

Bătrînii erau puțin resemnați, iar tinerii erau înăcriți. Nini Padeni, fost locotenent de bersalieri, tinerel, frumos, înalt, subțire, care uimea femeile de la pensiunea „Fior d'arancio“ sărind pe mese și vîrîndu-și capul între picioare, socotea că starea aceasta se datora „brutalei separări a sexelor“, dăinuind de secole în oraș. După alții, se datora căldurii, vîntului fierbinte... De fapt, nu se știa cine purta vina. Sigur este însă că printre oamenii care se învîrteau ore întregi în sus și-n jos pe același trotuar, făcînd din timp în timp un vag gest de nerăbdare, chiar dacă nu așteptau pe nimeni, și cei care ore întregi stăteau în loc să asculte muzică, chiar dacă nu le plăcea, prestigiul occidentului îl susțineau doar cîinii vagabonzi cu fuga lor neabătută și cu înfățișarea celui care știe unde se duce (încît orășenii se întrebau invidioși „dar unde s-or fi ducînd cîinii ăștia ?“).

Cînd Leonardo se hotărî să răspundă la telefonul care suna iar, domnișoara Liza Careni îi spuse :

— Aflasem un mijloc, un mijloc foarte reușit de a petrece o jumătate de zi. Dar din păcate nu-i cu putință. Pentru după-amiază leacul e să dăm o lecție de dans vărului meu. Dar ce facem diseară ?

— Nu ştiu, făcu Leonardo. Habar n-am.

— Nici dumneata, prin urmare, n-ai nici o idee ?

— Nici eu.

— Nu-i nimic. Mîine seară te aşteptăm totuşi, chiar aşa, fără idei.

— Bine ! murmură Leonardo şi se întoarse să se întindă pe pat.

III

Cele două saloane ale casei Careni erau pline de tineri, printre genunchii cărora se plimba alene Dora, bătrîna lupoaică somnoroasă, gudurîndu-se, închizînd ochii şi mirosind pantofii tuturor. Era o căţea cu înfăţişare ciudată, înzestrată cu un cap aproape gînditor, căruia pleoapele încreţite şi grele îi dădeau o expresie severă. N-o mulţumea niciodată nimic, nici liniştea care domnea în casa Careni către ora două după-masă, şi pe care o sfîşia cu lătrături nervoase şi neaşteptate, nici gălăgia copiilor, nici larma asurzitoare a tinerilor, nici cîntecul Lizei, nici pianul Mariei, sora mai mare. Răspundea cu mult calm, aproape cu indiferenţă chemărilor Lizei după care era, cum se zice, nebună, şi o căuta cu ochii mari în care se prefira totdeauna ceva ca o pată de ulei. Apariţia unor străini îi dădea totdeauna un răgaz de uşurare şi bună-dispoziţie. Dora sărea să adulmece pantofii celui dintîi şi trecea repede la ai celui de-al doilea,

al treilea, al patrulea, al cincilea, dar se ghemuia jos îndată, dezamăgită, ca și cînd de mult ar tot fi căutat pe cineva și nici acum n-ar fi izbutit să-l găsească. După cîteva minute se ridica iarăși pe labele nesigure și se ducea din nou să miroasă pantofii celui de-al cincilea, al patrulea, al treilea, al doilea și ai primului, mai tihnit însă de data aceasta, ca unul care se uită încă o dată într-un sertar răscolit zadarnic mai înainte. Plimbarea aceasta iscoditoare o repeta de trei ori ; apoi adormea cu capul între labe, suflînd toropită pe nările bătrîne. Și visa urît ! Uneori voia parcă să se deștepte, dar nu izbutea.

— Ce are cățeaua asta ? întrebă Leonardo.

— Lasă cățeaua ! făcu Liza. Mai bine spune-mi cum se face că te-ai întors, așa, deodată, de la Roma ? Cum poate cineva să plece din Roma ?

— N-am plecat pentru totdeauna. Am să mă întorc.

— Curînd ?

— Îndată ce am să mă simt mai bine.

— Și cînd crezi că ai să te simți mai bine ?

— Peste douăzeci de zile.

— Douăzeci de zile ? Prea mult. Ascultă, mă bucur că te văd printre noi. Dar m-am gîndit totdeauna că un tînăr ca tine se nenorocește aici, devine un pierde-vară.

— Așa e. Dar plec curînd. Chiar atît de bolnav nu sînt !

Un nor cenușiu i se lăsă în fața ochilor și candelabrul păru gata să se stingă. Dimineață, cînd ieșise din casă, văzuse lunga stradă săltînd ca o insulă privită dintr-o barcă pe marea agitată ; spinările

trecătorilor, aproape toți îmbrăcați în culori închise, făceau aerul insuportabil de scînteietor ; genunchii îi tremurau ; în spate îl lua cu frig, ca și cînd haina i s-ar fi descusut ici-colo, lăsîndu-i trupul descoperit. I se păruse, în unele clipe, că totul era apăsat încet spre pămînt, și în curînd trecătorii vor fi nevoiți să se întindă pe jos ca niște covoare. Încercase să reziste acestei presiuni, dar izbutise doar să alunece cînd spre dreapta și cînd spre stînga. În văzduh rătăcea un nor de muște și niște particule răsucite ca firele de păr care sar din foarfecele frizerului. Iată chiar și acum un astfel de smoc jucînd în lumina lămpii și coborînd foarte alene spre podea.

— Scoală, Leonardo !

— De ce, sînt pe jos ?

— Prea stai pe gînduri. Uite-ți prietenii, Rodolfo și Giovanni.

Rodolfo De Mei și Giovanni Luisi apărură în ușă : sosiseră și ei de la Roma cu două luni înainte în Natàca pentru puțină vreme și erau veșnic pe punctul de a se reîntoarce.

Se făcură mari demonstrații în cinstea lui Leonardo. Nu lipsiră nici ghionturile zdravene în spinare, nici ocările afectuoase ca : „Uite-l și pe pisălogul ăsta ! Muream de dorul unui cretin ! Da cînd pleci ?"

— De ce vă purtați așa cu el ? întreba, timid uimită, doamna Careni. Doar vă este prieten !

— Prieten ? făcu Giovanni Luisi. Sîntem frați.

— A, îmi spuneam eu ! Și-apoi, ca mîine, toți trei. Apropo, Luisi, nu este adevărat că vrei să rămîi aici pentru totdeauna, nu-i așa ?

— Pentru totdeauna ? Luisi izbucni în rîs şi nu se opri nici cînd gura refuza să mai rîdă. Mare minune dacă rămîn pînă sîmbătă ! Dar cine sînt cobele care ar vrea să ne-ngroape aici ?

— Nu vorbi aşa. Cred că am auzit asta de la mama ta.

— O, cele mai aprige duşmance ale noastre sînt mamele, observă Rodolfo De Mei. Mamele astea siciliene fac copii şi pe urmă şi-i mănîncă.

— Rodolfo, strigă doamna Careni. Nu se vorbeşte aşa cu o mamă ! Doamne sfinte, ce prostcrescut !

— Poate că nu-i adevărat ? Mama mea, de zece ani, adică din seara cînd am luat obiceiul să ies, îmi spune mereu : „Rodolfo, mămico, nu te întoarce tîrziu !" Şi eu răspund : „Crezi ?" Zece ani de „Rodolfo, mămico, nu te întoarce tîrziu !" şi zece ani de „Crezi ?", iată ceva care dă de gîndit. Dar mama visează că asta poate să mai ţină încă treizeci de ani.

— O, sigur, biata de ea !

— Da, sigur ! Da, biata de ea. Dorm şi acum în cămăruţa mea de copil ; slujnica îmi aduce în fiecare dimineaţă cafeaua, cu acelaşi aer de acum cincisprezece ani. Şi de altminteri de ce-ar avea alt aer cînd chiar azi-dimineaţă, înainte de a intra la mine, o aude pe mama : „Vezi dacă s-au sculat copiii !" Adică unul din copii aş fi eu, iar celălalt, fratele meu mai mic care are douăzeci şi cinci de ani.

— Şi nu e drăguţ ? întrebă doamna Careni.

— O fi drăguţ ; ba chiar foarte drăguţ ; dar simt că dacă vreau să fiu bărbat trebuie s-o şterg.

— Dar de ce să se schimbe casa mamei ? spuse Giovanni Luisi. Casa mamei nu se poate schimba pentru că în ea nu s-a schimbat nimic. Ce e mai important a rămas cum era. De cînd aveai doisprezece ani, au trecut cincisprezece. Ei şi ? În casa aceea stau tot un tată, o mamă şi doi copii.

— Dar copiii sînt acum oameni în toată firea.

— Şi asta vrei s-o facă pe mama să nu-i mai iubească ?

— Să-i iubească, să-i iubească. Desigur, dar să-i respecte ca pe oameni în toată firea. Să-i lase să plece, să nu-i mai tot păzească de parcă s-ar mai clătina şi ar cădea şi acum cînd se ridică de pe scaun. Şi, uite, cuvintele nu mă înspăimîntă, dacă trebuie, să-i iubească mai puţin.

— Ce lucruri cumplite spui ! îl întrerupse doamna Careni.

— Cumplite sau nu, ăsta-i adevărul. Un bărbat nu poate locui douăzeci şi opt de ani în casa părintească fără să devină un caraghios.

— Poveşti ! făcu Giovanni Luisi. Poveşti ! În Natàca, eu, holtei, n-aş putea locui decît în casa în care m-am născut. Îmi place atît de mult să-l aud dimineaţa pe tata, care, trecînd pe lîngă uşa mea, strigă tuturor să stea liniştiţi şi să nu mă trezească : îndemnul acesta zgomotos m-a trezit totdeauna şi totdeauna m-a făcut să surîd ; s-o văd pe mama că-mi aduce cafeaua şi se uită la pătuţul meu gîndindu-se de fiecare dată să-mi mai pună o cuvertură.

— Şi nu crezi că e ridicol ca un bărbat, la treizeci de ani, să zică : pătuţul meu ?

— Ridicol, ridicol. Ia te uită ce tablou frumos !

Aici trebuie să spunem că Giovanni Luisi era nemaipomenit de distrat ; atenţia lui era zăpăcită ca o pasăre care, abia oprită din zbor, ţîşneşte din nou şi dispare la cel mai mic zgomot.

— Ce frumos tablouaş ! Cine l-a făcut ?

— Un tînăr bărbier, spuse Luiza Careni. E într-adevăr foarte îndemînatic !

— A, un bărbier ! Bărbierii ăştia nu sînt niciodată numai bărbieri.

— În seara asta eşti într-adevăr dispus să faci reflecţii adînci, spuse, cu oarecare pică, De Mei. Ce crezi despre croitori ? da despre cizmari ? Ei, cizmarii, ce mai obiect de studiu !

— Şi tu, despre ce ai vrea să vorbeşti ?

— Se vorbea într-adevăr de ceva, întrerupse avocatul Paolo Filesi, care în tot timpul conversaţiei tăcuse, sorbind ultimele picături de ceai din felia de lămîie ce-i rămăsese pe fundul ceştii şi pipăindu-şi din cînd în cînd gulerul foarte înalt, de mătase, în care capul i se rotea cînd la dreapta, cînd la stînga, ca un far măreţ cu mişcări foarte încete. Avocatul era foarte monden ; vedea pretutindeni saloane, domniţe, iar Lizei Careni îi spunea : donna Liza ; în faţa unei ceşti de ceai ori cădea într-o tăcere adîncă, privind cum se înalţă în ceaşcă imagini sclipitoare, superb îmbrăcate, figuri de femei care întind mîna la sărutat, cu braţul gol şi cu privirea voalată, ori era cuprins de un adevărat acces de elocvenţă, şi cu mulţi „în fine“ şi mulţi „aşa e ?“ ducea discuţia către un punct pe care el l-ar fi luat drept o concluzie dacă altcineva nu şi-ar fi permis să observe : „Dar de-aici am pornit !“

— Se vorbea, într-adevăr, despre ceva, făcu avocatul. Se vorbea despre viaţa noastră în casa părintească.

— Da, exclamă Giovanni Luisi. Frumoasă viaţă! Viaţă de mumii !

Aici trebuie să adăugăm că în nici o privinţă Giovanni Luisi nu păstra mai mult de două minute aceeaşi părere. Tăria lui era să spună despre acelaşi lucru că e frumos, urît, amuzant, plicticos, negru, alb. După Rodolfo De Mei, rău făcuse soarta că nu-i dăduse două guri, aşa fel încît chiar în clipa cînd una zicea : „Ce om priceput !“ cealaltă să spună : „Ce nătărău !“

— Har Domnului ! murmură De Mei. Acum eşti de părerea mea.

— Sigur ! Cum să-ţi treacă prin minte că e frumos să trăieşti aici ? Pentru Dumnezeu ! Cine vrea să trăiască aici, n-are decît. Pe noi nu ne interesează. Eu plec săptămîna viitoare ; tu, peste o lună.

— Şi tu, Leonardo ? spuse Maria Careni.

— Eu ? Peste douăzeci de zile.

— Ferice de tine ! murmură Liza. Ce minunat, să pleci de-aici ! Dar nu zice nimeni — ochii fetei sclipiră ca prin lumina unui pahar ridicat pentru urare — nu zice nimeni să nu plecăm şi noi !

— V-o urez din suflet, donna Liza — făcu avocatul şi-i ridică o mînă, i-o sărută, apoi i-o puse la loc pe genunchi şi i-o bătu uşor — v-o urez din suflet.

Dora se ridică şi începu iar să miroasă pantofii tuturor celor de faţă. Mersul îi era greoi ca al unuia care a adormit într-o cafenea şi acum, la

invitaţia chelnerului, s-a sculat şi îşi caută cu ochi înlăcrimaţi pardesiul printre celelalte de la garderobă.

— Domnii mei, începu să strige Maria Careni cu voce înspăimîntată, s-a făcut... Ghiciţi cît ?

— Zece.

— Unsprezece ! făcu fata, triumfătoare. Unsprezece ! Serata s-a terminat. E de necrezut cît de repede a trecut timpul !

— Atunci plecăm, zise avocatul. Dacă s-a terminat, plecăm !

Şi zicînd aşa se ridică, înfrîngîndu-şi pofta de a se întinde, nevoie pe care, ciudat, deplorabil, o simţise irezistibilă în spinarea şi braţele de obicei atît de corecte.

IV

Nu o dată, ci de două ori trecuseră cele „douăzeci de zile“ şi Leonardo încă nu plecase. Sănătatea mergea puţin mai bine ; era însă ceva, mai important ca sănătatea, care nu mergea de loc. Cetăţenii din Natàca aveau prea mult timp la dispoziţie ca să nu fie interesaţi de o problemă atît de subtilă ca cea a cuiva care rămîne săptămîni în şir în Natàca, deşi are un „rost“ la Roma. Prietenii, cunoscuţii şi o ceată mare de necunoscuţi, printre care prietenii fratelui şi cei ai tatălui, oameni care socoteau că-l cunosc pe Leonardo numai datorită

faptului că erau la fotograf cînd trecuse şi el pe acolo, sau care, ca el, stătuseră şi ei cîteva luni la Roma, sau care în faţa ghişeului pentru telegrame murmuraseră : „Ce serviciu blestemat !“ chiar în momentul în care Leonardo zicea : „Mai mare ruşinea !“ — toţi îl întrebau pe Leonardo cu un surîs cam sever : „Ei, pe cînd plecarea ?“

— Peste cîteva zile ! răspundea Leonardo, cu un surîs de scuză.

— Deci nu ca pînă acum, peste douăzeci ?

— Nu, nu ca pînă acum.

Îndată însă ce începea să se gîndească la tren, la Roma şi la mîncarea din Roma, Leonardo simţea că cineva încerca să-i smulgă din carne unul dintre principalele reazeme ale vieţii, ceva fără care nu se poate sta în picioare, mînca, bea şi dormi. Atunci îşi repeta în minte, ca să-l îndepărteze parcă pe acel misterios cineva : „Nu, am să aştept, nu plec atît de curînd ! Am să aştept !“

De altminteri, şi Giovanni Luisi îşi amîna plecarea la Roma. Maică-sa îi spusese că iarna avea să fie geroasă ; în mijlocul dormitorului îi instalase o căldăruşă cu mangal care o dată cu căldura răspîndea şi o mireasmă de pădure, amintind de zilele copilăriei ; îi dăduse bani mulţi să-şi cumpere romane ruseşti ; îl convinsese să-şi pună genunchiere de lînă şi tricou gros ; îi cumpărase un picup şi cîteva discuri moderne ; în fine, îi promisese că nu-i va mai deschide corespondenţa şi că în nici un caz nu-şi va mai permite să bage pe foc vreo scrisoare de la o femeie înainte ca el s-o fi văzut.

În după-amiezele lungi, stătea întins pe pat şi învelit în şal ; cartea rusească pe care o ţinea în

mînă pe jumătate ieşită din şal, ca o lăbuţă, spunea că viaţa este o încurcătură destul de serioasă, iar vîntul, pătrunzînd prin obloanele roase de cari, înviora sobiţa ; Giovanni se gîndea că de acum înainte va fi cu neputinţă, în iarna aceasta, să-şi mai scoată genunchierele, brîul, tricoul gros şi izmenele de lînă ! Ar fi trebuit să nu cedeze rugăminţilor mamei dar, dacă tot cedase, mai bine să aştepte primăvara pentru a reveni la un echipament mai subţire şi mai civilizat ! Şi cum gîndul de a trăi la Roma trebuia, pentru a fi atrăgător, să se îmbine cu gîndul la o fată, dar cum gîndul la o fată nu se prea potrivea cu izmenele lungi, brîul şi genunchierele ascunse sub haine, iată că ansamblul acestor idei, care se topeau de fapt în plecarea din Natàca, era amînat pentru primăvară. Altminteri, viaţa la Roma, în anticamerele miniştrilor şi ale generalilor, în faţa picturilor întunecate din Seicento, uşierul care păşeşte în sus şi-n jos, şi clopoţelul ce sună din două în două ore şi smulge de pe scaun un personaj minuscul care părea să fi dispărut, nu era frumoasă. Nu era frumoasă de loc ! Dacă generalul ţinea să-l ajute pe Giovanni şi să-i facă rost pînă la urmă de un post bine plătit, putea foarte bine s-o facă la primăvară şi să-l ajute de la distanţă.

În schimb Rodolfo De Mei, tînăr curajos, era pe punctul de a-şi închide valizele, cînd un telefon de la unchiul său, profesor universitar, îl anunţă să se aştepte la un „client“ din cartierul boieresc. Era vorba de ducele Fausto Villadora, personaj de loc neglijabil, care avea grădini, vii, case şi livezi de palmieri — nici el nu ştia cîte. Grădinile acestea

erau însă părăsite şi dacă e adevărat că ochiul stăpînului îngraşă pămîntul, al lui trebuia să se fi istovit de mult. Ochiul stăpînului nu mai supraveghea de ani de zile cîmpurile şi conacele, ci sta aţintit în oglindă, cercetînd faţa căreia îi aparţinea. Nu era prea palidă fruntea, şi nasul nu se ascuţise cumva ? De multă vreme domnul acesta bogat se îngrijea să nu moară, cu o cazna şi o conştiinciozitate care-i răpiseră pofta de mîncare şi somnul. Nu că ar fi fost bolnav. Dar trebuie să fii neapărat bolnav ca să mori ? Şi apoi care e omul sănătos tun ? Microbii dau buzna cu milioanele, cu miliardele, totul e năpădit de microbi. Sînt invizibili şi tăcuţi, dar bogatul domn nu mai putea spune că nu-i vede şi nu-i simte. Îi simţea noaptea cum mişună pe pernă şi pe aşternut, îi simţea cum foşnesc uşor pe sîmburele piersicii rămas în farfurie pe noptieră. De văzut, nu-i vedea, dar din cînd în cînd ceva îi fulgera pe-aproape de gură şi, oriunde s-ar fi găsit, la teatru sau într-o cafenea, sufla tare înainte-i pentru a izgoni milioanele de fiinţe minuscule care-i doreau moartea.

Fireşte, nu cu tot atîta grijă îşi apăra moşiile. Şi cum ar fi putut ? Avea timp ? Un om scrupulos îşi păzeşte ori persoana, ori moşiile. El socotea, şi nu greşea poate, că sîngele său este o avere mult mai de preţ decît apa pentru irigarea grădinilor, iar bronhiile sale un subiect mult mai delicat decît ramurile portocalilor. Astfel bacterioza dobora în fiecare an în şanţuri mulţi lămîi, proprietăţile nu aveau nici porţi, nici ziduri, nici drumuri, clădirile prindeau mucegai ca peşterile, animalele dădeau în

oftică, arendaşii furau, în schimb totul, în trupul stăpînului, era ordonat, limpede şi elocvent ca o carte deschisă. Îşi cunoştea în fiecare dimineaţă starea vezicei, tensiunea, bătăile inimii, greutatea corpului ; apa de băut era sterilizată, alimentele cîntărite şi bine fierte ; cînd se îmbrăca lua precauţii foarte ingenioase, îşi punea, de pildă, cămaşa trăgîndu-şi-o de la picioare în sus în aşa fel încît să nu dea voie unei ţesături nesterilizate să-i treacă chiar peste gură şi peste nas. În ultimii ani, totuşi, plictiseala de a lua aceleaşi măsuri, între noi fie zis, împotriva morţii, care inventează tot felul de mijloace pentru a-şi strecura microbii în corpul omenesc, şi gîndul, într-adevăr descumpănitor, că pînă la sfîrşit, într-un fel sau altul, victoria tot a ei va fi, şi aerul stătut din încăpere, şi sfaturile bune ale unui anume amic, şi un ciudat sentiment de plenitudine la vederea unei prigorii aşezate pe balustrada balconului, ca şi cînd Dumnezeu ar privi cu ochi buni pe toţi cîţi nu se gîndesc la moarte — un întreg complex de împrejurări îl determinară să se ocupe mai atent de pămînturile şi acareturile sale. Ideea unei intrări monumentale în grădinile lui din P. îi păruse plăcută.

Prietenul acela anume, care era prieten şi cu profesorul Avellino, unchiul lui Rodolfo De Mei, îi recomandă un tînăr arhitect, un talent proaspăt, „un băiat care îl va mulţumi".

Şi iată-l pe Rodolfo De Mei aşteptîndu-şi timp de zece zile clientul bogat. Slujnica avea ordin să-l poftească în salonaşul roşu şi cu greu o convinsese să promită că va spune acelui domn : „Vă anunţ îndată domnului arhitect !"

— De ce ? repeta bătrîna, dacă domnul ăla caută pe domnişorul Mimí, de ce să-i spun că-l anunţ pe domnul arhitect ?

— De-aia şi gata, striga doamna.

Dar clientul tot nu venea şi Rodolfo blestemă în cîteva rînduri clipa în care îşi desfăcuse bagajele.

În cele din urmă, într-o după-amiază, ducele trecu pragul casei De Mei. Era palid, nu voi să-şi lase în anticameră nici pardesiul, nici eşarfa pe care o ridica mereu între gură şi interlocutor. Rodolfo l-ar fi primit călduros pe acest preţios personaj, dar fu nevoit să se mulţumească a strînge două degete care se retraseră imediat.

— La dispoziţia dumneavoastră ! zise Rodolfo, aşezîndu-se într-un scaun înalt. Dar bogatul domn îşi rotea pe podea ochii obosiţi şi alarmaţi.

— Ei bine ? făcu Rodolfo.

— Obişnuiţi, şopti ducele, să scuipaţi pe podea !

Rodolfo se roşi şi primul său impuls fu să strîngă nodul odioasei eşarfe care-i sta înainte, să facă din ea un laţ şi să-l tîrască pe bogătaş prin odăi, pînă la scară, de unde să-l arunce jos cu o lovitură de picior. Dar se stăpîni.

— De loc ! răspunse. Nu ştiu cum aţi putut să vă gîndiţi la aşa ceva !

— Dar micile pete de colo ?...

— Puţină apă căzută din ghiveciul de flori.

— Vă cer scuze.

Bogătaşul îi lămuri greoi dorinţa de a avea o intrare monumentală pentru grădinile lui din P. ; Rodolfo promise călduros că-şi va da toată osteneala ; urmă o clipă de tăcere şi jenă în care nici

unul din ei nu avu nimic de spus ; apoi domnul, privind bănuitor în juru-i, părăsi casa De Mei.

Cînd, după zece zile, Rodolfo prezentă clientului său schiţa în culori a unei intrări, cu două ziduri oarbe foarte înalte, unite printr-un grilaj scund, cu bare dese, domnul se strîmbă, tuşi, iar la urmă, ridicîndu-se, rosti cîteva cuvinte care, reproduse puţin după aceea de Rodolfo mamei, tatălui şi fratelui, fură lămurite, explicate şi completate astfel încît să însemne : „Bine, mai vorbim noi despre asta peste o lună şi vă mai dau o comandă !" Împreună cu „Bine", „mai" făcea parte dintre cuvintele adăugate de ei pentru ca fraza clientului să aibă temei şi noimă.

Într-un moment de furie Rodolfo aruncă de-a valma în valize tot ce nimerea, dar pe măsură ce valizele se umpleau îşi amintea tot mai limpede că risipise prosteşte banii pentru călătorie şi pentru primele zile la Roma, cumpărînd nişte etajere pentru cărţi şi nişte fotolii mici pentru salonul roşu. Şi ăsta, tot un sfat al mamei fusese ! Femeia asta mărunţică era mai tare şi mai vicleană decît crezuse el. Victoria, în cele din urmă, era a ei : trebuia să rămînă în Natàca. Dar pînă cînd ? Chiar aşa : pînă cînd ? Pentru că la primăvară, chiar de-ar călători agăţat de coada unei rîndunici, tot va pleca.

Oricum, nici Rodolfo, nici Giovanni nu plecară. În felul acesta Leonardo avea doi tovarăşi de călătorie, care păţiseră ca el : rămăseseră în Natàca, aşteptînd ca trenul vieţii, cîndva în mers dar acum brusc oprit, să-şi reia drumul spre Roma.

V

Leonardo se trezea devreme însă rămînea mult timp în pat să asculte strigătul vînzătorilor ambulanţi care ofereau „salată curată ca apa", „nopale mai bune ca îngheţata" şi cu glas ascuţit îşi întrebau merele : „De ce sînteţi oare aşa dulci ?"

Să stai întins pe pat cu faţa-n sus, în întuneric, e cea mai comodă poziţie pentru a face timpul să treacă iute : ba închizi ochii, ba îi deschizi dar nu vezi nimic, ba tragi cu urechea la stradă, sau la muştele care caută lumina pe marginea obloanelor, ba adormi din nou, ba înşiri gînduri care sînt poate chiar vis, uite aşa te pomeneşti dintr-o dată de la opt la unsprezece. La unsprezece, Leonardo se scula din pat, se spăla, mînca, se îmbrăca şi, înainte de a ieşi, îşi lipea cîtva timp fruntea de geamurile balconului şi cerceta piaţeta de jos. O ! pieţele astea în care nu se-ntîmplă nimic ! Chiar nimic ? Să ne uităm puţin : să vedem cum adică nu se întîmplă nimic ! Spectacolul unei vieţi care n-apucă să creeze niciodată nimic, e oricînd interesant şi nou şi, în definitiv, inexplicabil.

— Ce oameni ! murmura Leonardo. Adevăraţi arabi !

Ieşea din casă la douăsprezece şi jumătate. Singura stradă frecventată din Natàca era bulevardul lung şi drept, cu pavaj mohorît, cu palate burtoase şi baroce, tot din piatră mohorîtă. Soarele bătea cînd pe un trotuar, cînd pe celălalt, şi lumea trecea, o dată cu soarele, de pe un trotuar pe celălalt. Mergeau toţi alene, zăbovind cît mai mult cu

piciorul în aer. Era, într-adevăr, inutil, reprobabil chiar, să mergi repede dat fiind că, o dată ajuns la capătul bulevardului, nu rămînea decît să te-ntorci și să ajungi în capătul celălalt, iar apoi să faci atîtea drumuri în sus și în jos, încît ori nu mai puteai, ori ți-era teamă să le numeri. Mai toți se cunoșteau, și se salutau, mai întîi voios și prietenos, apoi mai rece, apoi cînd salutai „încă o dată bună ziua !" suna a zeflemea și o nouă întîlnire însemna cam ceea ce înseamnă gratiile pentru deținut — nu se mai salutau de loc, fiecare dorea să-i vadă pe ceilalți plecați de-acolo sau chiar morți. Nimeni nu vorbea încet ; în aer zburau fraze ca : „I-am spus : ori ești stricată, ori ești o biată nebună !... Noaptea nunții s-a petrecut la hotel, cînd ea..." ; avocații se salutau de departe, fiecare declarînd că e sclavul celuilalt, gata să-i sărute mîna și să i se supună poruncilor ! Cînd, însoțită de mama ei, trecea o fată frumoasă, tinerii și-o arătau pe rînd făcîndu-și vehement semne cu cotul, așa încît grupurile să clătinau ca asaltate de o nevăzută poliție călare. Inima fetelor surîdea, dar buzele lor se strîmbau indignate, iar pînă la urmă nici inima nu mai surîdea, ci le era cuprinsă de indignare pentru că din acele grupuri nu ieșea niciodată la iveală un soț. „Niște pierde-vară", își spuneau fetele între ele, „care nu iau nimic în serios niciodată ; niște răutăcioși care au mereu cîte ceva de spus și văd paiul din ochiul nostru, nu și bîrna din al surorilor lor !"

Adevărul e că tinerii nu priveau paiele, ci dimpotrivă, ceea ce, la fete, semăna cel mai puțin a pai, și dădeau în adevărate accese de bucurie

şi încîntare. Erau foarte sensibili la frumuseţea feminină, dar nicidecum dispuşi, ca taţii şi bunicii lor, să-i închine viaţa şi tihna ; într-un cuvînt, n-aveau chef să ajungă la sinucidere din dragoste ori la crimă pasională. Tot ocolind aceste primejdii, se făcuseră tare ursuzi, nu erau în stare să se adreseze fetelor fără să le spună cîte ceva neplăcut ; cînd li se întorcea din Nord vreun prieten cu soţie de pe acolo, se aflau în mare încurcătură : dacă-i invita prietenul la masă, vorbeau doar cu el, niciodată cu doamna ; cînd, după aceea, doamna cînta la pian, nu mai ştiau încotro să se uite, cum să stea, unde să-şi ţină mîinile şi frămîntau în gînd complimente stranii pe care intenţionau să le rostească, dar renunţau la ele cînd muzica înceta.

Domnişoarele din Natàca cunoşteau toate aceste metehne şi le dispreţuiau. O vagă ostilitate luase astfel naştere între fete şi tineri, şi rareori le mai surîdeau ele întîi. În unele seri ploioase, doar, cînd, încrucişîndu-se pe stradă, unul din ei era nevoit, pentru a face loc celuilalt, să-şi ridice umbrela şi îngrădea astfel o cămăruţă de o clipă cu tavan de mătase, atunci, fata îl privea pe băiat cu o privire oarecare ; aşa părea pe moment, dar după două ceasuri, acasă, tînărul băga de seamă că privirea aceea i se scursese în sînge şi avea de gînd să-i fure somnul ; ea ţinea şi trebuia să-i povestească, pe rînd, toate serile pe care fata le petrecuse în casă, cu fruntea lipită de geam, toate iluziile mărunte, toate speranţele şi iubirile mărunte, repede înăbuşite. Spovedania se termina în zori şi abia atunci tînărul cădea într-un somn amar de remuşcare.

VI

După prînz, Leonardo se întindea în fotoliu, cu picioarele înfăşurate într-un şal şi sprijinite pe un scaun. Obloanele erau deschise, în geamurile balconului luceau imagini depărtate şi alte balconaşe, dincolo de care, uneori, sălta cîte cineva, pentru că în Natàca locuinţele nu aveau încălzire şi, oricît de blîndă ar fi fost iarna, în unele după-amieze picioarele şi mîinile îngheţau şi multă lume se ridica de pe scaun şi bătea talpa pînă ce sîngele circula şi prin vîrful degetelor.

Leonardo deschidea o carte şi începea să citească dar, pe deasupra vorbelor şi întîmplărilor din carte, se strecura în inima lui gîndul că ceasurile de lectură îi fuseseră cîndva ceasuri de bucurie şi de viaţă, iar acum erau plictisitoare şi moarte. Cine preschimbase toate scrierile frumoase ale lumii în cărţi nătînge şi copilăreşti ? Pînă şi în capodopere găsea ceva surd, neînsemnat, meschin.

Ochii îi fugeau de pe carte spre acoperişurile pe care se plimbau porumbeii, încet, încet pentru că se şi făcuse seară şi porumbeii par să respecte tot ce e umbră, stele peste ţigle şi balcoane luminate.

Leonardo se ridica amorţit, bătea de două-trei ori aerul cu braţele, apoi se îmbrăca şi ieşea.

Bulevardul era mai negru ca oricînd. Lumina lămpilor făcea cărămizile şi mai sumbre şi luneca de colo colo, în jurul beznei care se înălţa din pămînt, din ziduri, din mulţimea îmbrăcată în negru

şi cu atît mai mohorîtă, cu cît erau doar bărbaţi care se mişcau alene.

Cafenelele erau şi ele pline de bărbaţi, dintre care mulţi aveau să rămînă acolo neclintiţi pînă la ore tîrzii, părînd întîi mulţumiţi, dar în curînd resemnaţi, aproape chinuiţi, ca şi cum un lanţ ar fi şerpuit pe sub mese şi i-ar fi ţinut pe consumatori încătuşaţi. Pe feţele celor opriţi în grupuri sub firmele luminoase se aşternea, o dată cu lumina roşie, o expresie exaltată, chiar diabolică.

În uşa celei mai mari cofetării, tînărul Rosso Autini făcea probleme din orice şi le rezolva strălucit, în gura mare ; vorbea despre noua uniformă a ofiţerilor, despre modul de a para o lovitură de sabie la faţă, despre muzica lui Verdi, despre ultimul film şi despre funcţionarea semafoarelor. Celor care îl întrerupeau le răspundea cu fraze ca : „Roberto, te dispreţuiesc !“ sau : „Francesco, mi-ai captat gîndul !“ În toiul discursului, cînd era mai mulţumit de sine, făcea, ca să nu-l năpădească orgoliul, nişte ghiduşii cu degetul mare ţinut orizontal, plimbat îndelung, prin aer, însoţindu-l de emiterea unui sunet care suna cam astfel : biiiirl. Rodolfo De Mei, cu un surîs foarte elegant, cu picioarele groase şi crăcănate, era dispus să asculte tot, să se arate, ba chiar să şi fie bun, dacă era cu putinţă. Din cînd în cînd se încrunta, şi o brazdă ivită între sprîncene exprima efortul unic în care-i era cufundată întreaga fiinţă : să nu transforme neliniştea obscură care-l stăpînea în acest gînd clar : „Unde mi-a fost dat să ajung !“ Rodolfo era un tînăr voinic, iar viaţa şi-o dorea frumoasă, activă,

mulţumitoare, şi se îngrijea ca oriunde, chiar şi în Natàca, să fie frumoasă, activă şi mulţumitoare.

Giovanni Luisi lua parte la glume, încerca să-l parodieze pe Autini, părea extaziat, dar deodată se întuneca la faţă şi murmura că nimic nu putea fi mai rău decît lucrurile care se petreceau sub ochii săi şi la care lua parte ; apoi rîdea iarăşi, se gîndea că în curînd va pleca la Roma, că nu va mai pleca niciodată, că poate va pleca şi la sfîrşit nu se mai gîndea la nimic decît că era tîrziu şi că trebuia oricum să se ducă la cină.

Leonardo, Rodolfo şi filfizonul avocat Paolo Filesi îl însoţeau pînă în poarta casei. În pragul farmaciei Robertoni se aflau multe personaje remarcabile : profesorul Neri, un bătrînel cu pardesiu galben puţin mai lung decît haina, inventatorul morrealei, o limbă nouă, universală, ce consta din aflarea rădăcinilor cuvintelor (*radici*[1] *:* din *radi x,* rare mistere, adică : totul e limpede) : avea nevoie de bani fiindcă fusese pus sub interdicţie de copiii săi ; bătrînul celălalt, Leopoldi, cercetător al mişcării perpetue, avînd şi el nevoie de ajutoare ; cîţiva poeţi dialectali ; Nereggia, autor de drame sacre în endecasilabi ; avocatul De Marchi, compozitor : o adevărată academie în mic, de a cărei atenţie cei patru prieteni încercau să scape pentru că banii le erau număraţi şi nu voiau, la vîrsta lor, să ceară mamei, înainte de miezul nopţii, încă o liră. În jurul acestor personaje, bine cunoscute în oraş şi cu aspect spiritualizat, se învîrteau

[1] Rădăcini.

altele : nişte blestemaţi care una făceau şi alta gîndeau, nişte şacali care se adunau acolo unde mirosea a minte cam putredă, să pună laba pe oricine dovedea vreo manie cît de mică sau vreo înclinare cît de uşoară spre nebunie şi să-l supună la atît de grele şi numeroase încercări, farse şi emoţii, încît într-o bună zi sărmanul striga că ştie să zboare şi încerca să se avînte de pe balcon în sus — zicea el.

Căpetenia haitei, Nello Tommasini, era în stare să-şi meşterească pe sub mustaţa roşcată cel mai simpatic surîs din oraş : devenea repede indispensabil victimelor sale care ajungeau să prefere farsele lui sîngeroase celor mai drăgăstoase îngrijiri de acasă.

Tommasini răspundea la salutul celor patru prieteni făcînd cu mîna gesturi largi, surîdea afabil şi, dintr-un vechi obicei al îndeletnicirii sale, iscodea cu coada ochiului dacă nu cumva se înjgheba la vreunul din ei vreo mică manie demnă de luat în seamă.

După cină, cei patru prieteni se reuneau la Giovanni Luisi în sufragerie, pe a cărei pardoseală covoarele alunecau în toate direcţiile. Încăperea era mare şi ticsită cu mobile, farfurii pline, fotolii, divane, mese, scaune, picturi, sculpturi, un cămin în care ardeau lemne şi un picup. Într-unul dintre pereţi erau îngropate două vitrine mari ca de prăvălie, unde se înălţau în piramide farfurii de porţelan şi servicii de cafea de modă veche, pahare pentru apă, pentru vin şi pentru lichioruri. Doi îngeri de stuc colorat priveau în jos, de deasupra vitrinelor, desfrunzind o ghirlandă. În mijlocul ta-

vanului, o cucoană zdravănă își dezvelea pieptul, amenințînd să-și arunce pe masă una din rotunjimile sale. Pînă către sfîrșitul lui ianuarie, farfuriile de pe bufet erau pline cu struguri, apoi urmau perele, portocalele, merele, prunele negre ca măslina și măslinele mari cît pruna.

După ora nouă, simpatica doamnă Luisi se ridica de la masă, îi ura băiatului ei noapte bună, îl săruta pe frunte, îl mîngîia pe ceafă adăugînd fraze ca : „Șoricelul meu !... Nu ieși noaptea asta, băiețașule dragă !", apoi se ducea la culcare. Se ridica și doctorul Luisi, după ce își stingea pipa cu degetul, și cu un afectuos : „Vă salut, cîrd de golani !" ieșea din sufragerie.

Mai rămînea cu tinerii unchiul lui Giovanni, domnul Roberto Luisi, funcționar la Impozite și consum. Era un bărbat rotofei, roșu la chip, potolit, totdeauna bucuros cînd vorbeau alții, nu el, și bucuros de ceea ce spuneau. În tinerețe trăise clipe mai deosebite, care lăsaseră urme într-un mic ziar local unde apăruseră, iscălite de el, multe articole, unele chiar inteligente. Acum nu mai scria, vorbea foarte puțin iar chipul lui roșu și ochii strălucitori dădeau de înțeles că, de cîțiva ani, i se întîmpla în sinea lui ceva foarte plăcut despre care era mai bine să nu vorbească. Cei patru amici începeau conversații intime în prezența lui, dar felul lui de a-i asculta era foarte ciudat, ca spectatorul extaziat al unei scene de varieteu, în fața căreia l-ar fi cuprins somnul. „Băieți, zicea el, mîine am de lucru. Vă salut. Noapte bună !" Și ieșea și el din sufragerie. „Un dobitoc !" murmura Giovanni.

Rămaşi singuri, cei patru prieteni deschideau aparatul de radio, şi sunetele vreunei orchestre umpleau încăperea. Cîntă Toulouse, Budapesta. Cafenelele din Toulouse şi din Budapesta îşi trimit pînă aici larma tobelor şi a saxofoanelor, clinchet de ceşti, de farfurii, de pahare şi rîsete de femei.

Avocatul Paolo Filesi visa cu ochii deschişi ; cu capul răsturnat pe spătarul divanului şi privind ţintă figura de pe tavan, spunea că o ţigancă îi prezisese îmbogăţire grabnică, povestea cît era de „drăguţ", la Roma, noaptea, s-o însoţească pînă acasă pe fata care zăbovise ore întregi în camera lui : pe frigul acela, mînuţa ei în mîinile lui !... Rodolfo De Mei zicea că, fără bani, viaţa e cu totul inutilă : artă, muncă, prea bine ; dar nu în Natàca, şi niciodată fără bani. O, să locuieşti în tr-o căsuţă modernă ca în filmele americane, c parterul legat de etaj printr-o scară frumoasă de pe treptele căreia o fată în halat să te strige : „Rodolfo, dragul meu !..."

Leonardo se gîndea că totul fusese cîndva frumos şi plăcut, iar acum era urît şi neplăcut. Parcă cineva smulsese din fiecare lucru miezul lui de lumină. Cînd oare îl va pune la loc ? Numai atunci va fi în stare să se întoarcă la Roma. Cum să călătoreşti acum, cum să te duci departe cu bezna care-ţi sugrumă inima ?

Apoi conversaţia se făcea mai modestă : nu era cazul să se însoare ?

Da, desigur, dar cu cine ? Giovanni Luisi se temea de noaptea în care, trezindu-se din somn lîngă nevastă-sa, şi-ar spune în timp ce ea ar dormi cu răsuflarea abia auzită sub aşternuturi : „Doamne,

nu-mi mai place, şi de acum înainte nimeni n-o mai poate izgoni din patul meu !"

— Dar de ce să nu-ţi mai placă ? întreba avocatul Paolo Filesi.

— Nu ştiu ! Dar sigur e că nici o fată nu mi-a plăcut, niciodată, mai mult de o lună. Chiar şi cea mai drăguţă şi cea mai bună îţi înfăţişează, după o lună, atîtea ciudăţenii şi un astfel de chip, încît e cu neputinţă să nu te plictiseşti.

— Cu firea asta a ta e şi greu să te însori.

— Aş, fleacuri ! Vreau să mă însor. Nu-i momentul încă, asta-i tot.

Şi cu toate că împlinise treizeci de ani, se gîndea că, fără să ştie de ce anume, va mai avea nevoie de părinţii lui încă vreo cîţiva ani. Un an, doi.

În schimb Filesi s-ar fi căsătorit îndată ce s-ar fi îmbogăţit. La fel şi Rodolfo ; Leonardo, cînd se va fi întors lumina.

În realitate, băieţii aceştia, deşi timizi, iubeau mult copiii ; ades îi mîngîiau în grădina publică, dar ca şi cînd ar fi făcut-o ca ştrengarii, doar pentru a se împrieteni cu guvernantele. Să-i privească ochii unui căpşor aidoma celui din atîtea tablouri şi fotografii, chip familiar fiecăruia dintre ei ; şi anume obiceiuri, anume graţii şi un fel anumit de a-şi legăna capul şi de a vorbi, învechite şi plictisitoare acum la ei înşişi, dar care s-ar fi trezit din nou la viaţă, cu graţie şi farmec proaspăt ; în sfîrşit, pentru tinerii aceştia ar fi fost o adevărată binecuvîntare cerească să aibă copii.

Dar cum să te-nsori cînd atîtea lucruri sînt nerezolvate ?

— Ne-am plictisit destul ! zise deodată Roberto De Mei. Hai acasă !

Noaptea de Crăciun. Se aud, la radio, clopotele din Betleem. Dangătele cutremură farfuriile, paharele, carafele, fructele şi lustra. Giovanni Luisi stinge lumina.

O aprinde puţin după aceea şi cei patru prieteni parcă au dormit un somn lung şi întremător, după care e firesc să creadă că viaţa va fi mai plăcută şi mai însufleţită.

— În curînd ne vom întoarce la Roma ! spune Rodolfo De Mei şi dă pe gît ultimile picături din pahar.

VII

Deocamdată trebuia să treacă iarna sau s-o omoare, cum se zicea în Natàca.

Se organizau excursii la munte (singurul de pe coastă, foarte înalt, înzăpezit de sus pînă jos, părînd în mijlocul cîmpurilor verzi, un urs polar venit să-şi dea sfîrşitul într-o pajişte din Sud) şi excursii la Turrenia, orăşel sicilian plin de hoteluri, pensiuni şi grădini, a cărui populaţie era în mare parte alcătuită din străini.

Lello Raveni oferea graţiosul său automobil şi prietenii plăteau benzina. Excursiile la Turrenia

începeau cu multe speranțe. În saloanele de la Grande Albergo, cei cinci prieteni stăteau rîzînd în jurul unei măsuțe și luau ceaiul. Orchestra cînta, geamurile ferestrelor înalte erau jumătate cer, jumătate mare. Și ce mare!... „Frumos!" spuneau, alături de ei, străinele. Lello Raveni cădea încet-încet pe gînduri, tăcut ca un sac care se moaie; era îndrăgostit de camerista lui și îi trimitea, ascunse în pantofii care trebuiau lustruiți, lungi scrisori pasionate; taică-său intrase la bănuieli, era poate și el îndrăgostit de fată, și în fiecare dimineață amenința că-i va da pe toți afară din casa lui. Gîndindu-se la asta, pe Lello îl cuprindea o neliniște amară și își ciupea ușurel mustăcioara blondă. „Lello, isprăvește!" spunea Rodolfo trăgîndu-l de braț. „Da, da!" murmura tînărul, ca trezit din somn; însă obrazul îi cădea foarte curînd pe pumnul strîns, pumnul se deschidea și degetele reîncepeau să tragă de mustață. Și de altminteri care dintre ei nu visa cu ochii deschiși. Cu purtarea lor liberă, cu senina lor puritate sufletească care părea să le ferească inima de doruri stătute, cu trupurile lor spălate de Pacific și de Atlantic, străinele acelea erau ca niște rîndunici lăsate din zbor pe fereastra unui captiv. Nu se gîndea nici unul să le invite la dans, așa cum nici unui prizonier nu-i trece prin minte să prindă o rîndunică. Doar avocatul Filesi traversa salonul pipăindu-și gulerul înalt de mătase, făcea apoi o plecăciune, spunea o vorbă, asculta alta, se îndrepta de spate și, încet, demn și aprins la față, se întorcea la locul lui. „Nu dansează!" zicea el suspinînd.

Se întorceau seara tîrziu. Din fundul maşinii, Leonardo privea capetele celor doi prieteni aşezaţi în faţă, două baloane dragi care pluteau între geamurile întunecate şi înstelate, purtînd atîtea dorinţe şi speranţe ; în acelaşi timp simţea într-o parte braţul subţire al lui Rodolfo, într-alta cel gros al lui Giovanni şi, ciudat întremat de căldura celor două trupuri, îngîna un soi de rugăciune : întoarcă-se în lume miezul de lumină al lucrurilor toate şi în sufletul meu puterea şi bucuria şi izvorască din gura mea cuvinte de îndemn şi bucurie către băieţii ăştia atît de buni. În serile în care se întorceau de la Turrenia, prietenii nu ieşeau din casă şi se duceau repede la culcare.

Mai erau şi excursiile pe munte, mai vesele, pentru că schiau, mîncau în aer liber şi se zărea Natàca în căuşul cîmpiei, ca o cursă meschină din care izbutiseră totuşi să scape ; fetele se înviorau, străpungeau aerul cu strigăte mici şi se zvăpăiau prin zăpadă, ca un stol de cocori gata să-şi ia zborul şi să se înalţe dintr-un cer într-altul. Ziua nu trecea fără să lase cîte o mică amintire.

Mai erau şi balurile într-o cafenea din Brighella, orăşel de munte.

Loveau timpul în toate chipurile, ca să-l ucidă ; şi dacă jumătate din iarnă murise de-a binelea, loviturile nu nimeriseră în gol.

Ninge. Enzo, fratele lui Rodolfo De Mei, se întoarse acasă frecîndu-şi mîinile şi bătînd talpa de podea.

— Ce ger !... Ce faci ? Lucrezi ? Am fost cu Tommasini... Băiatul ăla e un diavol. Acum a pus

gheara pe bătrînul cavaler Areni. Îi bagă în cap că fetele din cor sînt îndrăgostite de el pentru că îl găsesc distins şi nobil. Ieri strada Messina, unde locuieşte cavalerul, s-a trezit cu numele de strada Cesare Areni... Tommasini a lipit, noaptea, un carton cu numirea asta nouă peste vechea placă a străzii. Şi cum cartonul a fost luat, Tommasini a trimis astăzi la ziar o scrisoare de protest, cerînd ca strada Messina să se cheme din nou, spre cinstea oraşului, strada Cavaler Areni, iscălind : un locuitor de pe strada Cavaler Areni... Ce oameni ! Pe bietul Testaccio l-au făcut să creadă că este medium şi că spiritele superioare l-au vindecat de diabet. Nenorocitul înghite zahăr cu pumnul şi spune că durerile lui de picioare nu sînt decît spiritele inferioare care nu vor să-i iasă din pantofi ; dar spiritele superioare o să le gonească şi de acolo... Ce oameni ! Ce oameni !... Reitano s-a dat pe lîngă mine şi mi-a spus, cu vocea lui nazală şi bănuitor cum îi e felul : „Ia ascultă ! În noaptea asta te-am visat, erai răstignit pe-o cruce, îmbrăcat elegant, dar mort !“

Tînărul surîdea, mai palid însă ca oricînd.

— Tu, exclamă Rodolfo, ai face bine să nu-i mai frecventezi pe nebunii ăia. Zici că te distrezi, dar te-ntorci acasă alb ca varul.

— Nu vorbi prostii.

Enzo De Mei îşi încreţi fruntea şi făcu obişnuitul lui gest de nedumerire : drept, cu picioarele lipite, îşi înălţă încet faţa ca pentru a adulmeca aerul cît mai de sus cu putinţă. Era un băiat foarte trist şi modest ; tot spunea, cu voce obosită şi silnic veselă, că îi plăcea să-i studieze pe aceşti bieţi

nebuni ; tot ofta după un artist care să se fi priceput a-i descrie dar cînd se gîndea la cutare sau la cutare scriitor, scutura capul : toţi îi păreau prea slabi pentru un subiect atît de înalt ca dragii şi ciudaţii eroi cu care el şi-ar fi petrecut de zece ori viaţa.

— Stai jos, făcu Rodolfo. Şi să nu mai ieşi cu galoşi cînd nu plouă.

— Nu plouă dar e frig... Ieri, Tommasini...

Enzo se aşeză pe divan, cu pălăria pe cap, cu mîinile pe măciulia umbrelei, şi povesti pe-ndelete şi întocmai festa pe care Tommasini o jucase patronului unei cafenele.

Rodolfo, înfofolit într-un şal, ba îl asculta pe fratele său, ba trăgea cîte o linie pe o hîrtie.

Bogatul client îi spusese că în primăvară îi va putea încredinţa comenzi foarte importante...

— Nu se va face probabil nimic. Dar parcă la Roma ? În Natàca există cel puţin o umbră de client.

Mai lipsea ca această umbră de client să se transforme într-un client aievea. A preface în client umbra unui client era un joc atrăgător. Rodolfo se hotărî să rămînă în Natàca un an.

Aceasta şi nu alta este — Rodolfo privi în jurul său — clipa în care el însuşi e pe cale de a-şi fixa un an în Natàca. Cum s-a întîmplat ?

„Ei ! Cine ştie ?" gîndi Rodolfo.

Ninge. Leonardo a rămas singur printre frasinii înalţi : l-au oprit bocancii ca doi cîini care se proptesc în labe, împotrivindu-se curelei. Muntele sclipea, în întregime alb, în timp ce, jos, cîţiva nori

se mişcau alene, ori se îndesau unul într-altul ca o turmă de oi cînd o mînă ciobanul pe marginea drumului ca să treacă o căruţă. Ce tăcere ! Cerul era albastru aici, alburiu argintat dincolo, mai încolo trandafiriu şi tremurător. Pădurea de frasini şi de brazi cu frunze ca de lemn subţire fărămiţat de cari, adăpostea în ramuri sute de cuiburi de nea. Frasinul de care se rezemase Leonardo trosnea încetişor, pentru că zăpada se fărîma şi cădea de pe o cracă pe alta, apoi de-a lungul trunchiului pînă la rădăcinile pe jumătate dezgolite. Ce erau, toate acestea, odinioară ?... Leonardo se gîndi mult, căută în memorie : Toate acestea erau : ieslea sfîntă, copilăria, chipul alb al mamei, un zvon nelămurit care poruncea inimii să bată aşa şi nu altminteri, exact ca un instrument muzical care-şi vibrează *la*-ul mai viguros, mai frumos, mai înalt, pentru alt instrument neacordat încă. Odinioară... Cum se schimbă viaţa asta nestatornică !

Sînt ani albi şi ani negri, ani în care, cu toate că nu se petrece nimic neplăcut, totul pare „mort şi pierdut", şi ani în care, cu toate plictiselile şi necazurile, totul e „sfînt şi promiţător". Schimbările acestea îl zăpăcesc şi-l prostesc pe om. „Marele joc al vieţii", după Leonardo, care încerca acum să-şi încheie mănuşa cu dinţii, marele joc al vieţii era atîta tot : pesimism sau optimism. De ce să nu poţi fi mereu optimist sau mereu pesimist altminteri, ci să-ţi împarţi anii între un fel de a fi şi celălalt, să nu-ţi semeni niciodată ţie însuţi şi să fii nevoit să-ţi aminteşti azi cu silă de vorbele tale de ieri, iar mîine să te afli printre cei pe care îi dispreţuieşti astăzi ?

Ce tăcere ! Ce singurătate ! Iată însă că din marginea văii se avîntă un punct mic negru, înaintează, se învolbură, sporeşte, dă la iveală un cazac, avînd apoi un contur plăcut — e o femeie, înaltă, tînără, frumoasă, Liza Careni, în fine.

— Salutare, Leonardo ! făcu ea cu răsuflarea tăiată, descriind pe schiuri un semicerc în jurul frasinului. Ce faci, singur-singurel, cu bocancii ăştia plini de zăpadă, fără schiuri ?

— Mă pregătesc să mănînc.

— Să mănînci ? Fata îl privi surîzînd. Şi unde-ţi este mîncarea ? Mereu umbli cu minciuni !

— Mereu ? Cum adică ?

Liza se trase cu greu lîngă el, proptindu-se în beţe :

— Nu mai pleci, prin urmare. De ce ? Nu vrei să mai lucrezi ?

Leonardo o privi : ochii Lizei erau albaştri, un albastru atît de adînc, încît părea negru ; o şuviţă de păr blond aştepta să fie rînduită la loc sub bereta de blană ; respiraţia puternică făcea să vibreze întregul ei trup.

Leonardo se apropie şi, înclinîndu-se cu expresia muzicantului care-şi potriveşte vioara sub bărbie ca să cînte ceva foarte trist, spuse :

— Dragă Liza, eşti atît de bună şi de inteligentă ! Cu tine se poate vorbi deschis... Iată, încă nu pot pleca.

— De ce ? Eşti încă bolnav ?

— Nu, se pare că m-am înzdrăvenit : cel puţin aşa rezultă din examenul medical.

— Şi tu nu crezi ?

— Ba da, cred. Dar... tu nu rîzi, nu ești ca ceilalți... dar îmi lipsește încă ceva, foarte. foarte important.

Fata își scoase căciulița și-și încreți fruntea frumoasă :

— Nu înțeleg !

— Îmi lipsește bucuria !

— Chiar că nu înțeleg. Ce bucurie-ți lipsește ?

— O, greu de spus ! Trebuie să-mi țin rîsul cînd vorbesc, și tu pe al tău cînd mă asculți... Vezi ? Îmi lipsește acea scînteiere interioară care ne luminează calea, ne-o limpezește pînă departe și dă un țel faptelor noastre ; îmi lipsește... uite, devin greu de înțeles dar cînd te-ai gîndit mult la un lucru ai în minte fraze complicate... îmi lipsește permisul, un permis valabil de a trăi.

— Complicat ! Complicat ! făcu fata. Ești sigur că n-ai idei fixe ?

— N-are importanță, Liza. Cînd te afli într-o situație nestrămutată, ideea pe care ți-o faci despre ea nu poate fi decît o idee fixă.

— Complicat ! Prea complicat ! făcu fata încruntîndu-se tot mai tare și încercînd să-și elibereze dintr-unul din schiuri piciorul pe care să-l poată agita a nerăbdare. Îți lipsește bucuria ? Toți îi ducem lipsa sau cel puțin n-avem cît am dori. Și ce-i cu asta ? Te înfunzi în provincie. nu mai lucrezi, nu mai trăiești de loc ?

Leonardo își aplecă și mai mult capul, pînă-și atinse umărul cu urechea :

— Nu vorbesc de izbucnirile de bucurie, rare în viață, într-adevăr, ci de un sentiment de bucurie continuu și firesc, sentiment în care au loc sufe-

rinţa, nădejdea şi deznădejdea, fără ca el însuşi să se curme pentru totdeauna.

— Complicat ! Ori vorbeşti de sănătate, şi atunci sîntem de acord, pentru că orice om sănătos simte desigur durerea altfel decît un om bolnav ; ori vorbeşti de ceva ce eu nu simt.

— Poate că nu-ţi dai seama, pentru că-l simţi în permanenţă.

— Nu, nu, nu, nu ! făcu fata, dînd din cap. Ai idei fixe. Ai grijă să nu-mi ajungi ca mulţi dintre concetăţenii noştri care cugetă adînc fie la propriul lor deget, fie cum să-şi facă cruce, fie să se apere de frig învelindu-se cu ziare.

— Dragă Liza, sînt într-o stare în care nu reuşesc să fac ceva util şi satisfăcător.

— Nu cred, dragă Leonardo : prea stai de pomană sau te vînturi de dimineaţa pînă seara pe bulevard !

— Nu, uneori lucrez, dar tot aia e. Se poate şi aşa ceva : sari din pat dimineaţa, citeşti, scrii, te plimbi, alergi, strigi, faci şi dregi, şi totuşi adevărul e că nu faci nimic şi nu eşti bun de nimic. Ca să fii activ dar să te şi odihneşti ceasuri în şir, ca să te chemi pe drept om folositor, muncitor, om, ce mai, este nevoie de o situaţie specială, de o dispoziţie venind dinlăuntru, de-un deplin consens cu mintea.

— Te gîndeşti la bucuria aceea ?

— Poate.

— O, Leonardo, altădată erai argint viu ! Îţi aminteşti, la mare, cînd şedeam pe barca aceea răsturnată ?... Într-o seară începuseşi să-mi spui că ţii la mine... cineva însă ţi-a aruncat în gură un

pumn de nisip şi, după ce ai scuipat nisipul, ai lăsat-o baltă. Spune-mi. Acum sîntem bătrîni, poţi să-mi spui : vorbeai în glumă ?

Pe Leonardo îl furase amintirea acelor timpuri şi, cuprins de evlavie faţă de ciudatul şi îndrăzneţul personaj de acum cîţiva ani care îi purtase numele, începu să îngîne tulburat :

— Atunci, da... barca aceea... Tu, da... Nu, n-a fost o glumă... Ţineam la tine. Ţin la tine şi acum. Dar acum e altceva. M-aş ruşina să-mi petrec şi o singură zi sub privirea ta... Sînt, în momentul acesta, atît de urît ; mă simt urît pînă în măduva oaselor.

— Dar ţii la mine ?

— Da.

— Da ?... Liza îşi ascunsese mîinile fiindcă îi tremurau ; apoi, cînd se linişti, îşi puse iar bereta pe cap, şi se avîntă la vale, lăsînd în aer o boare de lumină.

Leonardo o urmări mult timp cu privirea. Ce privire ! Tulbure şi slabă, ca pînza de păianjen destrămată, care nu mai poate ţine nici povara unei musculiţe. Dar odinioară ! ah, odinioară simţea că ochii îi scapără privire dreaptă, vie, pătrunzătoare, plăcută ; simţea că, uitîndu-se la un lucru, îl scălda în lumină (ferice de obiectul privit ! ferice şi de privitor !)

Ninge. Giovanni Luisi urma sfatul profesorului Meloni, după care puteai petrece ore întregi fumînd în pipă tutun de ţigară şi răscolind cu cleştele cenuşa din sobă : „Te concentrezi, meditezi !“ Săltînd de ici, colo, cînd joase, cînd înalte, flăcările

din vatră îl distrau în cele din urmă ; dimpotrivă, jarul care te aţinteşte de sub cenuşă aduce linişte şi răbdare. Poţi petrece astfel multe ore în şir. Şi pentru că, ridicîndu-te de pe scaun, rămîi mai departe sub stăpînirea jarului, cu liniştea, cu răbdarea şi cu gîndul adunat asupra lui însuşi, se poate zice că poţi petrece astfel ce-a mai rămas din iarnă, şi că te dezmeticeşti în primele zile ale lui aprilie.

Iată chiar luna aprilie. Albumele domnişoarelor din Natàca tăinuiesc cu sfinţenie cugetările şi iscăliturile unor necunoscuţi, pentru că domnişoarele cred că oricine vine din Nord să ţină o conferinţă la Natàca este nemuritor şi, roşindu-se, tremurînd şi bîlbîindu-se, le cer întotdeauna autograful, aşa că albumele domnişoarelor spun : „V-am cunoscut într-o zi cu soare şi sînteţi ca luna lui april !"

În Natàca, aprilie era ciudat şi schimbător, cînd înourat, cînd strălucitor ca oglinda. Către sfîrşit se făcea dintr-o dată călduţ. Zăpada care acoperea muntele dispărea într-o singură zi, iar o dată cu ea dispăreau şi ascensiunile şi goana pe schiuri şi coborîrile în doi, fugarele clipe de veselie şi ţelul vieţii.

La începutul lui mai, cerul era jos, aerul greu, închis, mireasma florilor de portocal nu mai avea fereastră pe unde să iasă : marea îl mîna spre Natàca, din Natàca îl gonea muntele, văzduhul înalt nu-i dădea voie să urce. Apăsat, parfumul acesta apăsa la rîndu-i nervii celor din Natàca. Şi atunci fetele erau apucate de năbădăi, îşi făceau vînt cu mîna şi, pe străzi, în loc să se uite în vitrinele prăvăliilor, se uitau la bărbaţi, măsurîndu-i de jos pînă

sus. Apoi domnişoarele erau cuprinse de tulburări ciudate care le făceau să se tot audă strigate pe nume : dădeau fuga la uşă, la telefon, pe balcon ; dar nu le chemase nimeni şi se-ntorceau îngîndurate. Unele se îngrăşau în două săptămîni, ca şi cum un farsor şi-ar fi suflat în ele tot aerul din piept, altele se topeau ca lumînarea ; unele, frumoase, se pomeneau urîte ; iar urîtele le luau locul. În trupuri era dezordine şi confuzie nespusă. Sufereau şi tinerii, însă doar pe deasupra : pe faţa lui Erasmo Veni şi pe a lui Enzo De Mei luceau muguri mărunţei de parcă din Erasmo Veni şi din Enzo De Mei aveau să încolţească mii de alţi Erasmi şi Enzi.

Să stai acasă dacă nu dormeai, depăşea răbdarea omenească ; strada nu-ţi îngăduia să te-ntorci acasă decît pentru vreo cîteva minute. Tolăniţi pe scaune de fier, tinerii visau vorbind. În stradă ţipau cu toţii. Cine dormea la etajul întîi ştia în cele mai mici amănunte ce gîndeau noctambulii despre domnişoara Elsa şi despre domnişoara Liza, cum o visaseră, cum trăgeau nădejde s-o viseze, ce s-ar fi întîmplat dacă, pe bordul unui vapor, visul s-ar fi înfăptuit. Vapoare, trenuri, avioane. Cînd la varieteuri cel de-al treilea număr cînta „Hai cu toţii la Barcelona !“ mulţimea fremăta ca o haită de lei închişi în cuşcă şi cărora un copil de pe stradă le arată, naiv, un viţeluş de lapte. „La Barcelona ? Dar ne-am duce şi-n iad, dacă iadul ar fi măcar cale de trei zile de-aici.“

— Tu, îi spuse doamna Luisi fiului ei Giovanni, trebuie să-ţi urmezi calea ta, fără să te gîndeşti la noi. Dacă e bine, băiete, să pleci, pleacă îndată şi

Domnul fie cu tine. Nu trebuie să te gîndești la noi, căci sîntem bătrîni și ne-am trăit traiul. În ce mă privește, simt că nu mai am rost pe pămînt. Cînd vei fi plecat, Dumnezeu și-ar face pomană să mă ia de-aici. Vezi ! sînt bătrînă, tatăl tău e bătrîn și el. Seara, de la șapte, nu mai așteptăm pe nimeni și încuiem poarta. Cînd ești aici, tatăl tău îmi spune : „Să nu pui lacătul, că nu s-a-ntors băiatul !“ Știe că știu și eu, dar știe și că îmi place să-mi mai amintească. Ne ducem la culcare dar stăm cu urechea ațintită la poartă și te așteptăm să vii, cu mersul tău mărunt de cînd aveai zece ani, și să te duci la baie să-ți clătești gura, și pe urmă să deschizi și să închizi ușa camerei tale. Auzim pînă și zgomotul pe care-l face butonul lămpii cînd, după ce citești o oră, stingi lumina... De ce citești atît noaptea ?... Și atunci zicem : „S-a culcat băiatul !“ Și mă gîndesc la cafeaua pe care am și făcut-o și am pus-o pe sobă, așa că dimineața e de ajuns să aprind gazul și să aștept două minute, ca să vin în camera ta cu ceașca. Dar cînd nu ești cu noi, la șapte, ziua s-a terminat, ne culcăm imediat, taică-tău, săracul, nu mai scoate o vorbă, nu se prinde somnul de noi, ne gîndim la tine, dar ne gîndim că ai crescut și nu mai ai nevoie de noi, bieți bătrîni, care, tot suferind de frig, ne simțim atît de mici în patul nostru ! Ce mai !... Tu trebuie să pleci acum, să fii vesel și să nu te gîndești niciodată, dar niciodată, ce facem noi și în ce fel trăim. De m-ar lua Dumnezeu cît mai curînd !... Fii vesel așadar !

— Vesel ! făcu Giovanni cu lacrimi în ochi. Vesel !... Bine ! O sută de ani de sănătate mi-ai dat

cu vorbele astea ale tale. Bine, bine. Tot aşa să-mi vorbeşti mereu !

Se ridică, străbătu încet coridorul, intră în camera lui, se privi în oglindă ; de ce oare omul acela cu părul încărunţit, trebuia să le aducă aminte atîtea lucruri acelor doi bătrînei, cei mai dragi din lume ? De ce fără chipul pe care oglinda îl răsfrîngea atît de palid, şi de care el, în locul altcuiva, s-ar fi lipsit bucuros, de ce fără chipul acela nătîng alături de ei, cei doi bătrîni să se simtă murind ?

Ieşi din cameră, intră din nou în birou. Mama surîse.

— Nu plec ! zise Giovanni.

„De altminteri", se gîndi, „cînd vrea să mă vadă generalul nu spune altceva decît ceea ce trebuie ca să mă convingă în sfîrşit că e cel mai nenorocit om din lume, fiindcă, după atîtea luni de făgăduieli, nu-mi poate da un post bine plătit ; şi tot eu să-l consolez !... Să-şi caute alt consolator !"

VIII

Către sfîrşitul lui mai începea căldura, o căldură grea, apăsătoare, care se statornicea netulburată pînă la sfîrşitul lui septembrie. Chinuiţi ca peştii într-un vas pus pe foc şi în care apa a şi început să fiarbă, oamenii umblau tot mai agale iar oboseala, dorinţa de a nu mai vedea nimic le acoperea mereu ochii ca o pleoapă subţire. Alţii,

care își făceau plimbarea către ora șase după-amiaza, semănau nu a pești, ci a becațe moarte, care se leagănă de mîna vînătorului.

Cînd și cînd venea dinspre Africa o vîltoare fierbinte, temutul vînt din sud : piețele se încingeau atît de tare, încît copiilor care ieșeau dimineața desculți, le frigeau călcîiele ; țipau de parcă ar fi alergat pe jăratic, apoi își înfășurau picioarele în ziare și umblau încet și cu grijă, urmați de cei mai sălbatici cîini din cartier, blînzi în astfel de zile, obosiți și dornici de un stăpîn. Orășenii din Natàca se duceau să se răcorească la mare, unde-i purta un șir de tramvaie leneșe, care săltau ca niște coșuri cu găini transportate în căruță dintr-o regiune într-alta.

Vîntul din sud ținea trei zile, apoi contenea ; și venea *scirocco*-ul... *Scirocco*-ul era mai puțin furios, dar chinuia mai subtil. Văzduhul se golea, iar creierii, după fericita expresie a lui Masolino Ricasoli, tînăr umorist din oraș, cunoscut în mai toată Italia și locuind la Milano, „creierii fierb în cap ca apa minerală cînd sare dopul sticlei." Marea se făcea mlăștinoasă și grea, și umezeala din aer te făcea să te simți mereu cu mîinile ca pe pîntecul unui liliac.

— Paolo, îi vorbi solemn profesorul Neri micului avocat Paolo Filesi, Paolo, de la *pavum,* scut, bogăție, aur, dă-mi o liră și să nu mai vorbim despre asta.

Filesi îi dădu o liră și-i surîse lui Leonardo, care nu fu în stare să-i răspundă la surîs.

Profesorul Neri era al șaptelea bărbat inteligent întîlnit în dimineața aceea. Toți creierii fierbeau.

Artişti şi oameni de ştiinţă se aflau într-o stare de graţie care inspira respect şi teamă. Avocatul De Marchi căuta un profesor de muzică să-i transcrie simfonia pe care o compusese într-o singură noapte şi pe care o avea, toată, în memorie. „Aici e, aici e !“ striga bătîndu-şi fruntea cu două degete, îngrijorat ca nu cumva, dintr-o clipă într-alta, fruntea să-i sune a gol, semn sigur că simfonia nu mai era acolo.

— E toată aici, de la prima la ultima notă. Pentru Dumnezeu, un profesor, careva s-o transcrie înainte de a pieri, înainte de a mă părăsi ! Nu-i nici un profesor în porcăria asta de oraş ?

— Ba da ! linişteşte-te, onorabile ! îi spunea Tommasini. Lasă pe mine ! Şi, seara, îi aducea în casă vreun căpitan de cursă lungă care se da drept profesor de pian, absolvent al conservatorului din Praga, şi care umplea cu mîzgăleli un caiet de hîrtie dublă.

Bătrînul Leopoldi inventase în sfîrşit mişcarea perpetuă. Pe scurt : ce se întîmplă dacă umpli o sticlă pînă aproape de dop ? În gît se formează un mic gol. Dacă întorci sticla, apa umple gîtul, dar golul se mută în fund. Dacă o mai întorci o dată, golul trece din nou în gît. Închipuie-ţi că umpli aceeaşi sticlă cu un gaz, pînă la gît, dar nu tocmai : gazele, precum se ştie, tind să umple imediat golurile din recipientul în care sînt închise. Ce se va petrece, prin urmare ? Dacă golul e în gîtul sticlei, gazul se va grăbi să-l umple, dar golul respectiv se va muta în fund ; gazul se va năpusti spre fund, golul va reapare însă în gît ; gazul se va năpusti

încă o dată, dar golul se va muta într-una iar gazul se va mişca mereu : iată aşadar mişcarea perpetuă.

Leopoldi cerea bani de drum pînă la Roma ca să expună Majestăţii-Sale Regelui descoperirea lui, în cele mai mici amănunte.

Nereggia compusese o dramă sacră despre Sfînta Genoveva, patroana oraşului, şi aştepta ca arhiepiscopul să fixeze „ziua şi ora, ziua şi ora !" ca răspuns la preaplecata lui cerere de a i se acorda o audienţă privată. În aşteptare, legase în pergament voluminosul manuscris care cuprindea douăzeci şi unu de mii de endecasilabi, *sdruccioli*[1] cu toţii.

Bogatul cavaler de Filippi, autorul unor *Canzonelle spiritose*, despre care se ştia că oferise în zadar unui mare ziar milanez zece mii de lire pentru a se publica, în pagina a treia, fotografia sa cu inscripţia : „De Filippi, mare poet dialectal" ; bogatul cavaler plimba în maşina lui, prin regiunile muntoase, pe Francesco De Sanctis, Anatole France, Ferdinando Martini şi Nello Tommasini. Din cînd în cînd cavalerul întreba : „Crezi că un articol al dumitale, unul singur, e de ajuns ca să mă lanseze ?" Şi mustăciosul personaj pe care Tommasini îl dăduse drept Francesco De Sanctis bombănea : „Da, aşa cred... e de ajuns !"

Bulevardul era plin de lume care întreba dacă opera *Aida* e cumva mai frumoasă decît *Parsifal* ; dacă discurile, puse să cînte de-a-ndaratelea de la ultima notă pînă la prima, n-ar putea da la iveală noi şi uimitoare simfonii ; dacă era sau nu adevărat

[1] *Sdrucciolo* — vers ale cărui ultime două silabe sînt scurte.

că *I promesi sposi* [1] nu era aşa grozav cum se zice. Şi pe lîngă aceasta : dacă era adevărat că „şopîrloiul“ avea amantă o franţuzoaică ; dacă Republica San Marino ceruse preşedinte pe un cetăţean din Natàca, Pandizucchero Maled, poreclit fie „regele“, fiindcă aspira legitim la tronul Angliei, fie „calul“ fiindcă umbla tropăind şi pufnea zgomotos pe nări; dacă noile transatlantice aveau şi cimitire pe bord etc.

Rosso Autini, în croazieră pe Mediterana unde nu reuşea, fireşte, precum îşi propusese la plecare, să evite temperaturile ridicate, le trimitea amicilor, din fiecare port, scrisori şi cărţi poştale. Scrise din Istambul : „Ştii de ce s-a omorît Marconi ?... Pentru că n-a putut inventa *yo-yo*-ul [2] fără fir.“ Conţinutul scrisorii avusese, în Natàca, o largă difuzare. Pe bulevard se găsea în tot locul cîte cineva care întreba : „Ştii de ce s-a omorît Marconi ?“

Leonardo, foarte obosit, începu să vorbească fără şir, să întrebe dacă n-ar fi fost cinstit să filigraneze cu o mică mitralieră mulţimea aceea rezemată de ziduri şi de uşile prăvăliilor ; în fine, se despărţi de Paolo Filesi şi se duse acasă să se azvîrle pe patul umezit de *scirocco*, să-şi acopere capul cu cearceaful fără să reuşească totuşi să înăbuşe vocile din stradă, dintre care una mai ajungea desluşit pînă la el : „Ştii de ce s-a omorît Marconi ?“

[1] *Logodnicii* — romanul lui Alessandro Manzoni.

[2] *Yo-yo :* jucărie alcătuită din două emisfere de lemn care urcă şi coboară cu ajutorul unei sfori.

În grădina casei sale, Liza Careni trăgea cu arcul sub privirea nemulţumită a Dorei. Avea mînă sigură, ţintuia de zid şopîrlele şi le lăsa să-şi zbată capul în deznădejde. Aruncă apoi arcul şi se duse pe balcon să bată toba cu degetele pe geam. Ce plictiseală ! Ce oroare !

Sora ei, Maria, luă arcul, îl întinse, slobozi săgeata, care zbură însă aiurea, peste zid. Puţin după aceea, se afla în mîna unui băiat cu ochi negri care o prezenta Mariei, înclinîndu-se.

— Iertaţi-mă, murmură tînărul, că mi-am îngăduit să o aduc !

— Vă cereţi scuze pentru o amabilitate ?

Maria îl privi şi, foarte senină, ca şi cînd o rază de lumină i-ar fi înfăţişat viitorul, îşi spuse : „Băiatul acesta va fi soţul meu.“

— Mulţumesc ! făcu apoi cu glas tare, mulţumesc !

Tînărul plecă fericit. Liza nici nu se întoarse. Cînd sora ei intră din nou în casă, Liza bătea toba pe geam cu degetele.

— Ce plictiseală ! Ce oroare ! spunea printre dinţi.

Maria începu să se gîndească la căsătorie şi la copii, ca la o barcă în care ar fi plutit departe de acea groaznică mare de plictiseală.

— De-ar veni toamna ! făcu Liza şi bătu în geam cu pumnul strîns.

Aşa cum îşi sfătuiesc mamele copiii să nu se uite prea mult la cer, pentru că cerul curmă curînd viaţa celui care-şi aţinteşte ochii la el, tot astfel i-am sfătui şi noi pe locuitorii din Natàca să nu zică

niciodată : „De-ar veni cutare sau cutare anotimp“, pentru că, la Natàca, anotimpurile nu se prea lasă rugate, vin pe negîndite.

Mai ieri spunea Liza Careni : „De-ar veni toamna !“ şi poftim : a şi venit ; în grădina publică, frunzele atîrnă de ramurile copacilor de parcă ar fi fost luate de la alţi arbori şi cusute apoi cu fire de mătase. Suflă *scirocco*, cerul e atît de jos încît pare o enormă pînză de păianjen întinsă deasupra capetelor, şi ameninţă să tot coboare pînă-i va captura ca pe nişte biete muşte pe cei din Natàca.

„Iar septembrie ! gîndea Leonardo. Am sosit în Natàca toamna trecută, hotărît să rămîn douăzeci de zile. Şi a trecut, în schimb, un an !... Din nou e septembrie, din nou toamnă !“

Amintirile, melancolice în cea mai mare parte, legate de sosirea în Natàca cu un an în urmă, le întrerupse curînd trecerea din toamnă în iarnă. Cei trei foarte înalţi platani de pe bulevard se despuiau încet, luînd însă, treptat, un aer mai nobil şi mai grav. Ca un domn care-şi încărcase braţele cu obiecte ridicule, luate unor copii care i se jucau prin preajmă dar la apariţia a ceva serios, o înmormîntare, o femeie frumoasă ori un preşedinte de tribunal, le lasă să cadă toate şi rămîne drept, grav, gata la cel mai ceremonios salut ; la fel şi înalţii platani de pe bulevard la trecerea primilor nori întunecaţi. Decembrie. În curînd cete de băieţi în picioarele goale vor veni din suburbii cu coşuri pline de păpuşi mititele înfăţişîndu-l pe Isus copil iar cimpoaiele îşi vor trimite glasul de miel prin cuşca scărilor pînă la mansardele înstelate. *Scirocca*

era izgonit de vîntul Anului Nou. Fiecare îşi putea vedea steaua clipindu-i din înalt. Ce spunea steaua lui Leonardo ? Ce făgăduia a lui Rodolfo, a lui Giovanni, a lui Paolo Filesi ? Îşi alese fiecare pentru sine pe cea mai mare şi mai luminoasă de pe cerul din Natàca şi nu-i de loc de mirare că, fără să ştie, aveau aceeaşi stea toţi patru.

IX

De îndată ce ai învăţat cum să faci să treacă un an, eşti mai meşter în arta de a ucide timpul. Desigur, nu ne amuzăm, desigur, ne plictisim. Dar a nu te amuza şi a te plictisi mereu în acelaşi chip, e o ciudată, o amară şi inefabilă desfătare. Sufletul leagă afecţiuni cu atît mai trainice, cu cît sînt mai tăinuite şi mai inavuabile. Chiar şi discuţiile, din ce în ce mai îndrăgite, despre călătorii, chiar şi dorinţa de a pleca din Natàca, îi ajutau, dimpotrivă, să rămînă, fiindcă ştiau bine că plecînd într-adevăr, n-ar fi putut umple cu nimic golul lăsat de dorinţa aceea. Şi apoi, cînd ai dobîndit dibăcie în a face să treacă timpul, nu renunţi uşor la ea, fiindcă este expresia cea mai înaltă a inteligenţei tale şi a calităţilor tale morale, şi nu poţi să te duci într-un loc unde dibăcia ta e sortită să se mistuie, dat fiind că acolo timpul trece de la sine.

Cei patru prieteni perfecţionaseră arta de a dormi. Care om nu a dorit să-şi poată cufunda cînd are chef capul în somn, aşa cum şi-l cufundă fa-

zanul în apă, atunci cînd lucrurile pe care le vede cît e treaz nu sînt de loc plăcute ? Ei bine, cei patru prieteni cunoşteau acum un fel special de a închide ochii şi de a urmări în minte alcătuiri fantastice, după care somnul venea îndată, aşa cum urmează întunericul îndată ce ai suflat în lampă. Chiar dacă dormeau, îşi dădeau seama cînd somnul voia să-i părăsească şi se ţineau cu dinţii de el aşa cum ţii un aşternut pe care cineva ţi-l trage de celălalt capăt.

Mai făceau şi alt exerciţiu. Ziceau, de exemplu : „Anul trecut mă supărau *balurile din carnaval* pline de bărbaţi îmbrăcaţi bărbăteşte şi de bărbaţi travestiţi în femei. Anul ăsta n-o să-mi mai pese !"

Şi cum aveau multă voinţă, le mergea. Sau spuneau : „Cafenelele ticsite de oameni înţepeniţi, obiceiul de a vorbi pe stradă în gura mare despre lucrurile intime, discursurile lui Rosso Autini, farsele lui Tommasini, impermeabilul negru, galoşii negri, umbrela neagră, mănuşile negre pe care Enzo De Mei le poartă chiar şi în zilele cu soare, sutele de treceri prin faţa aceleiaşi oglinzi crăpate de pe bulevard, şi sutele de întîlniri cu propriul tău chip tăiat în două, jumătate ieşind din cealaltă jumătate, *scirocco*-ul de toamnă, toate astea m-au supărat anul trecut, dar nu trebuie să mă mai supere anul acesta."

Şi le mergea.

Şi după toate venea şi mila creştinească. De ce să judeci aspru pe cei care îşi petreceau viaţa şezînd sau care umblau cu mîinile în buzunar, care rîdeau cu gura pînă la urechi, care-şi făceau glume proaste unul altuia ? Nu erau şi ei făpturile lui Dumne-

zeu ? Şi n-ar fi fost o mare dovadă de tărie să ajungi să-i iubeşti ?

Mare dovadă de tărie ! Cuvinte fascinante pentru spiritele nobile. Cine s-a dat înapoi de la o experienţă, fie ea cît de absurdă, dacă i-a ieşit în cale învăluită în cuvintele : mare dovadă de tărie.

Astfel, puţin cîte puţin, le păreau amabili şi plăcuţi Nello Tommasini, Enzo De Mei, Rosso Autini, Nereggia, profesorul Neri, avocatul De Marchi, Leopoldi şi pînă şi Mustăţi-de-sîrmă care într-o noapte, rămas singur în cîrciuma lui cu ultimul muşteriu, un bătrînel pe jumătate beat şi pe jumătate adormit, l-a constrîns, jucîndu-şi în mînă un cuţit de bucătărie, să înghită pe nerăsuflate douăzeci şi nouă de smochine de India.

Fireşte, nu mila dădea simţămîntului creştinesc gustul său cel mai puternic. Mila ar fi putut jigni. Gata cu mila ! Şi puţin cîte puţin locul ei era luat de ceva care semăna cu admiraţia. Îşi tot spuneau că nici un alt ţinut nu putea da la iveală personaje vii, diverse şi deplin omeneşti cum erau Mustăţi-de-sîrmă, Leopoldi şi Tommasini. Leonardo formulase chiar maxima : „Să ai prieteni în alte oraşe, după ce ai avut în Natàca, e ca şi cînd ai bea un pahar de vin botezat, după ce ai băut unul de douăzeci şi patru de grade."

Astfel, al doilea an pe care prietenii l-au petrecut în Natàca n-a adus nimic nou, şi a fost doar copia celui dintîi, cu mai puţine impresii neplăcute în faţa aceloraşi evenimente, perfect identice. E de spus doar că, în noaptea de Crăciun, Leonardo şi Rodolfo au ţinut să-şi joace lor înşile o festă ciu-

dată : au cumpărat un cozonac cu stafide, mare cît o minge de fotbal, s-au retras într-o odăiță, s-au așezat de-o parte și de alta a cozonacului, fiecare cu un cuțit în mînă, și, pe-ndelete, felie cu felie, au tăiat și au înghițit întregul cozonac, pînă le-au ieșit ochii din cap din pricina efortului de voință (după cum se vede, în Natàca, se făcea mult uz de voință).

Al treilea an la șir în Natàca a fost întocmai ca al doilea, doar că sufletul, cum își amintea de ordinele seci primite cu un an în urmă, binevoia să surîdă la cîte o întîmplare și îl făcea astfel pe cel în curs un an aproape plăcut.

Iarna era friguroasă, dar senină. Excursiile pe munte se țineau lanț. Leonardo, Rodolfo, Giovanni și Paolino erau acum schiori experimentați : urcau, coborau, executau cristiane, se avîntau de la mari înălțimi, cădeau rău dar desigur nu chiar așa ca să moară ori să se lovească grav. Seara se dansa în casa Careni. Maria se logodise cu tînărul cu ochi negri care îi adusese, cîndva, săgeata rătăcită. Dora murise la picioarele profesorului Luigini, un bătrîn chel și simpatic, profesor de greacă, poet, prozator, inimă împăcată, minte potolită, așa că Leonardo spusese : „Dora căuta de fapt un om fericit, să-i pună sufletul la picioare". Zilele zburau. Zburau cu spor. Prietenii surîdeau ca omul care, după ce s-a ostenit să învîrtească o roată, o vede că se învîrtește singură, fără zgomot, zumzăind doar ca o albină, frumos și convingător !

Totuși, Rodolfo De Mei intră gîfîind, într-o după-amiază, în casa lui Giovanni. Avea ceva ur-

gent de spus, ca o noutate proaspătă și care-l înspăimînta cumplit.

— Liniștește-te ! făcu Giovanni Luisi închizînd aparatul de radio și întinzîndu-se, ce s-a întîmplat ?

— Viața !

— Viața ?

— Da, viața : se duce.

— Cum, se duce ? Care viață ?

— A noastră ! Se duce ! Ziceam că ucidem timpul. Pe noi ne ucidem !

— Slavă Domnului c-ai priceput.

— Nu, nu, nu zîmbi ! Nu e vorba că am priceput ! Am simțit pur și simplu, am văzut clar, precis, că viața se duce. Facem un păcat ! Avem o singură tinerețe, o singură viață, și ele trec, trec...

— Ai vrea să le ții în loc ?

— Nu să le țin în loc, dar nici să le prăpădesc așa !

— Gîndește-te la altceva !

Dar și Giovanni era tulburat, ca atunci cînd un copil zice „Cișmea deschisă, casa înecată !" și la început surîzi, apoi auzi cum curge apa, cum se ciocnesc între ele lucrurile care plutesc și atunci alergi.

Cei doi prieteni se ridicaseră ; Giovanni se plimba în jurul mesei ; Rodolfo îl privea cu ochi îngroziți. Ieșiră apoi pe balcon, deschiseră cu zgomot obloanele : soarele apunea, ultima rază roșie se întinse pînă în fundul camerei, dar dispăru iute ca o rază de felinar în interiorul unei trăsuri care trece în goană.

Pe Rodolfo îl cuprinse frigul. Spuse :

— Să închidem !

Ei bine, fie că trece ori nu, fie că aleargă ori merge la pas, viaţa, zicea umoristul Masolino Ricasoli, venit de la Milano pentru cîteva zile, este „un lichid care se tulbură ades" dar pe care el îl limpezea cu uşurinţă. Masolino avea reţete infailibile : agitaţia nocturnă trece cu o baie caldă ; dacă ai dimineaţa gust rău în gură, ia o lingură de săruri de fructe ; dacă ţi-e cugetul obosit, ia două pastile de *recresol ;* la melancolie, douăzeci de picături de forgenină ; pentru slăbire e bună o cură de promontă. Cunoştea atît de bine dozele pe care le cerea corpul său, încît se amuza să-şi tulbure viaţa, apoi să şi-o facă dintr-o dată fericită şi limpede. Masolino folosea un limbaj vag umoristic, cu imagini atît de bine potrivite, cîte una gingaşă cu una groaznică, una adevărată şi cu una de necrezut, încît pentru Leonardo era o plăcere să se plimbe cu el de-a lungul şinelor nefolosite de pe strada Cavour. La Milano, Masolino ţinea o dietă riguroasă, dar la Natàca era nevoit să se supună meselor îmbelşugate, aşa cum sînt în sud şi mai cu seamă celor de sărbătoare la care adeseori, ba chiar totdeauna, se servea carne de ied.

— Iedul, zicea Masolino, nu e un animal blînd, e, dimpotrivă, un animal feroce, care nu-şi iartă victima decît după trei zile. Acum, de pildă, umblu, vorbesc, fumez, dar aci — şi făcea semn spre stomac — stă iedul, întins, liniştit, cu botişorul pe labe.

Două ore mai tîrziu, cînd îl oprise în loc o ameţeală neaşteptată, murmură, sprijinindu-se de Leo-

nardo : „S-a trezit iedul ! Îmi saltă în stomac !“ Iar seara tîrziu, în timp ce sorbea o limonadă : „Iedul, vai ! se simte pierdut, nu poate suferi lămîia, s-a înfuriat, mă izbeşte cu copitele !“

A doua zi, anunţa că era pe cale să cîştige lupta cu iedul. Şi răsufla uşurat.

Leonardo încercase şi el să fie tot atît de spiritual, dar nu reuşise totdeauna. Printre alte lucruri interesante, Masolino mai spuse într-adevăr că, o dată venit la Natàca, cu greu izbuteşti să fugi. Aerul e moale şi dulce, aşa că te simţi umblînd prin miere. El, de exemplu, ar fi trebuit să plece în ajun, dar nu şi-a putut închide valizele pentru că mîinile, cum să zic ? i se muiaseră. Repetată astăzi, încercarea de a-şi închide valizele dăduse rezultate mai bune, dar nu hotărîtoare. Masolino spera să izbîndească peste două zile.

— Da, e adevărat, făcu Leonardo. Am venit aici pentru douăzeci de zile şi am stat trei ani.

— Fii sigur că ţi-e piciorul legat de clopotniţa din Natàca. Eşti legat cu un elastic pe care-l vei putea întinde poate pînă la Milano, dar acolo, întins la maximum, te va smuci-napoi.

— Aşa e, spuse Leonardo şi rîse.

Într-o după-amiază, rîzînd şi gîndindu-se la cuvintele lui Masolino, plecă spre Roma. Cînd ajunse la hotel, o senzaţie difuză de greaţă şi ameţeală începu să-i sape un gol în trup ; nu putea deschide gura, nu putea înghiţi nimic. „Să vezi, gîndi rîzînd, că în noaptea asta n-o să pot dormi.“ Şi, însoţit mereu de rîsul care se făcea tot mai trist, rămase toată noaptea cu ochii deschişi, cu bătăi de

inimă şi cu greaţă, camera se învîrtea cu el şi vorbele lui Masolino nu-i mai ieşeau din minte.

A treia zi fugi din Roma şi se întoarse la Natàca. În timpul călătoriei începuse să plouă. Leonardo văzu ferestrele vagonului brăzdate de picăturile de apă care se prelingeau liniştite şi încet-încet se calmă. Greaţa scăzu treptat, lăsînd locul poftei de mîncare ; lucrurile care se legănau în jurul lui deveniră din nou nemişcate şi serioase : „Trebuie să mai stau cîţiva ani în Natàca." N-ar fi trebuit să plece înainte de a se fi întors lumina, bucuria de a trăi. În toate acestea era o taină.

Tocmai pe atunci anunţă Paolino Filesi, cu un surîs triumfător, că bagajele îi ajunseseră la Roma, în casa pe care o închiriase pe un an, şi că va pleca în curînd. Prietenii îl invidiau şi îl însoţeau seara acasă în semn de respectuos omagiu pentru cel care se ducea să trăiască în capitală şi în semn de afecţiune pentru prietenul care îi părăsea. Micul avocat se arătă, totuşi, modest şi îngăduitor. Spunea că de fapt Natàca nu era de dispreţuit, că aventuri puteai avea şi în Natàca şi că el însuşi avusese multe. „Cînd oare ?" se întrebau prietenii care-i cunoşteau viaţa oră cu oră şi clipă de clipă.

În dimineaţa plecării, o injecţie intravenoasă, ultima dintr-o serie pe care Filesi şi-o făcuse pentru ca prietenele lui din Roma să nu-i mai zică, imitînd vorbirea cîntată din Natàca : „Paolo, de ce eşti atît de uscat ?", o stupidă înţepătură inguinală, îi pricinui o supuraţie. Febră, infecţie în sînge. Pe faţa bietului tînăr se aşternu încet o expresie atît de calmă, atît de adînc elegantă, un surîs atît de blînd, totuşi atît de îndepărtat şi tainic, încît prie-

tenii se priveau între ei fără o vorbă. Ce se întîmpla ? Apoi, cîteva cuvinte fluturau prin cameră, iar Paolino, din adîncul patului, părea că se uita la ele — cuvinte pe care nimeni nu înțelese cum le rostise el, de vreme ce buzele îi erau aproape țepene și doar privirea lui, alene, rătăcea de colocolo pe tavan. În a treia zi, Paolo Filesi începu să delireze. Voia ca tatăl lui să deschidă o casetă, în camera din fund, la dreapta, și să ardă scrisorile ducesei. Care ducesă ! care casetă ! nici una, nici alta nu existaseră niciodată. Asta însemna moarte, o moarte absurdă, provocată de o injecție absurdă ! Cum să fie adevărat că bietul băiat se prăpădea în felul acesta ? În univers există ceva căruia îi arde de glumă și acest ceva are asupră-ne putere de viață și de moarte.

Leonardo, Rodolfo și Giovanni erau zdrobiți de durere. Paolo pierise. Și era într-adevăr amar că doar gulerele înalte de mătase, expuse în vitrinele prăvăliilor, expresia „pardon", ceștile de ceai le aminteau de un băiat atît de cumsecade. Surîsul, în durere. Cu toată durerea, se impunea surîsul pentru că în nenorocirea aceasta era amestecată o glumă proastă. Totuși surîsul făcea durerea mai gravă, iar gluma proastă făcea nenorocirea de neîndurat.

Prima lună fu urîtă. Apoi se așternu tihna. Cîteodată, seara, în sufrageria lui Giovanni Luisi, pe cînd aparatul de radio transmitea în surdină tangouri din Viena, totul părea dintr-o dată atît de limpede, încît ai fi zis că dintr-un moment într-altul avea să se dezlege marele mister al universului.

Dar într-o duminică noapte, pe cînd grupurile care nu izbutiseră să se distreze se întîlneau pe bulevardul aproape pustiu și se vedeau unii pe alții în chip de cîini scormonind în praful străzii după osul pe care nu l-au găsit sub masă, pe cînd grupurile acestea își strigau cu accent sinistru : „N-aveți casă ?... Duceți-vă la culcare !“ Giovanni Luisi fu cuprins de o agitație, de o nerăbdare, de o tristeță pe care nu reușea să și le stăpînească. „Vom pleca ! spunea el. Nu izbutim să plecăm din Natàca ! Aici ! Am rămas aici ! Vom muri ! Orașul ăsta e o capcană. Ne-a prins, nu ne mai lasă !“

— Liniștește-te ! făcu Rodolfo. Nu vorbi prostii ! Se poate trăi și aici.

— Se poate trăi aici, cînd știi că se poate trăi și-n altă parte. Dacă nu, aici ești în temniță !

Cotiră pe altă stradă, pentru că Giovanni părea ieșit din minți.

— Mamele noastre, striga, mamele noastre întineresc iar noi îmbătrînim înainte de vreme. Sînt niște egoiste, nu se gîndesc decît să ne țină lîngă ele. Să ne audă că ne-ntoarcem noaptea acasă, ăsta-i scopul vieții lor ! Dar scopul vieții noastre nu poate fi să le dăm mamelor putința de a ne auzi tîrșîitul picioarelor !

— Neghiobule ! făcu Rodolfo. Maică-ta cea dintîi te-a sfătuit să pleci.

— Da, m-a sfătuit !... Dar pe urmă, nu se știe cum, nici unul dintre noi nu reușește să plece. Ăsta-i adevărul. Am căzut într-o capcană !

— De ce, zise blînd Leonardo, să numești capcană un oraș însemnat care are mare, munte și sute de mii de locuitori ? De ce să fie neapărat urîtă

viaţa pe care-o ducem aici ? Mulţi ar vrea să-şi petreacă zilele şi serile aşa cum ni le petrecem noi.

— Serile ! În sufrageria mea ! Cu mirosul ăla de prune uscate de care nu mai pot scăpa ! Cînd voi muri, sînt sigur că moartea va fi ceva care începe cu un miros de prune uscate. Dar ducă-se cu toţii la naiba !

— Ascultă, făcu Leonardo. O să plecăm într-o bună zi. Dar în pace şi cînd va fi nevoie. Acum e important să ne găsim de lucru în Natàca. Nu să stăm cu mîinile-n sîn. Fiecare, în felul lui, îşi are cîte un rost : eu scriu pentru ziare, Rodolfo face pe arhitectul, tu vezi de moşia tatălui tău. Trebuie să găsim însă o muncă mai înălţătoare, ceva care să dea eforturilor noastre un scop unic, ceva care să ceară, în afară de osteneală, sacrificiu şi dragoste. Vom avea atunci o îndatorire şi vom fi liniştiţi. Vom lucra împreună. Şi inima îmi spune că nu mai e mult pînă atunci.

Inima lui Leonardo nu se înşela, dat fiind că în curînd avea să sosească în Natàca un personaj foarte important, menit să lase o urmă nu numai în amintirea cetăţenilor, ci şi în panorama oraşului, un personaj care avea să dea unui mare număr de oameni, ca şi povestirii noastre, o ţintă unică.

De altminteri, Giovanni se liniştise repede. Aşezat pe scara unei biserici, gîndea acum cu totul altfel decît cu cinci minute înainte. Se întorcea cu plăcere la ideea lui preferată : că într-o bună zi generalul îi va face rost de un post demn de el ; şi că, pînă atunci, va putea privi lumea cu superioritatea stăpînului pe care animalul său încă nu l-a

recunoscut. Bănuiala că este un om aparte, bănuiala care fusese cel mai bun tovarăş al copilăriei lui şi de care se despărţise cu păreri de rău, se ivise dintr-o dată şi-i stătea din nou alături.

— Prost am mai fost ! spuse, rîzînd ; şi pretindea că întreg discursul său tragic nu fusese decît o festă jucată prietenilor.

Leonardo şi Rodolfo rîseră împreună cu el. Umblară timp de o oră dîndu-şi ghionţi şi se strigau pe nume cît puteau de tare, pretinzînd că vor să se facă auziţi de părinţii care dormeau departe, într-una din casele cu obloanele trase.

Apoi se duseră acasă, mai mulţumiţi ca alteori. Mulţumiţi pentru că sufletul lor făgăduia să nu se mai poarte copilăreşte, să nu-i mai fie nici teamă, nici silă, nici să nu-şi mai piardă răbdarea, şi să-şi aştepte maturizarea în oraşul lor, ca în orice alt loc din lume.

Partea a doua

I

Înainte de a intra în stație, trenul care iese din tunelul subteran gonește pe un pod lung și arcuit, de pe care se vede Natàca în întregime. Călătorii se ridică și se duc la ferestre să admire orașul — de-o parte, și marea — de cealaltă. S-a întîmplat cîndva ca în tren să fie doi astfel de călători ; unul dintre ei, Francesco Buscaino pe nume, s-a ridicat și s-a îndreptat spre fereastră, iar celălalt, al cărui nume ne este, fără părere de rău, necunoscut, a rămas așezat.

Călătorul care stătea în picioare, un bărbat de vîrstă mijlocie, avea fața uscățivă și atît de fin desenată de parcă, atunci cînd o gîndise și cînd o realizase, creatorul său ar fi vrut să sporească într-un fel valoarea chipului omenesc, și pentru a-și atinge scopul nu și-ar fi precupețit nici timpul, nici osteneala. Părul învăluia cu duioșie chipul acesta slab și chiar mustățile, lungi și pleoștite, păreau a sta pe lîngă buze fiindcă le plăcea locul unde erau.

Statura lui, nici lungă, nici lată, era o înfăptuire tot atît de îngrijită ca fața. Un pardesiu verde, plăcut bombat de la mijloc în sus și căzînd în fal-

duri libere de la mijloc în jos, învăluia corpul aproape în întregime, şi doar la capătul de jos lăsa loc pantofilor lustruiţi, în timp ce în partea de sus un guler mare, ridicat, ocrotea capul despre care am vorbit, aşa cum frunzele de magnolia îşi învăluie floarea.

Etichetele erau astfel potrivite, încît valizele călătorului destăinuiau că în America locuise la cele mai luxoase hoteluri, că fusese directorul unui ziar, că se bucurase de prietenia unui mare episcop, care îşi punea de obicei servitorul să lipească pe bagajele oaspeţilor dragi cuvintele : „Binecuvîntat fii în drumurile şi în popasurile tale !" După un proces răsunător, de loc infamant, ci dimpotrivă, se întorsese în Italia pentru o vreme şi etichetele se străduiau să povestească ce peripeţii nemaipomenite, ce vilegiaturi minunate avusese aici ; sătul de Italia, se întorcea în America, unde îl chema, ca să-l numească director, un mare studio de filme din Hollywood. După cum se vede, călătorul îşi dresase valizele în aşa fel, încît n-avea de ce să-i pară rău după timpurile cînd aventurierii duceau cu ei cîte o slugă limbută care, sub cuvînt că-i bîrfesc, îi făcea interesanţi jupînilor şi jupîneselor.

Buscaino, în picioare în faţa ferestrei, arunca asupra oraşului Natàca o privire bănuitoare : „Ce oraş !" gîndea el. „Numai case turtite ca nişte cutii... Nimic vertical... O, bine-cuvîntaţi fie zgîrie-norii ! or fi ei tare îngîmfaţi, aspri, urîţi ; dau însă impresia unui oraş în picioare, a unui oraş treaz, gata să o pornească în marş spre infinit ! *(Cititorii să nu se mire de elocvenţa aceasta, pentru că una dintre caracteristicile călătorului nostru era să gîn-*

dească şi să vorbească mai avîntat, şi deci mult mai bine decît am fi noi în stare). Case turtite şi iar case turtite. Un oraş întins la pămînt, mai rău : lipit de pămînt ! Oamenii cer o mînă să-i ridice din nisip... O, îi cunosc prea bine ! Marea aceasta mi-a simţit forţa braţului !... Oameni în stare să caşte şi-n noaptea nunţii !... Oameni !... Totuşi, oameni simpli... cumsecade... creduli, fără-ndoială ! O, sînt sigur că, aici ca şi în America, ai dreptul să opreşti un necunoscut oarecare să-i spui : „Ştii ? Am o idee !" Doamne sfinte, în America necunoscutul te invită numaidecît într-un bar, îţi spune : «Luaţi ceva, mister Buscaino, nu faceţi mofturi, şi să auzim ideea !» Aci, însă, se uită la tine cu ochi de muribunzi, surîd trist, dar, adevărul e că şi lor le trezeşti interesul... O idee e o idee, chiar şi aici... Oraş orizontal, oraş de cutii... Un zgîrie-nori aici... Nu, un zgîrie-nori, nu... Un turn... Doamne, Dumnezeule, ce idee !"

Călătorul era obişnuit să aibă idei : de aceea nu sări în sus de bucurie, însă ochiul pîlpîia ca şi cum îndărătul unui gol, ceva uriaş ar fi făcut un salt uriaş.

„E o idee, o idee care ascunde mai mult aur decît minele din Westfalia... Un turn, cu scară interioară ; nu, exterioară ; poate că e mai bine interioară. Exterioară sau interioară, nu are importanţă, totul e să poată urca lume multă şi să privească din înălţime panorama oraşului... Panorama oraşului, panorama oraşului ! Ce nu se face aici pentru panorama oraşului ? Cele mai apreciate cărţi poştale sînt cele cu panorama oraşului... Şi ce pictează pictorii ? Panorama oraşului ! Şi femeile, în

sîmbăta-mare, dimineaţa, cînd îşi saltă copiii ca să crească şi să tot crească, ce visează ? îi visează atît de înalţi, încît să vadă panorama oraşului... Ei bine, panorama oraşului vostru o veţi vedea din vîrful unui turn înalt de patruzeci de metri ! Vă veţi vedea terasele caselor, acoperişurile camerelor în care v-aţi născut, coşul care fumegă pentru cina voastră ! Veţi face cunoştinţă cu încăpătorul şi nerodul vostru cuib !... Veţi vedea de unde porneşte şi ce spaţii străbate sunetul clopotului care vă scoală din somn, dimineaţa, mai devreme decît aţi dori ; veţi înţelege în ce fel ajunge pînă la voi muzica de bîlci care nu vă dă pace să studiaţi ; de ce vă e tulbure apa, de ce vă e casa umedă şi înăbuşitoare, ce cobe de chiparos se uită de departe la acoperişul vostru şi de ce, prin urmare, atîtea necazuri v-au lovit familia... Veţi deschide ochii ! O să aveţi, duminica, ceva de făcut : veţi căsca mai puţin şi vă veţi dezmorţi picioarele ! Sînteţi trei sute de mii, trei sute de mii de oi excelente. Veţi plăti două lire fiecare pentru a vă urca în turn... Fără a pune la socoteală nici pe cei care vor dori să urce de mai multe ori, nici pe străini... Îmi veţi pune în palmă şase sute de mii de lire. Mulţumesc, vă mulţumesc !... Construcţia turnului ne-a costat cam o sută de mii de lire. Cîştigul, într-adevăr, e enorm... Ar ţine-n loc nu pe unul care se duce în America, ci o sută de suflete în drum spre rai..."

Călătorul mîngîia nervos geamul ferestrei. Totul, el şi al lui, hotărîse să coboare în gară la Natàca, pînă şi valizele care se zguduiau ameninţător, ca şi cînd ar fi voit să cadă. Cînd era stîrnit de o idee bună, călătorul nu se mai putea socoti un om, ci

un grup de ființe vii care luptă sub steagul aceluiași nume și prenume. Iată, mîinile pornesc la lucru și, în timp ce dreapta scrie într-un carnețel sprijinit de geam „Două luni popas în Natàca, să constitui un comitet, apoi o societate pe acțiuni. La primăvară, turnul trebuie să fie gata. În iunie, mă întorc în America. Trăiască viața !", stînga scoate un ceasornic din buzunar ; ochii urmăresc o clipă rîndurile din carnețel, apoi coboară, notează că e zece dimineața ; gura zice : „Hai !" ; picioarele se răsucesc în spre valize ; brațele cheamă tot sîngele pe care-l pot aduna, pentru că îndată va fi nevoie de forța lor ca să coboare valizele ; pieptul se dilată răsuflînd adînc ; inima bate ca un fierar zorit să îndrepte fierul de pe nicovală ; mintea se sfătuiește să tragă la cel mai bun hotel din Natàca, să invite la prînz pe cei mai de vază tineri din oraș, să le vorbească totdeauna cu dumneavoastră, să țină o conferință și, de va fi cu putință, să expună și tablouri.

Într-un cuvînt, călătorul se transformase într-o armată de elemente active și pline de voință, care, la prima zguduitură a trenului care oprea, săriră de pe scară și strigară : „*Porter*, aici !"

II

Portarul hotelului „Colonna" știa că profesorul Francesco Buscaino va rămîne două luni în Natàca și apoi se va înapoia în America ; știa și că locuiește

la etajul al doilea, într-un apartament care îl nemulţumise mult ; că se hrănea cu sosuri ciudate pentru care fusese nevoie să fie cumpărate cupe şi carafe ciudate ; ştia că, în prima săptămînă, fusese mereu singur dar că în prima zi a celei de-a doua urcase în ascensor cu un prieten, apoi cu doi, cu trei, cu patru şi, în cele din urmă, prietenii erau atît de numeroşi, încît ascensorul s-a oprit la mijlocul drumului şi vocea profesorului Buscaino a fost auzită de toată lumea : „Ce, astea sînt hoteluri, astea sînt ascensoare, oraş e ăsta ?... Şi nimeni nu se mişcă, nimeni nu aleargă ! Ne lasă aşa, atîrnaţi, douăzeci de zile ! O să vedeţi dumneavoastră, domnilor !... Oriunde se petrec asemenea incidente, chiar şi în America, dar se repară într-o clipă !... Vă rog, domnilor, potriviţi-vă ceasornicele şi să-mi spuneţi apoi cîte ore au trecut... Da, o dată, la Boston, la «Great Central Hotel», un ascensor s-a oprit la jumătatea drumului, dar parcă luase foc universul, am avut plăcerea să auzim o furtună de sonerii şi sirene..."

De atunci, prietenii profesorului fură duşi sus în trei grupe. Nimeni nu izbutea să priceapă ce tot făceau timp de două sau trei ore, încuiaţi în apartamentul de la etajul al doilea.

În ziua aceea se adunaseră în salonul hotelului, în jurul unei mese presărate cu pişcoturi şi scrumiere. Din ordinul profesorului Buscaino, uşile fuseseră închise.

În jurul mesei şedeau Leopoldi, onorabilul De Marchi, Nereggia, Pandizucchero Maled zis regele, Rodolfo şi Enzo De Mei, Nello Tommasini, cava-

lerul Areni, Testaccio, Lello Raveni, Leonardo Barini şi cîţiva tineri cu nas mare şi păr ca peria.

Francesco Buscaino stătea către capul mesei, dar nu era mulţumit de atitudinea adunării. Într-adevăr, nimeni nu părea dispus să-şi iasă din propriile gînduri. Din cînd în cînd Buscaino făcea să treacă de la unul la altul o tavă cu păhărele care se clătinau, băuturile îi închideau însă şi mai adînc în ei înşişi. Lello Raveni ridica vîrful ţigaretei şi încerca să facă un colac de fum în care să-şi vîre degetul. Uneori colacul nu reuşea să se formeze, alteori se ridica prea sus şi Lello era cît pe-aci să se suie pe scaun pentru a-şi trece arătătorul prin rotogol. Rodolfo De Mei îi făcea semn din ochi să stea liniştit. „Da, da, zicea Lello, distrat. Încă unul, cel din urmă !“ Şi murmurînd : „Dacă-mi iese colacul ăsta bine, îmi va merge bine cu Luiza !“ Tommasini se uita cu atenţie la el, mai cu seamă la o porţiune a feţei, asupra căreia o imperceptibilă mişcare a buzelor arunca umbre. Şi gîndea : „Odată şi-odată va trebui să vedem ce se poate scoate din băiatul ăsta !“

De cealaltă parte a mesei se afla un alt personaj agitat : Testaccio care, din cînd în cînd, îşi năpustea mîinile spre glezne, ca pentru a prinde o muscă şi, lovindu-se, şoptea : „Afară, spirite inferioare ! Departe de paşii mei !“

A treia şi cea din urmă mişcare scăpa din arătătorul lui De Marchi, deputatul, care, aici ca oriunde, compunea o arie de vals şi-şi bătea măsura cu un deget.

Ceilalţi, e drept, nu se mişcau, dar îi cuprindea din cînd în cînd pe toţi un rîs prostesc, şi părea

să-i despice-n două ca un cuţit care despică pepenii de rînd.

Aşa gîndi Buscaino şi apoi : „Dumnezeule, frumoasă treabă să convingi astfel de oameni ! Dar îi vom convinge !"

Şi se ridică.

Îndată ce Buscaino fu în picioare, toţi se întoarseră către el şi se priviră în tăcere, luîndu-şi o poziţie cît mai comodă, mai ales pentru cap fiindcă, în Natàca (observaţie tot a lui Buscaino) capul avea nevoie de o proptea, de parcă ar fi fost oricînd gata să cadă de pe umeri.

— Domnii mei, începu Buscaino, de bine de rău, cunoaşteţi cu toţii proiectul meu : un turn, înalt de patruzeci de metri, ce urmează a fi ridicat în partea de nord a oraşului şi în care cetăţenii din Natàca se vor putea sui plătind cîte două lire.

— Iartă-mă, profesore ! făcu Tommasini. De ce două lire şi nu cinci ?

— Cinci mi se pare prea mult. În turn trebuie să se suie omul de pe stradă, omul cu punga goală. Ziua în care cerşetorul din strada Messina va ajunge în vîrful turnului nostru, o vom însemna cu o piatră albă : pentru că va spune că ultimul strop din oraş, stors din drojdie, ne-a picat în pahar.

— Bravo, bine, profesore ! făcu iarăşi Tommasini.

— Domnule Tommasini, te rog să mă aplauzi la sfîrşit, sau, dacă poţi, să nu mă aplauzi de loc.

— Profesore, cred că nu mi-ai luat-o în nume de rău ?

— Tommasini, te rog încă o dată : lasă-mă să vorbesc ! În nume de rău sau de bine, lasă-mă să vorbesc !

— Linişte, pentru Dumnezeu ! strigă Rodolfo De Mei. Cum de nu se poate face aici nimic serios ?

— Nu-ţi bate capul, Rodolfo ! Ceva serios vom face şi încă foarte curînd. Aşadar, domnilor, proiectul meu necesită o cheltuială de o sută de mii de lire, compensată repede de un cîştig net de şase sute de mii de lire. Zic : net, şase sute de mii de lire. Afacerea nu mi se pare de lepădat. Pentru o afacere ca asta, un american îşi pune viaţa în joc. Eu nu vă cer viaţa, vă cer doar calda voastră colaborare, ajutorul vostru prompt. Fiţi pe pace, la sfîrşitul întîlnirii n-o să treacă nimeni printre voi cu o tavă de argint în care să vă aruncaţi banii. Nu vă voi cere o-bo-lul !

— Atunci ce-o să ceri, Buscaino ? întrebă Enzo De Mei încruntîndu-se.

— Vă voi cere doar sfaturi !... Şi chiar din clipa aceasta... După părerea voastră, care este cel mai bun mijloc de a obţine suma necesară de la cetăţenii oraşului vostru şi, pot chiar zice, al meu ?

— Se poate vorbi ? făcu avocatul De Marchi.

— Desigur, domnule deputat ! Vom fi fericiţi să vă ascultăm.

— Iată, prin urmare... După mine, cei mai bogaţi din Natàca nu vor fi niciodată dispuşi să-şi scoată banii de sub duşumea ori din saltea pentru construcţia unui turn. Banul trebuie să ni-l procurăm în alt chip.

— În ce chip ? Zi.

— Iată... Ar trebui să dăm un spectacol măreţ, de preferinţă cu caracter religios.

— Să defilăm în procesiune ?

— Taci, Tommasini, pentru Dumnezeu ! O să vorbeşti după aceea... Mai departe, domnule deputat !

— Iată, o reprezentaţie de teatru... E o ocazie minunată : „Sfînta Genoveva", a prietenului meu Nereggia, lăudată şi de domnul Arhiepiscop, şi care în ţara asta mărginită n-a găsit nici măcar un cîine care s-o joace, e încă inedită.

— Totuşi...

— Continuă, domnule deputat, nu-i lua în seamă ! Te rog, continuă !

— Sfînta Genoveva e patroana oraşului. Poporul o adoră ; nu-i bordei în care să nu-i afli chipul. Ar trebui să vizitaţi străzile unde locuiesc femeile pierdute, curtezanele !

— O să mergem în corpore, diseară !

— Taci şi tu, Enzo De Mei ! O să vorbeşti după aceea... Continuă, te rog, onorabile !

— Iată, pe străzile acelea trecătorul vede, prin uşile deschise, cămăruţe de-a dreptul tapetate cu icoane ale Sfintei Genoveva. Acu eu zic : dacă chipul sfintei a ajuns pînă acolo, cine din Natàca va rămîne oare acasă în seara cînd vom da un spectacol de teatru avînd ca titlu numele patroanei ? Vom avea încasări de mii şi mii de lire... Eu voi compune muzica pentru coruri... îl vom face fericit pe prietenul nostru Nereggia, căruia norocul nu i-a prea surîs !

Nereggia strînse braţul în tăcere şi cu putere deputatului De Marchi şi coborî pleoapele ca să nu

arate de ce sînt în stare ochii unui poet distins, într-o clipă de gratitudine.

— E o idee, o idee ! Eu respect ideile ! spuse Buscaino. Totuşi, dragă domnule deputat, e o idee care cere bani, înainte de a-i aduce. Şi noi n-avem.

Aceste din urmă vorbe avură efectul unei lovituri de piatră care sparge o lampă, stingînd lumina şi întunecînd mai mult feţele.

— ...Mă rectific : nu vrem să dăm bani, din moment ce am pus pe masă un proiect care în sine însuşi valorează tot atîtea kilograme de aur cîte silabe folosim pentru a-l expune. Noi punem ideile, ceilalţi, banii ! Dacă am vrea să gîndim şi să cheltuim în acelaşi timp, n-am avea nevoie să fondăm o societate pe acţiuni. Turnul ar fi în întregime al nostru, s-ar numi turnul Francesco Buscaino şi ne-ar aduce în buzunarul nostru cele şase sute de mii de lire pe care se va pricepe să le cîştige în scurtă vreme. Trebuie să căutăm deci un alt mijloc, altceva decît un costisitor spectacol de teatru.

— Păi atunci vă spun, făcu deputatul De Marchi cu voce plină de supărare, că va fi greu să convingeţi nişte persoane scrupuloase ca proprietarii din Natàca să creadă că proiectul unui turn este un lucru destul de serios.

— Un lucru destul de serios ? Domnule deputat, cuvintele dumitale mă uimesc ! Ce lucru, nu zic important, dar şicanier, uşuratic, trăsnit, s-ar putea obiecta împotriva proiectului meu ?

— De exemplu, zise Nereggia, că proiectul stă în aer.

— În aer, profesore Nereggia ? Dacă ceea ce susţine proiectul meu se numeşte aer, pămîntul de sub

picioarele mele este un pai. Şi, să auzim, de ce ar sta în aer proiectul meu ?

— De exemplu : noi construim turnul ăsta, cheltuim o sută de mii de lire. Şi dacă, atunci cînd turnul e gata, cînd scara străluceşte de curăţenie şi poarta e deschisă, nimeni nu intră pe poartă, nu urcă pe scară, nu ajunge în vîrful turnului ?

— În faţa unei astfel de obiecţii, nu pot decît să mă înclin, să mă înclin foarte adînc şi să mă retrag. — Urmă o clipă de tăcere. — Da, domnii mei, să tac şi să mă retrag : să tac, să mă retrag şi să-mi reţin o cabină pe *Rex*... Să nu urce nimeni !... Şi dacă băiatul pe care-l voi aduce pe lume nu va avea orificiul necesar şi n-o să poată face pipi ! Ar fi, desigur, un inconvenient foarte serios. Cărui tată, în clipa cînd face copii, îi trece însă prin minte un astfel de gînd şi, chiar dacă-i trece, îl ia în serios ?... Să nu urce nimeni... Teama aceasta, scuză-mă, e nătîngă ! De ce să nu suie nimeni ?

— Uite, pentru că nimeni nu va crede că e potrivit să arunce două lire ca să admire panorama oraşului.

— O, aş rîde, ce-aş mai rîde, în noaptea asta nu m-aş culca pentru a putea rîde douăsprezece ore în şir, dacă, domnilor, nu mi-aţi inspira, totuşi, un profund respect. Nu merită două lire să admiri panorama Natàcei ? Dar plătiţi o liră să trimiteţi prietenilor voştri de departe cărţi poştale ilustrate, în culori, cu panorama oraşului. Pînă şi femeiuştile din popor dau miercuri, la tîrg, trei lire să cumpere un tablou mic cu panorama oraşului Natàca. Şi este vorba de panorame artificiale, plate,

văzute de jos, nu de o panoramă vie, palpitantă, uriaşă, întinsă la picioarele tale !

— Aşa e ! exclamă Rodolfo De Mei. Bine zice !

— Şi dacă, de exemplu, la primul cutremur turnul se prăbuşeşte ?

— Şi dacă, iubite profesore Nereggia, sînt răpit în noaptea asta de cei trei *gangsters* în care am avut proasta inspiraţie să trag la Chicago ? Observaţiile acestea, profesore dragă, confirmă tot mai mult natura inteligenţei dumitale, riguros poetică şi de loc practică. Te admir ca poet, dar am multe rezerve de făcut asupra valorii dumitale de om practic.

— Ai dreptate, profesore Buscaino, nu mai zic nimic.

— Mai e cineva care vrea să ridice observaţii de natură, să zicem aşa, fundamentală ?... Nimeni. Atunci, vă rog sfaturi practice. M-am născut aici, dar cinci profesori s-au ocupat de educaţia mea : Europa de nord, America, Asia, Africa şi Australia. Cunosc felul de a fi al concetăţenilor mei, dar nu-mi cunosc concetăţenii. Spuneţi-mi deci : care este cel mai bun mijloc pentru ca cei mai bogaţi cetăţeni din Natàca să ne cumpere acţiunile şi cum se numesc ei ?

— Pot vorbi ? întrebă cavalerul Areni.

— Sigur că da ! făcu Nello Tommasini, care nu voia să piardă ocazia de a mai da un bobîrnac minţii şovăitoare a acestuia.

— Aş vrea să se construiască, în turn, o sală de dans.

— Tot monden, cavalerul ! exclamă Enzo De Mei căutînd la bătrîn cu o expresie nu atît vicleană, cît atentă şi cercetătoare.

— Cavalere, făcu Tommasini, fii pe pace ! Ziua, turnul va lucra şi noaptea se va distra. Vom avea o sală de dans : mi-a şoptit-o profesorul Buscaino.

— Tommasini, nu ţi-am spus nimic asemănător ! Şi te rog să nu lansezi zvonuri echivoce despre proiectul meu. Lumea de-aici s-ar grăbi să spună că am venit în Natàca să construiesc o ceainărie verticală...

— Dar, dragă profesore, ideea cu sala de dans nu mi-a venit mie, ci dumitale chiar.

— E inexact ce spui Tommasini şi rău faci că insişti...

— Regret, profesore, dar trebuie să insist pentru că-mi amintesc vorbă cu vorbă ce mi-ai spus ieri despre necesitatea unei săli de dans, la cel de-al doilea etaj al turnului.

— Pot să jur că ieri nu ţi-am vorbit nimic !

— Foarte ciudat ! Şi mi-ai vorbit mult !

— Nu glumeşti ?

— Pe onoarea mea !

— Nu pricep ! cum să-ţi fi spus aşa ceva, cînd la o sală de dans, la etajul al doilea al turnului, nu m-am gîndit de loc ; şi cum să-ţi fi vorbit cînd ieri nu ne-am văzut ?

— Nu ne-am văzut ? Profesore, încep să mă îngrijorez ! Am stat împreună două ceasuri ; mi-ai oferit un *cherry brandy*, ai cumpărat apoi o carte americană şi mi-ai spus : „Mă întorc la hotel să mă uit în drama asta despre care am auzit vorbindu-se foarte mult !“

— O carte americană ! O dramă ?... Tommasini, vino-ncoa o clipă ! Vino, te rog ! Şi ducîndu-l pe Tommasini într-un colţ al încăperii, cu voce furioasă, deşi scăzută, îi spuse : «Tommasini, de-a ce ne jucăm ? Te cunosc bine ! Dacă aş fi avut poftă să înnebunesc, aş fi avut ocazii mai bune... Cînd, în America, într-o scurtă dar tristă perioadă a vieţii mele, munceam în mină sau băteam străzile travestit în ţigară pentru reclamă, sau cînd negrul care lucrează în spatele tău îţi scuipă mucul de ţigară în spinare, sau copilul de pe stradă îşi asmute cîinele asupra ta, nu există ocazie mai bună de a zice „Dă-mi soarele !“ ori „Sînt regele Franţei !“ Dar aici şi din cauza ta, nu ! Renunţă, Tommasini ! Nu sînt dispus să înnebunesc şi să fac parte din galeria victimelor tale !»

Tommasini îl privi cu o privire adîncă, afectuoasă, ce părea să spună : „De ce te munceşti atît ? De ce să te osteneşti ? Ai încredere în mine, profesore ! Nu-i vorba să înnebuneşti, cum zici. E vorba să te odihneşti !“ În privirea acelui băiat licărea într-adevăr un port liniştit şi străveziu în care te-ai fi putut opri după o călătorie lungă şi grea. Buscaino îşi flutură mîna prin faţa ochilor, ca pentru a alunga ceva, şi adăugă :

— Tommasino, să rămînem prieteni ! Renunţă la ce-ai urzit împotriva mea ! Şi ajută-mă cu adevărat ! Ne-am înţeles ? Să ne întoarcem la locurile noastre !

Ajuns la masă, Buscaino reluă, după ce-şi şterse buzele cu o batistă de mătase :

— Aş dori acum să ia cuvîntul tinerii, care sînt coloana vertebrală a tuturor acţiunilor şi care nu

se pierd în subtilităţi. În loc să umpli sala cu rotocoale de fum, spune ceva dumneata, Lello Raveni ! Tatăl dumitale este un proprietar bogat. Crezi că e dispus să facă parte dintre membrii fondatori ai societăţii Turnul panoramic ?

Rodolfo De Mei trecu lîngă Buscaino şi-i şopti la ureche :

— Ai grijă că azi *commendatore* Raveni a dat peste un bilet al cameristei în pantofii lui fiu-său ! A fost scandal.

— Înţeleg ! murmură Buscaino. Înţeleg ! Probleme delicate ! Nu mai scot o vorbă.

Lello Raveni înţelesese ce spusese Rodolfo după felul în care îşi mişcase buzele şi se gîndea la biletul pe care-l avea în buzunar : „Lello, sufletul meu, eterna mea speranţă, nu te îndoi de victoria noastră“ şi închipuirea îi era atît de departe de sala aceea, încît uitase şi întrebarea, ba chiar şi existenţa lui Buscaino.

Acesta se-ntoarse către Leonardo :

— Şi domnul Leonardo Barini ? Nu ne spune nimic ?

Leonardo, cu capul lăsat pe spătarul scaunului, privea tavanul în care se topeau colacii de fum ai lui Lello Raveni, rumega în minte toate vorbele pe care le auzise, se întreba de ce să se petreacă în lume o scenă ca aceea care tocmai se desfăşura acum şi care ar fi intenţiile ascunse ale destinului, în sfîrşit se ridică şi rîse.

Rîsul acesta fu asemeni clopoţelului care anunţă terminarea unei lecţii absurde şi plicticoase. Se ridicară, rîzînd, cu toţii, ca şi cînd gluma ar fi luat

sfîrşit şi era timpul, pentru că se compromiseseră destul.

Buscaino nu ştia cum să-i ţină în loc pe cei care-l părăseau atît de brutal.

— Ei ?! întreba. Mai e nevoie sau nu să continuăm discuţia ? Ori s-o lăsăm pe mîine ?

Rodolfo De Mei îi răspunse bătîndu-l uşor pe burtă :

— Pungaşule ! Pungăşelule !

— Pe mîine ori pe poimîine ?

— Ori la paştele cailor ? murmură deputatul De Marchi, trăgîndu-şi cu greu pe mîneci pardesiul negru.

Nereggia cel măruntel se ascunse cu totul într-un impermeabil verde ca frunza şi, de acolo, lansa monosilabe întretăiate de hohote de rîs : „Da... ha, ha... Tur... ha, ha... nu, nu... Ba da... ha, ha !"

Tommasini veni lîngă Buscaino şi-şi şopti :

— Acum e mai bine să plecăm ! După aceea, vom vedea. Oricum, îţi rămîn credincios. Şi Enzo De Mei e de părerea mea.

Cînd ajunseră însă în stradă, îl trădară cu toţii pe Buscaino.

Din camera de la etajul al doilea, fu nevoit să audă rîsete formidabile, grosolane, vorba turn scîlciată în fel şi chip, zgomote, în sfîrşit, ca de oameni care, bine dispuşi, se îmbrîncesc izbindu-se de obloanele care bubuiau trist.

„Idioţii ! gîndea Buscaino. Dar le voi veni de hac ! Îi voi sili să mă urmeze ! Ei sînt zdrenţele, eu voi fi vîntul care-i va face să zboare. Răbdare : voi fi nevoit să pierd puţin timp !"

III

Cum s-a făcut că lucrurile, începute cît se poate de rău, o apucară deodată pe drumul cel bun ?

Multe au contribuit la asta, dar mai cu seamă purtarea lui Buscaino.

După întrunirea nefericită la care am asistat în salonul hotelului, Buscaino nu dădu nici un semn de mînie, nu le păstră de fel pică celor care, sub ferestrele hotelului, năpădiseră strada cu rîsete batjocoritoare şi cu larmă, nu arată pe figură decît obişnuita lui uscăciune şi, în fine, amănunt extrem de interesant, nu plecă din Natàca.

Înfăşurat molatic în lungul lui pardesiu verde, petrecea ore întregi prin cafenele adresîndu-se desăvîrşit de politicos, mai ades ascultătorului modest, decît celui sus-pus, domnului cunoscut chiar atunci, decît prietenului vechi, şi povestindu-le întîmplări din viaţa lui, mai degrabă pentru a înşela timpul, decît pentru a vorbi despre sine. Începînd cu „nimic", „o nimica toată, prostii de tinereţe", aducea la cunoştinţă că Bulú, şeful banditilor mauri, îi dăruise un inel încărcat cu briliante ; dar trecea repede la alte episoade în care putea vorbi de Bulú fără să vorbească despre el însuşi. Celor scunzi care-l ascultau cu o privire descurajată şi invidioasă, le spunea ridicîndu-se de la masă, înălţîndu-se pe vîrful picioarelor şi lăsîndu-se îndată să cadă pe călcîie : „Credeţi voi că Bulú e un uriaş? Scoateţi-v-o din cap ! Bulú e ca mine, abia cîntăreşte cincizeci de kilograme ! În comparaţie cu voi pare un băieţel."

La nunta Mariei Careni, care avu loc atunci, se prezentă în cea mai elegantă redingotă pe care o văzuse vreodată Natàca şi rosti un toast de neuitat : „Domnii mei, zise, împlinesc astăzi nu vă voi spune cîţi ani, mulţi însă : împlinesc, mă rog, o anumită vîrstă... Ori de cîte ori vine martie, ziua în care am avut onoarea să mă nasc (onoare pe care dumneata, drăgălaşă mireasă, o vei face curînd unor fiinţe mult mai demne de ea decît sînt eu), de fiecare dată, ziceam, cînd e ziua mea de naştere, Dumnezeu îmi îngăduie să asist la ceva important şi frumos. Acesta e divinul său dar, pe care îl primesc cu smerenie. Aşa, o dată, de ziua mea de naştere mi-a fost dat să asist, datorită lui Gulielmo Marconi, la prima transmisie pe unde scurte ; în anul acesta, providenţa îmi îngăduie să asist la căsătoria voastră. Merg din bine în mai bine..." Şi aceasta nu fu decît introducerea.

Într-o după-amiază, în urma rezultatelor bune obţinute după o oră în care, neştiind ce să facă, copiase profilele unor figuri colorate, se gîndi să organizeze, într-o cămăruţă a hotelului, o expoziţie personală. „Lucruri mărunte !" zicea. „Linii puţine dar esenţiale."

Vizitatorii au fost numeroşi. Printre aceştia şi ursuzul profesor Laveni care vorbea ca din cronicile vechi, strîngîndu-şi pumnii mari de cîte ori rostea o vorbă ca pilastru, reliefuri metalice, bastion, gigantic, stîncă, *ronde-bosse*...

— Ei bine, spuse profesorul Laveni în timp ce, fără voia lui, vocea i se înălţa, şi cu cît încerca s-o coboare, cu atît emitea note mai acute şi îngheţa de teamă ca unul care, vrînd să tragă balonul în

jos, strînge mai tare în brațe funia care-l duce spre cer, ei bine, dragă Buscaino, pe mine nu mă duci ! I-ai studiat îndelung pe cinquecentiștii noștri.

— O, răspunse în șoaptă Buscaino, am petrecut ani de zile la Uffizi !

Episodul acesta, împreună cu multe altele în care plătise prevenitor cafeaua unor necunoscuți care-și pipăiau haina căutînd zadarnic portmoneul ; în care, pentru a scoate o fotografie din portofel, făcuse din nebăgare de seamă să zboare din el cîte-o bancnotă de o mie, culegînd-o apoi de jos liniștit și fără grabă ; și faptul că nu vorbea niciodată de turn decît prin aluzii vagi la proiecte care par ridicole dar tocmai ele aduc bogăția, făcură din Buscaino omul cel mai cunoscut din Natàca. Se mai rîdea uneori, dar acest gen de ilaritate, care nu se auzea decît în Natàca, nu ascundea nimic rău și era ca descărcarea nervoasă care nu-l jignește pe conferențiar, pentru că nu-e semn că te-ai plictisit, ci doar că, din motive străine de frumoasa conferință, nu stai bine cu sănătatea.

În timpul acesta, Rodolfo și Leonardo, reuniți ca în fiecare seară, în sufrageria lui Giovanni Luisi, închinau multe ceasuri proiectatului turn. Unchiul lui Giovanni, contabilul Roberto Luisi, îi asculta mai surîzător și mai roșu ca de obicei, ca și cînd misterioasele și plăcutele evenimente care de ani de zile se desfășurau în taina ființei lui ar fi crezut că e momentul să devină și mai misterioase, și mai plăcute.

— În fond, spunea Rodolfo, proiectul nu-i lipsit de seriozitate. Din păcate, cînd se ivește ceva nou în Natàca, noi căutăm, mai înainte de orice,

dacă nu e ceva de rîs. De ce să rîzi însă de un turn panoramic ? Orice oraş are un punct înalt din care te poţi bucura de aşa-zisa privelişte. După părerea mea, la turnul acesta va fi de lucru, şi nu în zadar, ci cu speranţa unui cîştig.

— Vezi ? observa Leonardo. Eu nu prea cred în cîştigurile viitoare pe care le va aduce turnul. Dar încep să gîndesc că un proiect ca acesta, care comportă multă muncă şi multă preocupare, ar fi tocmai potrivit să ne umple viaţa. Din păcate, în viaţa noastră s-a făcut un gol în care poate încăpea cu uşurinţă un turn de patruzeci de metri înălţime.

Giovanni Luisi îi privea cînd cu încruntare severă, cînd cu un frumos surîs copilăresc, şi ba gîndea că lucrul cel mai frumos care se putea face în lume era construirea turnului, ba gîndea că proiectul e prostesc şi autorul lui un aventurier.

— Aventurier ! murmura Leonardo. Cu atît mai bine ! Dacă Buscaino e un aventurier, va avea în Natàca un noroc colosal. Într-un oraş ca Natàca, populat de bieţi oameni care nu reuşesc să se smulgă de lîngă cuptor, aventurierul este ca donjuanul din capitală care soseşte într-o casă de provincie locuită de fete bătrîne romanţioase. Oamenii inimoşi şi fără prejudecăţi fac prăpăd printre leneşii cumsecade.

Vorbe de-acestea nu auzeau numai pereţii casei Luisi. De bine sau de rău, se vorbea pretutindeni despre Buscaino. Într-o zi Testaccio, stînd la cafenea în faţa tejghelei, spuse că spiritele superioare îi aduseseră la cunoştinţă că proiectul turnului e bine văzut în sferele de sus ale cerului. Rîseră cu toţii.

Dar Leopoldi jucă la loto turn, cer, nebun și cîștigă cu toate trei. Incidentul stîrni vîlvă în Natàca.

În aceeași sîmbătă seară, un inginer din Milano, căscînd după un prînz care-i adunase în stomac tot ce cară în mare o revărsare de ape : adică tot felul de animale moarte și grîne, își sprijini cotul pe masă și exclamă :

— În fond proiectul de care mi-ați vorbit este genial. După părerea mea, poate aduce mulți bani.

Cu totul întîmplător, chiar în clipa aceea Buscaino îi spunea lui Rodolfo De Mei :

— Scumpe De Mei, sîntem același soi. Ca să trăiești, trebuie să te miști. Acu, dacă în loc să urci și să cobori scările tribunalului unde, nefiind avocat, n-ai nici o treabă ; dacă în loc să telefonezi ca prostul, în puterea nopții, unor persoane pe care abia le cunoști și să te duci cu motocicleta în locuri unde, e drept, ar mai putea răsări cîte o casă nouă, dar unde nimeni nu te-a poftit să desenezi nici măcar proiectul unui bordei, darămite al unei case ; dacă în loc de toate astea vrei să pui umărul la lucru alături de mine, vino cu mine la cei mai bogați cetățeni din Natàca, folosește vorba ta plăcută și convinge-i să se lase de zgîrcenie ; și apoi ai desena proiectul unui turn *care va fi construit ;* nu crezi, dragă De Mei, că viața ta, cu tot ce-i în ea, va dobîndi astfel un sens mai înalt ?

Rodolfo îl privi cu surîsul îndrăgostitei care nu vrea să-și mărturisească dragostea nici măcar în șoaptă.

— Și apoi, continuă Buscaino, Natàca nu s-a arătat niciodată refractară față de proiectele care

comportă riscuri şi sacrificii. Aici la voi a fost vorba să se experimenteze aparatul pentru ploaie artificială. Din păcate apa, scoasă din teren nisipos, a fost sărată şi proiectul a eşuat. Dar conjuraţiile în vederea unei lovituri de stat în Republica San Marino, aici se pun la cale. În fine, aici a inventat Leopoldi mişcarea perpetuă şi a descoperit Neri, „morreala". Oraşului Natàca nu-i lipseşte spiritul de iniţiativă. Doar că pînă acum n-a fost bine călăuzit. Nu vreau să cred că, atunci chiar cînd norocul îi trimite o călăuză bună (pentru că, în fond, proiectul meu e foarte ponderat şi nimeni n-a fost în stare să obiecteze cît de cît împotriva lui), nu vreau să cred că spiritul acesta de iniţiativă ar pierde atît de prosteşte ocazia de a se lăsa îndrumat drept la ţintă. Ce părere ai ?

— Poate, susură Rodolfo, poate ai dreptate. Ai, fără îndoială, dreptate.

— Buscaino are sigur dreptate !

Iată cuvintele care mobilizară îndată pe cei mai de preţ din Natàca. Da, un turn înalt de patruzeci de metri. Frumos proiect ! Omuleţul acela are minte pînă-n vîrful unghiilor ! Un turn care să aibă o sală la etajul doi, două săli, un telescop, un ecran luminat, un orologiu mare, un tun care să tragă la amiază, un far, o colivie în care se zbate un vultur, un magazin de pălării, un hotel, un tripou, un altar la care să se facă slujbe religioase, o sală de scrimă, o mică piaţă şi, în sfîrşit, să mai aibă ceva care să anunţe tuturor timpurilor cu cît a colaborat cutare cetăţean din Natàca la proiectul pe care acum îl explică şi-l laudă. Un turn, da, un turn !

— Cînd vom fi bogați, spuse Rodolfo lui Leonardo, vom pleca la Roma. Ne spuneai într-o seară că, pentru a fi liniștiți, avem nevoie de o lucrare comună, care să dea un scop unic eforturilor noastre. Ei bine, nu crezi că aceasta-i lucrarea comună pe care o așteptam ?

— Poate ! murmură Leonardo, în timp ce o mînă îi strîngea, lent, creierul. Nu poate : sigur ! Zilele nu vor mai fi istovitoare. Și vom cîștiga și bani mulți ! Din cînd în cînd totuși, am impresia că m-am prostit. Dar n-are importanță. Poate că greșesc, e chiar sigur că greșesc... Turnul ! Da, foarte bine ! Să construim turnul... Am încercat să scriu un roman. Profesorul Luigini pe bună dreptate îmi spunea : „Pune personaje, pune un pic de intrigă, pune adevăr și o fărîmă de sentiment, și vei face un roman frumos !“ Dar cînd pun personajele, adevărul rămîne pe dinafară ; cînd pun sentimentul, rămîne pe dinafară intriga... E mai bine deci să nu scriu un roman. De altminteri, totul e încă întunecat în jurul meu. De cînd am venit în Natàca, mi se pare că a fost tot noapte ; că timpul scurs de-atunci pînă acum nu e decît noapte, una singură și foarte lungă. Va răsări iar soarele ? O, cred că da... Dar pînă atunci, pentru că e noapte și pentru că visez poate, nu-i de loc ciudat că se construiește un turn și nu-i ciudat nici că e lucrul cel mai serios ce se poate face.

— Aiurezi !

— Nu aiurez. Mă înham și eu la treabă. Și chiar pe dată... Tommasini a avut dreptate. Trebuie să se constituie un comitet executiv : tu, fratele tău, Tommasini și Buscaino : un grup de oameni sprin-

teni care să treacă pe la cei mai bogaţi cetăţeni din Natàca şi să obţină repede adeziunile necesare.

— Aşa crezi ?

— Sigur că da.

— Da, spunea Buscaino, un comitet executiv ! Ne vom pune pe treabă fără întîrziere. Personajele pe care trebuie să le prelucrăm şi să le convingem sînt trei... Din păcate trei personaje foarte dure. Vom izbuti însă. Cel dintîi este bogatul tău client, dragă Rodolfo, ducele Fausto Villadora ; al doilea este profesorul de drept internaţional Federico Solco ; şi al treilea, cavalerul De Filippi, poet dialectal... Da, pentru că banii din Natàca sînt în mîna poeţilor dialectali... Să începem cu acesta din urmă... O clipă, totuşi : Giovanni Luisi mă amărăşte tare mult ! Terenul pe care va trebui să construim este al mamei lui. Cînd am aflat asta, m-am simţit mai fericit decît un havaian. Dar m-am înşelat... Băiatul, care face parte din comitetul de organizare, nu a vorbit la nici o şedinţă, n-a intervenit de loc în favoarea noastră.

— O s-o facă, fii pe pace ! spuse Rodolfo.

— O s-o facă, o s-o facă ! Nu-mi place viitorul, care înseamnă totdeauna pierdere de timp şi nesiguranţă. Economisesc pînă şi minutele, cu timpul meu sînt avar, dragă Rodolfo. Aci, în schimb, voi îl risipiţi. Trebuie schimbat sistemul !

Rodolfo surîse :

— Sîntem la ordinele tale.

— Luisi ăla ! Din două în două minute îşi schimbă părerea : acu îţi spune da, apoi : „Ţi-am spus, nu !“ Sînt înclinat să cred că nu a respectat

niciodată o întîlnire. Somnul îl ia de căpăstru după masă și, chiar de s-ar prăbuși lumea, îl duce drept în dormitor.

— E un băiat bun !

— Da, pentru că e nevoie de spirit de inițiativă ca să fii rău. Și el e cu totul lipsit de așa ceva.

— Ascultă, Francesco : dacă ai venit să-mi judeci prietenii și încă în felul acesta...

— Prietenii tăi sînt și ai mei și am dreptul să-i educ, să-i schimb în bine... Bun ! De la o vreme îmi pare chiar puțin cam orgolios. Dacă-i spui : „Știi că Dante dormea tun după masă", nu-ți răspunde „O, semăn cu Dante !" ci : „Admirabil ! Dante era ca mine !" Dante era ca mine... Îl jignește în toate chipurile pe bietul Leonardo, care nu e Aligheri, dar oricum știe să țină pana în mînă. Pe de-altă parte, Leonardo pare o muscă, o *fly* pe jumătate strivită și care nu mai dorește decît să fie strivită de tot. Și el are defecte mari : uită-te la chipul lui de copilaș melancolic care a fost suit în glumă pe o mobilă înaltă și în loc să încerce să coboare ori să cheme pe cineva să-l coboare, începe să mediteze asupra destinului său de biet copilaș, părăsit pe o mobilă înaltă.

— O, Francesco ! Nu mai vorbi așa ! Și să mergem îndată la Giovanni Luisi. Azi e duminică : e sigur acasă. Vom putea vorbi în voie.

— Foarte bine, foarte bine ! E tocmai ce vreau și eu. Dar uite, Rodolfo : e ora patru ! La cinci trebuie să fiu liber pentru că la ora aceea am o întîlnire. Și pentru mine întîlnirile sînt sfinte.

— Vei fi liber.

— Bine, bine.

Giovanni Luisi are treizeci şi cinci de ani, nu a făcut niciodată nimic, nu a scris un rînd, acum e în pat, nu citeşte, nu gîndeşte, priveşte lampa roşie de la căpătîi şi leagănă firul clopoţelului ; acum îl stăpîneşte totuşi un sentiment de orgoliu. E mulţumit de sine : crede sincer că e un bărbat excepţional. Faptul că nu a scris niciodată nimic e puţin ca şi cînd capodoperele lumii ar fi scrise de el ; faptul că nu a făcut niciodată nimic e ca şi cînd totul i-ar fi reuşit. Gîndindu-se din nou la trecutul său, continuă să vadă în el semnele clare ale tinereţii unui om deosebit : precocitatea anumitor senzaţii, ghicitoarea care a tresărit cînd a văzut stele în palma lui, dorinţa de singurătate, dispreţul faţă de ceilalţi, dragostea subită pentru fiecare dintre ei, nevoia de a nu-i vedea, plăcerea de a-i vedea. Chiar şi acum, de pildă : cît de bine semăna cu impetuosul dar nestatornicul Peer Gynt care cocheta cu toate aspectele vieţii, părăsea o femeie pentru un copac frumos şi copacul frumos pentru o barcă frumoasă ; cît de bine îi seamănă în duioşia neaşteptată faţă de firul clopoţelului şi în faptul că nu ţine seama că de o jumătate de oră sună clopoţelul şi cineva, poate un prieten, e la uşă ?... Da, ţine la prieteni, dar nu e oare nobil, nu e spiritual să-i uiţi o dată pentru a te dedica puţin *flirtului* cu un biet fir neînsufleţit, cenuşiu, neluat în seamă de nimeni ? Iată ce lipseşte societăţii de azi : minte şi inimă bogată. Scriitorii sînt nişte imbecili : Leonardo ăla e un biet intelectual arid şi nu are puterea de a se face recunoscut de familia lucrurilor şi a oamenilor, drept ceea ce orice scriitor trebuie să fie : ruda şi fratele lor.

Clopoţelul sună... N-are importanţă. Giovanni ia cartea care căzuse deschisă pe podea şi reciteşte pagina pe care a făcut un semn cu creionul : o, pagina asta ! spune tocmai ceea ce gîndise el ! Întradevăr, nu-i nevoie să citeşti cărţi, în special capodoperele : nu spun niciodată nimic care să nu-i fi trecut şi lui prin minte... Şi n-are decît să sune blestematul de clopoţel !

— Isuse, Isuse Cristoase, făcea în timpul acesta, la uşă, Francesco Buscaino. Sunăm de o jumătate de oră ! Băiatul ăsta mă scoate din fire !

— Înainte nu era aşa, spuse Rodolfo De Mei.

— Toţi sînteţi la fel în Natàca !... Oricum, renunţ. Trebuie să plec ! Dar, Rodolfo dragă, unde ajungem dacă pierdem atîta timp cu preliminariile, cu lucrurile cele mai simple. Eu sînt grăbit ! Trebuie să mă-ntorc în America ! Pentru numele lui Dumnezeu ! mă aşteaptă o logodnică. Ori se resemnează oamenii ăştia să ţină pasul cu mine, ori îi las în mormintele lor de saltele ! Adio !

IV

Comitetul executiv suia scara monumentală a casei De Filippi. În frunte mergea Francesco Buscaino, dînd uşor din cap, iar din cînd în cînd gesticula ca pentru a îndepărta pe cineva care se apropia prea mult de el.

În urma lui, suiau Rodolfo De Mei, Enzo De Mei şi Nello Tommasini.

Buscaino se răsuci pe călcîie şi se opri să-şi privească prietenii din înaltul treptei pe care ajunsese.

— În sfîrşit, zise, doamna Luisi ne-a şi dat terenul pentru construcţia turnului. Dar am pierdut o lună ! Întreaga vină o poartă blestematul ăla de băiat care acum, abia acum, băgaţi de seamă, s-a interesat de proiectul nostru şi e mîndru de el ca şi cînd el l-ar fi conceput. Nu spune : „Turnul lui Buscaino !“ ci : „Turnul meu !“ Nu de asta mă plîng. Mă plîng doar că s-a scurs o lună. Şi încă nu am luat în piept greul. Greul începe azi. Domnii mei, vă implor ; aplaudaţi-l şi lăudaţi-l, în orice caz, pe poetul nostru dialectal. Să zicem că sînteţi vase pline ochi cu „bravo“ ! şi „bine“ ! Făceţi-le să se scurgă reţinut întîi, năvalnic spre sfîrşit. În America, o afacere ca a mea nu se tratează în felul acesta ! E destul s-o expui şi banii se adună ca porumbeii cînd ai aruncat firimiturile de pîine. Aici trebuie să asculţi poezii, să lupţi cu somnul lui Giovanni Luisi şi cine ştie ce ne mai aşteaptă ! Nevastă-mea, sărăcuţa...

— Ai o soţie ? întrebă Rodolfo.

— Sigur că am o soţie ! Poate că nu-i voie ?

— Şi unde locuieşte ?

— În America, de bună seamă !

— Eşti căsătorit ! făcu Enzo De Mei.

— Enzo, dragul meu, nu-mi place tonul acesta. Orice spui tu pare o traducere a gîndului : e sfîrşitul lumii, sîntem pierduţi ! Hai, drăguţule, curaj ! Şi nu mai tot studia nebunii, că nu ei dau tonul... Iar tu, Tommasini, ai grijă : să nu-ţi treacă prin minte să-l faci pe cavalerul De Filippi să înnebunească ! În numele Domnului ! Fii serios şi re-

semnează-te, o dată, să laşi un om în condiţiile mentale în care l-a pus Dumnezeu.

Aşa zicînd, sui ultimele trepte şi, ajuns la uşă, trase de o sforicică dar nu răspunse nici un sunet de clopoţel.

— Am priceput ! făcu Buscaino. Obişnuita sfoară legată de o roşie uscată. Pumn, fă-te piatră ! Şi începu să izbească zdravăn cu pumnul în uşă.

— Vin, vin ! Maică Preacurată, ai puţină răbdare ! Cine e ? strigă o voce de femeie.

— Prieteni !

— Coniţă, sînt nişte creştini la uşă. Să deschid ?

— Întreabă-i cine sînt ! făcu o altă voce, mai depărtată.

— Cine sînteţi ?

— Cine să fim, prieteni ai cavalerului, mătuşă !

Se auzi un zgomot de paşi, apoi un zgomot de obloane vechi şi în înaltul zidului se deschise o ferestruică ascunsă, pe care o umplu o faţă zbîrcită. Ochii acestei feţe îl măsurară cu trudă pe Buscaino care se învîrtea încet, binevoitor ca un model :

— Vezi că sîntem oameni de treabă, mătuşico ? Stăpînul tău ne aşteaptă...

— Ia te uită ! se auzi între timp dindărătul uşii, într-un scîrţîit de lacăte şi de zăvoare date în lături. Ia te uită ! Prietenul meu, profesorul Buscaino !

Uşa se deschise şi apăru în prag un bătrînel în ţinută de seară, ca şi cînd s-ar fi aflat în vizită în propria-i casă. Purta chiar şi pălăria cu borul lăsat într-o parte, tinereşte, pînă pe nas ; din cealaltă parte se ivea un ochi cu pupilă albă, dar surîzător.

— Hai, profesore, hai ! făcu bătrînul deschizînd brațele. Te aștept de-o oră.

Buscaino își făcu loc binișor între brațele cavalerului și le strînse cu delicatețǎ pe ale sale peste biata spinare îmbrăcată în negru.

— Prietenii mei, zise Buscaino. Inginerul Rodolfo De Mei, domnul Enzo, fratele său, și domnul Tommasini.

— Foarte bine, copii ! Poftiți înăuntru ! Vă rog, nu vă scoateți pălăriile ! Aici e frig. Precum vedeți, eu port mereu pălăria.

— Cu neputință, cavalere ! De altminteri ne aflăm în templul poeziei.

— Ei bine, mă siliți să scot și eu pălăria ! Și zicînd acestea, amfitrionul făcu întocmai și dădu la iveală o țeastă atît de diformă și de țuguiată, încît cei patru prieteni crezură necesar să acopere priveliștea aceea lăsîndu-și și ei pălăriile pe cap.

— Așa, bine ! Poftiți în salon. Vă voi prezenta doamnei mele. Nu ne prea înțelegem cu bătrîna, dar în fond ținem unii la alții. Iar dumneata, profesore, încearcă s-o convingi că timpul pe care-l dedic Muzelor dialectale nu e pierdut !

— O, desigur ! O voi convinge ! Fii sigur că o voi convinge pe doamna.

— Băgați de seamă să nu vă murdăriți, pentru că în coridorul acesta țin mobila bunicului. Mă gîndesc uneori s-o pun pe foc. Dar mă gîndesc apoi că e legată de multe amintiri. Scaunul acela, din dreapta, care nici nu mai seamănă a scaun, a susținut douăzeci de ani, luați aminte, douăzeci

de ani, pe un unchi al meu care se temea să stea în picioare.

— O, interesant ! murmură cu sinceră admirație Enzo De Mei. Şi de ce se temea ?

— Pentru că el credea că, stînd în picioare, puținul sînge pe care îl avea i-ar fi coborît tot în genunchi, lăsîndu-i creierul în pericol să se răcească definitiv.

— Unchiul dumneavoastră a murit ? întrebă, foarte curios, Enzo De Mei.

— Desigur, desigur ! E mult de atunci. Iată, am ajuns.

Şi în pragul unei uşițe își lăsă vizitatorii s-o ia înainte. „Mulțumesc !" ziseră aceştia intrînd într-un salon neobişnuit de mare, unde un cămin fără foc părea să sporească răcoarea din cameră. Foarte înalt, tavanul salonului se pierdea în beznă. Pe fondul negru ca ardezia al frescelor strălucea cîte un picior însîngerat şi cîte un cap verde, rostogolit departe de trup. Ferestrele, acoperite cu perdele brun-roşcate, trimiteau ici şi colo cîte o pată de lumină care, ca o pînză de păianjen, se prindea de podea şi de spătarul unor scaune capitonate, îngrămădite în mijlocul încăperii.

— Maria, spuse cavalerul, aprinde lumina.

— Aprinde-o tu, că e lîngă tine ! făcu o voce de femeie din direcția unuia dintre scaunele acelea.

— Sfîntă răbdare ! Să nu vă gîndiți niciodată la-nsurătoare, domnii mei !... Să aprindem totuşi lumina !

Dintr-un policandru mare de fier forjat se răspîndi o lumină crudă. Primul lucru luminat fu ceva alb, voluminos, umflat, aşezat pe o masă şi în care

vizitatorii recunoscură imediat un manuscris. La cîţiva paşi de masă, o femeie măruntică, îmbrăcată în negru, era aşezată pe un scaun atît de înalt, încît îi atîrnau, fără sprijin, picioarele încălţate în botine vechi, lungi pînă sub rochie, ca nişte cizme, şi încheiate cu două şiruri de butoni, dintre care nu toţi erau închişi ; la lumina tare şi neaşteptată îşi lăsă andrelele şi clipi de cîteva ori, ca un iepure care miroase o frunză de varză.

— Iat-o pe doamna mea ! spuse cavalerul arătînd spre bătrîna care tot nu izbutea să ţină ochii deschişi. Dînsul, Maria, este profesorul Buscaino, venit din America. Femeia cea măruntică alunecă de pe scaun şi depuse în mîinile vizitatorilor o mînuţă rece pe-o parte, caldă pe cealaltă, foarte slabă pe amîndouă părţile şi cu mijlocul palmei aducînd a glaspapir.

— Cafeaua ! spuse cavalerul. Fuga, donna Maria, porunceşte să fie adusă cafeaua.

— Ei drăcie ! exclamă doamna. Am avut grijă. Mă duc şi mă-ntorc îndată.

V

Îndată ce ieşi doamna, cavalerul pofti pe cei patru vizitatori să se aşeze în cerc şi-şi trase manuscrisul dinainte :

— Domnilor, nu mă voi lăsa rugat. Încep îndată să citesc. E vorba de nişte lucruri mărunte şi

simple : aşa cum izvorăsc ele din suflet, scrise în limba pe care am învăţat-o de la mama.

Buscaino tuşi uşurel de trei-patru ori, îşi lăsă pe ochi borul pălăriei, îşi retrase mîinile în mîneci şi se ghemui ca pisica lîngă foc.

— Sînt poezii scrise cu simţire de ţăran. Pentru că eu, în fond, sînt un om simplu ca iarba. Vă jur că uneori, în timp ce stau întins sub un copac, devin atît de simplu, încît pasărea care saltă pe lîngă mine are desigur o privire de profesor în comparaţie cu a mea !... În poezioarele acestea, îmi închipui că toate subiectele mari care frămîntă omenirea, sînt văzute de un ţăran, un biet ciot de om, şi cîntate simplu şi nemeşteşugit...

În clipa aceasta, doamna intră cu o tavă mare în mîini.

— Ai şi început ! murmură întoarsă către bărbatu-său. Puteai să aştepţi măcar pînă ce domnii îşi vor fi băut cafeaua. Nu se prăpădea lumea, ce naiba !

— Doamnă, spuse Buscaino, a sorbi o ceaşcă de cafea care, după cîte-mi spune aroma, trebuie să fie excelentă, şi a asculta poezii care, după cîte am înţeles şi se vorbeşte în oraş, trebuie să fie sublime, e o bucurie pe care americanii ar numi-o providenţială.

— Vezi ? făcu cavalerul. Poeziile mele sînt lăudate în oraş.

— Lăudate ? adăugă Buscaino. Lăudate e puţin zis : se vorbeşte despre ele de-a dreptul cu entuziasm !

Doamna dădu din umeri şi puse în mîinile lui Buscaino o ceaşcă mare, plină ochi cu cafea.

— Maria, şezi acum şi lasă-mă să citesc !

— Şed, şed, ce naiba !

Cu o voce brusc subţiată, ca şi cînd cavalerul ar fi dat cuvîntul copilaşului ce i se ascundea în piept, au fost rostite fără grabă nouă sonete şi cincisprezece poezii în stil popular. În acestea erau cîntate, retoric, părerile ţăranilor despre lună şi despre stele, despre sistemul copernican în comparaţie cu cel ptolomeic, despre ideile platonice, monadele lui Leibniz, conceptul kantian despre spaţiu şi timp, relativitatea lui Einstein, intuiţia lui Bergson, tehnocraţie, electroni şi ioni, vitamine, latifundiu, teoria quantelor, degradarea materiei, teozofie, hormoni, maşina care a înlocuit omul şi animalul... Un ţăran povesteşte că boul lui, cătînd la un tractor mic, gîndise, fireşte în dialect : „Da, omuleţule, mînă tu maşina, dar ce este maşina ? Este iradierea spiritului, însoţită de respectiva răcire şi cristalizare. Ce mîni tu nu-i maşină, ci o frîntură, moartă pentru totdeauna, din spiritul tău !" Pe scurt, boul asista la oribilul spectacol al unui om care călărea pe propriul său suflet mort !... Un alt ţăran îi cînta neveste-si : „Draga mea, a fost odată dragostea, tralarala ; dar azi inimile sînt mai reci decît gheaţa, tralarala ; cîndva ai căutat în mine infinitul, tralarali ; dar azi cauţi finitul, tralarali"... Un băieţaş, fiu de păstor, se deştepta în puterea nopţii şi striga maică-si : „De ce mi-ai cîntat un cîntec de leagăn care spune că e bine să te odihneşti ? Maică, fă-mi plăcerea, nu folosi eufemisme (chiar aşa, eufemisme) şi spune pe faţă că frumos e să mori !"... Un bătrîn săpător, mîngîind tăişul sapei, gîndea : „Linia care desparte fiinţa de

nefiinţă e mai îngustă decît tăişul acesta !... O, în sapa mea e mai multă filozofie decît în *Protagora* lui Platon !..." Un cerşetor ghemuit într-un colţ al ogrăzii, îngîna că e mai bine să te exprimi în metonimie decît în sinecdoce... În poeziile populare apăreau franţuzisme, transpuse totuşi în cheia dialectului ; în sonete, toate cuvintele erau riguros dialectale, la sfîrşitul versurilor rimele se izbeau zgomotos una de alta ca, la un semn violent al baghetei, talgerele din orchestră. Pe măsură ce citea, cavalerul se transfigura ca fierul incandescent şi clocotitor pe care totuşi privirea severă a soţiei, cu efectul unei picături de apă, îl făcea din nou negru şi consistent. La sfîrşit însă căldura lui interioară sporise atît de mult, încît privirea duşmănoasă nu mai avu nici o putere asupra chipului răvăşit cu desăvîrşire şi roşu scînteietor al cavalerului.

— Bine, bine, bine ! făcu Buscaino. N-aş mai sfîrşi să-ţi tot zic bine ! Dacă nu mă vei sili să tac, voi spune bine ! şi bravo ! pînă mîine de dimineaţă!

— Foarte bine ! exclamă Tommasini. De ce nu reciţi, cavalere, versurile acestea la spitalul Rossini?

— La spitalul Rossini ? întrebă cavalerul uluit.

— Da, sigur... Director al spitalului este unchiul meu. Ar fi încîntat să ofere convalescenţilor o oră de bună dispoziţie ca aceea pe care ne-ai dăruit-o în seara aceasta.

— Nu-l asculta, cavalere ! exclamă Buscaino după ce încercase zadarnic să-l facă pe Tommasini să tacă, tuşind de două ori şi făcîndu-i semn cu piciorul. La asta te poţi gîndi mai pe urmă. Tom-

masini, te rog, nu face planuri ! Unde sînt ale mele, nu este loc şi pentru ale tale.

— Ai vreun plan ? întrebă cavalerul aţintindu-şi în sus pupila albă.

— Scumpe cavalere, versurile dumitale sînt muzică şi muzica are vina de a mă inspira, ca biet om de acţiune ce mă aflu. Ascultîndu-te mi-a venit o idee care, fireşte, e în legătură cu proiectul turnului... Pentru că în zilele acestea, dacă mi-ai deschide creierul, ai afla un turn, dacă mi-ai sfîrteca pieptul, ai da peste un turn, şi pînă şi-n cel mai mărunt oscior al degetului meu mic, dacă ai privi bine, ai găsi tot un turn. E un cui de care nu izbutesc să scap, un cui care nu mă dezonorează, cred eu. La New York, unde eram bine cunoscut, prietenii mă întrebau : „Mister Buscaino, azi ce cui ai ?" O dată am ridicat un picior şi am arătat pe talpa pantofului cuişorul care se înfipsese acolo. „Pe ăsta !" am zis.

Enzo De Mei izbucni în rîs aşa deodată şi atît de tare, încît doamna De Filippi fu şi ea imediat furată de un rîs chinuit, aşa cum e furată găina de o năvală de ape. Dar nici ceilalţi nu rămaseră indiferenţi la hohotele care sunau în pieptul tînărului şi-l încovoiau spre pămînt. Buscaino era cît p-aci să înţeleagă greşit, cînd Enzo De Mei, ştergîndu-şi lacrimile şi potrivindu-şi părul, lămuri că nu rîsese din cauza istorioarei cu acel cui, ci pentru că în ziua aceea era mulţumit şi totul îi părea foarte drăguţ, în special calmul care venea dinspre balcoane, mobilele, acest tip de salon cu tavan înalt ; rîsese, în special, din pricină că-i apăruse limpede, deodată, că bieţii nebuni nu sînt nefericiţi, ci far-

sori care, la un anumit moment din viaţa lor, s-au proptit în picioare ca măgarii şi n-au vrut să meargă mai departe, şi au rămas nemişcaţi, *fixaţi*.

— Cum aşa ? spuse Buscaino, decepţionat puţin, te-ai gîndit la aşa ceva tocmai cînd spuneam istoria cu pantoful ?

— Poate, răspunse De Mei, în timp ce rîsul ameninţa să-i treacă din nou prin piept ca vîrtejul unui talaz, poate datorită cuiului aceluia. Cui fixat, idee fixă...

— A, înţeleg !

— Dar, profesore Buscaino, interveni cavalerul De Filippi, încrucişîndu-şi mîinile pe manuscris, nu vrei să-ţi expui ideea ?

— Îndată. În turn, la etajul al doilea, va fi ceva care îţi va face multă, multă plăcere.

— Ce anume ? întrebă nerăbdător cavalerul.

— O sală de lectură. Mă înţelegi ? Vom citi versuri. Un megafon instalat pe balcon va transmite versurile în stradă.

— Şi cine va citi versurile ?

— Cavalere, cavalere ! Ce copil eşti ! Ştii că-mi placi ? Cine să le citească ?... Mai e nevoie să spun ?

— N-ai priceput ? făcu doamna, întoarsă către bărbatul său. O să le citeşti tu. O să ajungi bufonul tîrgului.

— De ce vorbiţi aşa, doamnă ? exclamă Buscaino. Rău faceţi că vorbiţi aşa !

— Uite, poftim, profesore ! Convinge-o, o dată pentru totdeauna, că nu-i o dezonoare pentru nici un om de treabă să fie autor de poezii dialectale.

— Dezonoare ? Dimpotrivă ! Spune-mi, doamnă dragă, dumneata îi iubeşti pe sfinţi ?

— Pe sfinţi ? Pe sfinţii din rai ?
— Pe sfinţii din rai, doamnă dragă.
— O, ce astrolog ! Sfîntă Treime ! Pe sfinţi o creştină nu-i iubeşte, îi cinsteşte.
— Bine zici ! Şi ce vezi dumneata, în biserici, întru cinstirea acestor sfinţi ?
Doamna se încruntă, îl privi bănuitoare pe Buscaino, apoi îşi descreţi fruntea şi zise :
— Ce alt' decît biserica !
— Da, foarte bine, dar în biserică ?
— Altarele.
— Şi mai ce ?
— Orga.
— Şi mai ce ?
— Picturile.
— Şi apoi, în firide ?
— Statuile.
— Statuile, foarte bine. Prin urmare sfinţilor, care sînt persoane, să nu le zicem respectabile, ci venerabile, oamenii le ridică statui. Şi poeţilor ce le ridică oamenii, după moarte, se înţelege ?... Tot statui, doamnă dragă ! Deci poeţii sînt tot atît de respectaţi ca şi sfinţii.
— Sfîntă Treime ! Poeţii ca sfinţii ! Sfîntă Treime !
Doamna se sucea şi se răsucea pe scaun, aruncînd cu coada ochiului o privire cîinoasă către picioarele lui Buscaino şi murmurînd cuvinte de neînţeles. Apoi îşi ridică ochii şi cu expresia disperată a fiinţei căzute în laţ şi care nu primeşte nici un ajutor de la Domnul, spuse :
— Poeţii, fie, poeţii ! Dar cei adevăraţi !

— Şi care sînt, distinsă doamnă, poeţii adevăraţi ?
— Cei care scriu în limba literară ! Dante Alighieri.
— Alighieri ? O, doamnă dragă, dar Alighieri a scris în dialect !
— În dialect ? făcu doamna, mai întunecată şi bănuitoare.
— Sigur, nobilă doamnă. Pe atunci toţi scriau şi vorbeau latineşte. Şi Alighieri, ca acum soţul dumneavoastră, li s-a împotrivit şi a scris în dialect.
— Ai văzut ? spuse cavalerul ridicînd o clipă borul pălăriei şi arătîndu-şi celălalt ochi, cel cu pupila neagră, mulţumit şi strălucitor ca o stea. Ai văzut ?
— Şi de ce, spuse doamna, înfuriată, şi atunci de ce toţi vorbesc italieneşte şi nu latineşte ?
— Pentru că a învins Alighieri, distinsă doamnă. Pentru că Alighieri a scris atît de bine în dialect, încît toţi şi-au zis : „Dialectul acesta e mai frumos ca latina, hai să vorbim în dialect !" Dialect care de atunci a devenit limba oficială. La fel mîine, de va şti cavalerul să se exprime în dialectu' nostru tot atît de bine ca Alighieri într-al lui, dialectul acesta va deveni, mîine, limba Peninsulei şi vom auzi că la Cameră, proiectele de legi vor fi dezbătute în dialectul din Natàca.
— Exagerezi ! spuse, fericit, cavalerul.
— Cred şi eu ! strigă doamna, ofensată de logica lui Buscaino ca de un act de violenţă. Ei, drăcie, ce tot spune ? Dialectul, *latino latinorum !* Ei, drăcie, ei, drăcie ! Şi rămase pe scaun, mai mică decît înainte, ridicîndu-şi cu pumnul strîns buzele

pînă la nas și rotindu-și de colo-colo ochii furioși. Ei bine, îi spuse apoi lui bărbatu-său, după ce-oi muri n-au decît să-ți facă o sută de statui ! Dar eu n-o să-ți dau nici un ban pentru cartea aia proastă pe care vrei să o tipărești ! Și astfel zicînd, se ridică și ieși.

— Doamne, Dumnezeule ! gîndi Buscaino. Ce-i asta ? Banii îi dă ea ?

Cavalerul veni la Buscaino și-i puse mîinile pe umeri :

— Nu lua în seamă, dragă profesore, și iart-o !

— Dar nu știam că doamna ar ține... că n-ar permite... în sfîrșit, că doamna ar avea o poziție datorită căreia...

Pe cavaler frazele astea ciuntite și fără înțeles îl îngrijorară. Dădu asigurări în toate felurile că doamna se va liniști repede, că va da banii nu numai pentru publicarea cărții aceleia afurisite, dar și pentru turn, pentru scumpul turn pe care el, cavalerul, îl iubește acum ca pe un fiu adoptiv. Să poftească profesorul Buscaino și distinșii săi prieteni, dacă vor, să asculte de două ori pe săptămînă o mică lectură de versuri, să-și dea prețioasele sfaturi fără nici o reticență, să intre puțin cîte puțin în grațiile doamnei și după o lună o să vadă...

Zicînd acestea, cavalerul ciulea urechea spre acea parte a casei unde se retrăsese soția lui și unde tremura de nerăbdare să dea fuga, în ciuda calmului aparent cu care îi însoțea ori mai bine zis îi împingea pe vizitatori prin coridorul întunecos pînă la ieșire...

— O lună ! repetă Buscaino, oprindu-se pe palierul al doilea. Aţi auzit ? O lună. Parcă ai zice : o jumătate de oră. Ce-şi închipuie oare cei de aici, despre viaţa unui om ? Unde-i Tommasini ?

— Mai vorbeşte cu cavalerul... Mi se pare că se îmbrăţişează, făcu Rodolfo, străduindu-se să vadă pînă la capătul de sus al scării.

— Numai să nu-mi facă vreo năzbîtie băiatul ăsta !... O lună ! O lună !... Bătrîni, dărîmaţi, consumaţi ! Nici cu un deget nu i-aş atinge, de frică să nu se prefacă în pulbere. Dar îi voi sili să se trezească, dragă Rodolfo ! Îi voi sili să umble repede, fie şi cu picioare în spate ! Mîine vom merge la profesorul Federico Solco. Isuse Cristoase, eu trebuie să înving !...

VI

— Neonestă, nelegală, mîrşavă, murdară ! striga profesorul Federico Solco. Iată cum poate fi definită acţiunea acelui om !

Profesorul e un bătrîn frumos, care parcă s-ar mişca în rama unui tablou, atît de încet, încît observatorul îşi spune : „Nu mai văd eu bine, ori se mişcă figura din tablou ?" Drept, cu un pumn pe masă, îmbrăcat în negru, cu pantalonul stîng răsucit totdeauna în jurul piciorului şi ridicat atît de mult, încît descopere ciorapul, cu mîna dreaptă întinsă să pipăie şi să împungă aerul cu un baston cu mîner de argint, ţinut de capătul de jos, cu mus-

tățile albe și rare ca razele soarelui în zori, profesorul Federico Solco vorbește comitetului executiv al Companiei turnului panoramic.

Buscaino, cu gulerul pardesiului ridicat, cu capul plecat și privirea-i pe sub sprîncene, stă între Enzo De Mei și Leonardo Barini care, dat fiind caracterul aproape literar al personajului care trebuia vizitat, l-a înlocuit pe Rodolfo. Tommasini e în picioare, într-o atitudine din care profesorul Solco, privindu-l din cînd în cînd, ar putea chiar deduce că Tommasini, în timp ce el privea în altă parte, a făcut o plecăciune de aprobare la vorbele sale și acum tocmai își reia poziția dreaptă.

— Neonestă, murdară, mîrșavă, grosolană ! repetă profesorul Solco în timp ce răsuflarea lui, nu chiar greoaie, te sfătuia totuși, ca să-ți păstrezi inima sănătoasă, și mai ales ficatul, să nu imiți metodele și ideile celui care vorbea. Eu sînt un om cinstit și disprețuiesc pe acești traficanți de știință și artă. Mișcarea perpetuă cu o sticlă umplută cu gaze ! Nenorociții aceștia au făcut Natàca de rîs... Morreala ! Grai universal care înseamnă să găsești rădăcinile cuvintelor !... Dar ce rădăcini ! Doamne sfinte, ajută-mă ! Leonardo provine din *lana ardo ;* Solco din *solo co,* inimă singură, solitară, mizantropică. Pesemne sînt mizantrop, de vreme ce nu mi-am aruncat banii în fața viermelui aceluia demn de dispreț !... De altfel, dacă fiecare om în parte o duce rău, foarte rău, nu cumva Europa stă mai bine ? Unde ? Cine zice : Mă interesează fericirea celor pe care-i guvernez, măsura, bunăstarea, liniștea ; încerc să le asigur condițiile optime în care înfloresc mai bine marile

bunuri ale vieţii : arta, familia, munca, demnitatea ? O, în Europa trebuie întemeiată legea fericirii, a acelora care nu vor să fie bătuţi la cap, să am iertare, şi care, în ce-i priveşte, dau asigurarea fermă că nici ei nu-i vor bate la cap pe alţii !... Nu, nu glumesc, domnii mei... Şi dumneata, colega Buscaino, ce părere ai ?

— Eu, dragă profesore, nu-mi permit să numesc gîndire forfota din capul meu atunci cînd, lîngă mine, eşti dumneata care gîndeşti, gîndeşti cu adevărat şi admirabil.

— Dragostea, dragostea. Iată rădăcina universului. Cînd universul dă semne de uscăciune, atenţie la rădăcină, deşteptaţi-o, învioraţi-o ! Universul va înverzi din nou şi din nou va împrăştia miresmele-i dumnezeeşti... Nu mă înţelegeţi ! Sînteţi prea tineri !

— Profesore, zise Buscaino, mi-e teamă că mi-ai spus ceva foarte grav.

— De ce, dragă colega ?

— Ei, pentru că te înţeleg foarte bine şi aceasta mă face să gîndesc că nu mai sînt atît de tînăr.

— O, înţelegeţi, dar nu cu inima : cu mintea. Uite aici pe cel care mă înţelege în totul, omul care nu vorbeşte pentru că ştie că e zadarnic să vorbeşti o limbă moartă, limba inimii, limba altor vremuri. Iată-l, prietenul !

Şi zicînd astfel, profesorul Solco se îndreptă spre un colţ al încăperii să îmbrăţişeze un bătrînel cufundat într-un fotoliu, din care nu se mai vedeau decît doi ochişori liniştiţi şi ficşi.

— Ăsta e prietenul meu, unica fiinţă care mă înţelege ! Cu el, e destul o clipire pentru ca infinit

de multe lucruri să fie spuse, înţelese şi împărtăşite. Omenirea nu mai are nimic care să se poată măcar pe departe compara cu omuleţul acesta pe care îl luaţi poate drept o nulitate, un nimic !

— Neantul ! zise Tommasini, furat de o idee. Neantul !

— Taci, Tommasini ! făcu Buscaino.

— Cînd va muri acest foarte vechi prieten al meu, domnul Luigi Dilentini, pe care vi-l prezint, viaţa mea se va încheia. El are însărcinarea să-i spună îndată Creatorului : „E cineva pe pămînt care nu vrea să mai aştepte nici o clipă !"... Vreţi să schimbaţi lumea ! Dar ce ligă, ce formă de convieţuire poate înlocui prietenia ? Prietenie, prieten, inimă, inimă şi iar inimă ! Şi cînd vom înceta de a-l mai înşela pe Isus Hristos ? Pînă cînd oare, în timp ce ne zicem creştini şi ne jucăm în mînă cruciuliţa de la gît, vom gîndi şi vom afirma că e mai bine să ne ucidem duşmanul decît să-l iertăm, că e un lucru bun să te temi de vecin, că e necesar să-i pui mîna-n gît îndată ce a făcut un gest suspect ? Da, nedreptatea şi infamia dau ocol lumii, dar a-ţi conduce viaţa ca şi cînd în jurul tău n-ar fi decît nedreptate şi infamie, a sta mereu la pîndă, a gîndi rău despre oameni, e o morală pesimistă care-i întunecă pe tinerii noştri, ne crispează sufletele, ne fură bunurile, nu ne lasă să trăim liniştiţi, să respirăm, să fim fericiţi ! Ca să trăim fericiţi e nevoie, Doamne Dumnezeule, de puţină candoare ! „Va veni dezamăgirea !" spuneţi. Nu importă : dezamăgirea e o durere trecătoare, dar a nu-ţi face iluzii despre semenii tăi, e o nefericire perpetuă,

sfîrşitul, moartea sufletului! Aşa că vorba mea: dragoste, dragoste, dragoste!

— Dragă profesore, spuse Buscaino după ce tuşi încet de două ori, ce-ai spus nu-i fleac. Sigur că nu e fleac... Uite ce e: un discurs al profesorului Federico Solco, al marelui şi scumpului nostru profesor Federico.

— Dragoste, dragoste!

— Da, dragoste! Exact ce recomandă americanului celebrul Brellinghton.

— Ce Brellinghton! E un hoţ, un infam, o canalie! Mi-a furat ideile, viclean ca un copil care fură smochine din grădina parohului. Universala lui „Societate a Aurorei", pentru care se cheltuiesc în fiecare an milioane, poate chiar miliarde, uite de unde a ieşit! A ieşit în întregime de ici! Şi profesorul Solco scoase din bibliotecă şi aruncă pe masă o broşură cu copertă verde, pătată de untdelemn şi cafea. Toată, de ici!

— Ei, dragă profesore! făcu Buscaino. În domeniul ştiinţei, hoţii sînt o adevărată plagă.

— Nu, nu spune aşa ceva! Domeniul ştiinţei este un ţinut foarte nobil, locuit de cei mai aleşi dintre oameni...

— Fireşte, fireşte! Cei mai aleşi dintre oameni... Dar uneori, careva... Aşa, de altminteri... Ca să zicem aşa...

O cărămidă destul de mare şi grea şedea de-a curmezişul în creierul lui Leonardo. Partea de creier din stînga cărămizii şi, într-un anume sens, deasupră-i, gîndea: „Bătrînul ăsta e un bătrîn cumsecade!" Partea de creier rămasă sub cărămidă gîndea: „Cînd se va întîmpla oare ca un strănut

puternic, al lui Dumnezeu ori al altuia de mai mică importanţă, să-i alunge ca pe muşte pe bătrînul ăsta, pe Tommasini, pe celălalt bătrîn, pe Enzo De Mei, toate lucrurile astea tulburi şi fără rost ?

Leonardo, precum se vede, nu gîndea că strănutul l-ar putea face să zboare pe Francesco Buscaino. Într-adevăr, îi recunoştea o oarecare soliditate de om viu şi demn de a trăi ; într-un cuvînt, sfîrşise prin a-l admira.

— Da, dragă profesore, spuse Buscaino, zadarnic caut în cuvintele dumitale un punctişor, o virgulă la care să am ceva de obiectat. Cine caută, vai ! un cusur în spusele marelui nostru profesor Federico, va căuta mult şi bine !... Dragostea, dragostea, dragostea ! Şi aşa e ! Aşa e ! Şi eu mă gîndesc uneori : bine fac ori rău, bunei şi modestei Natàca dăruindu-i un turn înalt de patruzeci de metri ?

— Faci foarte bine ! spuse profesorul Solco. Foarte bine ! Ridici mai sus gloata aceasta grosolană. Aruncîndu-se de la patruzeci de metri înălţime, meschina lor privire va învăţa să plutească peste ceea ce-i josnic. Eşti ca rîndunica mamă care-şi ia puişorii în cioc, îi duce în vîrful copacului şi-i învaţă să-şi deschidă aripile. Foarte bine faci !... Şi apoi, bună sau rea, important este că ideea dumitale este o idee motrice, o idee care sileşte pe oameni să se mişte, să lucreze !

— Da, dragă profesore, spuse Buscaino, cu voce tremurătoare şi sinceră, să te mişti, să faci ceva, indiferent unde şi cum, dar să faci ceva concret ! În ultimă analiză, lucrul făcut e totdeauna bine făcut ; rău făcut e doar cel nefăcut. Să te scoli

dimineața și să spui : „Am o țintă ! Soarele îmi oferă o țintă !“ Să vezi soarele ca pe un scop, un scop al tău, care se ridică învăpăiat la răsărit și luminează întreaga lume ! Să te gîndești, cînd apune : „Iată, scopul meu se duce să se odihnească, părăsește cerul ! Lumea cade în melancolie pentru că scopul meu a dispărut ! Dar n-are nici o importanță. Peste cîteva ore, scopul meu va reapare la răsărit !“...

Oricît de confuze și încurcate, cuvintele acestea căzură în inima lui Leonardo ca pietrele de pavaj în alveolele goale.

— Punînd suflet trebuie să urnești poverile de pe pămînt (Machiavelli spunea : „Lăsați-mă să rostogolesc măcar o pietricică !“) îngrămădite, înălțate într-o piramidă pe care toți s-o poată vedea de departe ! Să lucrezi ! Să făptuiești !... continuă Buscaino.

Și fiecare silabă era o piatră de pavaj care cădea în inima moale și primitoare a lui Leonardo și se așeza alături de celelalte astfel încît, cînd Buscaino tăcu, acolo unde Leonardo adăpostise golul, nesiguranța, nestatornicia, era acum podul solid al pavajului. Da, inima lui Leonardo fu în stare, o clipă, să suporte trecerea celor mai grele idei și subiecte fără cea mai mică fisură. „O, Buscaino, om providențial ! Turnul pe care îl vei înălța, ne va da cîțiva ani o viață bună omenească, și apoi vom fugi de-aici, sub protecția sigură a banilor cîștigați !“

— Îți voi cumpăra acțiunile ! spuse profesorul Solco.

— Acum ?

— Nu acum, dar le voi cumpăra. Şi adaug : multe !

— Cît de multe ?

— Voi cumpăra multe !... Acum, scumpe colega, lasă-mă să mă întorc la studiile mele ! Lasă-mă cu prietenul meu credincios. Cînd aţi sosit tocmai îi citeam ultimul capitol dintr-o broşurică a mea. După cîte am înţeles de pe faţa lui binevoitoare, mă aproba, singurul om care poate să mă judece spune da, spune că lucrul meu merge bine. Iertaţi-mă, prieteni : nu pot interzice inimii mele să fie fericită !... La revedere, dragii mei, la revedere.

După ce se înclinară uşor în faţa fotoliului în care licăreau ochii domnului Luigi Dilentini, îşi luară rămas bun de la profesor. Buscaino, apropiindu-şi gura de urechea gazdei lor, care, văzută aşa, de-aproape, părea imaginea, în mic, a unei insuliţe acoperite de tufişuri, unde vînezi iepuri, şopti : „Profesore, nu mă uita ! Nu ai copii, nu ai soţie ! Gîndeşte-te cu inimă paternă la turnul meu ! Cine nu e tată, spunea Hegel, nu e om !"

Profesorul Solco îşi trase urechea de la gura lui Buscaino. Acesta înţelese îndată şi-şi puse propria-i ureche la gura profesorului : „Dragă colega, îţi voi spune : copiii mei sînt aici" şi arătă din ochi cărţuliile şi manuscrisele împrăştiate pe masă. „Dar astea sînt fetele. Turnul va fi singurul meu băiat..."

— Bravo, bine, profesore ! Excelentă idee ! Şi luîndu-şi pălăria, Buscaino se îndreptă cu toată graba către scară, unde Tommasini tocmai le explica ceva diabolic lui Leonardo şi lui Enzo De Mei. „Acel domn Dilentini, spunea Nello Tommasini, e cu adevărat neantul !

— Adică ? făcu, alarmat, Buscaino.

— E neantul, nu există ! În fotoliu acela, de exemplu, în care şedea el, ce era în fond ? Nimic ! Şi acum cînd noi ne aflăm aici, cu ce a rămas profesorul Solco ? Cu nimicul, cu neantul !

Enzo De Mei îl luă de gît pe Tommasini şi, cum Enzo era mai înalt, îşi lipi de piept faţa aceea mustăcioasă, pe locul în care statuile lui Isus vîndute la bîlci înfăţişează inima cuprinsă de flăcări. „Genială canalie eşti !" spunea rîzînd. „Neantul ! Cum faci să-ţi treacă prin minte astfel de lucruri ?"

— Ei, hai să mergem ! murmură cu oarecare severitate Buscaino.

Ajuns în stradă, aruncă o privire către ferestrele de la etajul doi, în spatele cărora profesorul Solco recitea prietenului ultimul său capitol ; o privire lui Tommasini care bătea cîmpii despre nimic şi neant ; o privire lui De Mei care se uita ţintă la Tommasini încruntîndu-şi sprîncenele într-un chinuitor efort de atenţie, ca şi cînd s-ar fi temut să nu-i scape ceva, cît de neînsemnat, din ce spunea băiatul acela ; o privire lui Leonardo care surîdea slab ; şi după ce-şi alese cu grijă o cărare în păr, se scărpină puţin în cap.

VII

Leonardo nu se mai îndoia că Buscaino adusese în Natàca puţină viaţă, nu se mai îndoia de utilitatea morală şi practică a turnului panoramic. Nu

era încă lumina, nu era încă bucuria, pierdute acum patru ani şi neregăsite, era însă o copie a lor, într-adevăr bine executată.

Rodolfo De Mei îl întrecea pe Leonardo în admiraţie şi în fidelitate faţă de Buscaino. Hotărîse să aibă o părere bună despre Buscaino orice s-ar fi întîmplat ; să-şi inhibe, cu privire la el, orice contrarietate sau îndoială, fie cît de neînsemnate. Şi se simţea minunat. Băgase chiar de seamă că mintea omenească este cu adevărat perversă dacă, o dată acceptată ideea de a gîndi bine, şi numai bine, despre cineva anume şi, pentru a rămîne la adăpost, în general despre orice semen, efortul de a gîndi s-a redus infinit de mult, a devenit ca şi nul : semn, deci, că mintea omenească, atunci cînd gîndeşte liber, despre cineva anume ori despre orice semen, gîndeşte nouă zecimi cu răutate. O, ce uşurare acum ! Să gîndeşti doar o zecime şi să gîndeşti ca oamenii de treabă, cu bunătate adică şi fără spirit critic. Conştiinţa (dar e chiar conştiinţa? Da, pare să fie ea ! să nu ne pierdem în subtilităţi !) aprobă surîzînd larg ; sănătatea aprobă şi ea. Rodolfo De Mei dormea mai cu poftă decît înainte şi dobîndea încet încet o burtă drăgălaşă, a cărei provenienţă era, lesne de înţeles, cu desăvîrşire spirituală. Leonardo, cînd îl lovea pe burtă, nu putea să nu exclame : „Ei, eşti mulţumit ?“, ca şi cum ar fi atins nu o burticică, ci nici mai mult nici mai puţin o satisfacţie morală cronică, grăsuţă şi moale.

Giovanni Luisi trecuse prin cîteva momente de neîncredere în privinţa turnului, dar cu timpul momentele acelea se iveau tot mai rar. În dulcea

confuzie în care trăia şi în care totul părea că trece la starea de vapori mobili şi nestatornici, un singur sentiment stăpînea acum şi lumina acel agreabil haos : conştiinţa de a fi un om excepţional, un om demn de postul foarte de seamă care, într-o zi sau alta, i-l va procura la Roma generalul prieten. Cîndva, proiectul turnului îi păruse rînd pe rînd genial şi absurd, serios şi nătîng ; acum confuzia interioară a lui Giovanni tindea către frumos şi proiectul turnului profita de aceasta pentru a i se prezenta drept un proiect frumos. Da, şi Giovanni îl admira mult pe Buscaino şi-l socotea drept un om providenţial.

Nemulţumit de Francesco Buscaino era Francesco Buscaino el însuşi. „În carneţel, iubitule, îşi zicea indispus, ai scris că turnul va fi gata ridicat în iunie. Iunie a trecut ! A trecut şi toamna ! Nici pomeneală de turn, şi nici măcar o simplă liră n-am agonisit... Gata cu vizitele lungi şi penibile, în care laşi cîte o grămăjoară de timp pe fiecare lucruşor care trebuie observat, pe fiecare cuvînt care trebuie spus ori ascultat, aşa cum, la cea mai mică oprire, risipeşti cîte puţină făină dintr-un sac găurit ! Vizite scurte ! Vorbe puţine !"

Vizita la ducele Fausto Villadora fusese într-adevăr făcută foarte pe zor şi din dorinţa gazdei care la un moment dat îşi dăduse seama că cei patru pereţi conţineau opt răsuflări şi aerul din încăpere îi păru un mieluşel rupt în dinţi de către opt lei. (Enzo acela căsca o gură care ar fi înfulecat dintr-o dată aerul cuprins într-o catedrală !)

— Da, spuse ducele cu un ton care încerca să îmbine decent melancolia cu graba, da, veţi primi

bani de la mine ! Dar nu-i nevoie să vă deranjaţi cu toţii. Să vină profesorul Buscaino ! Vom aranja afacerea între patru ochi.

— Prea nobil duce, răspunse Buscaino, îndată ce voi primi o poruncă a dumitale, voi veni în goană. Ce mijloc mecanic sau ce persoană îmi va aduce acest ordin ? Telefonul sau poşta, vizitiul sau portarul ?

— Vom vedea ! Vom vedea ! spuse ducele deschizînd uşa şi ascunzîndu-se dintr-un salt după uşor, ca un om care ar şti că afară îl pîndeşte o ţeavă de revolver. Multe omagii, dragii mei domni ! Multe omagii...

Trecuseră cîteva zile, prea nobilul duce nu trimisese nici un ordin şi Francesco Buscaino nu-şi găsea astîmpăr. „Aş prefera, îi spunea el lui Rodolfo în timp ce urcau şi coborau împreună scări monumentale, intrau în curţi interioare, se uitau după numere şi nume de străzi, aş prefera să ţin contabilitatea lui Al Capone mai degrabă decît, să trăiesc aici, fiind cardinal ! Isuse Christoase, aici nu izbuteşti nici măcar să distribui foi de reclame pentru că nimeni nu-i dispus să-şi scoată mîna din buzunar pentru atîta lucru... După amiezile, oraşul e mort. Oamenii noştri sînt doborîţi de greutatea pîntecului şi rămîn întinşi trei ore aşteptînd ca bolovanul sub care zac să elimine pulpele de porc, vinurile şi făina şi să redevină uşor şi transportabil. În Natàca, aşa ceva se cheamă siestă !... Trei ore, Isuse Christoase, trei ore de inerţie, de noapte adîncă în mijlocul zilei, cînd afară străluceşte soarele, trenurile gonesc şi în toate locurile respectabile din lume oamenii gîndesc şi muncesc !... Şi

apoi, cum umblă !... Ieri, pe promenadă, am nimerit într-un grup mic dar destul de compact. Vedeam paltoanele acelea negre, pe spatele cărora mîini distrate își sprijineau, unele, palma, altele, mănușa, iar altele, vîrful aprins al țigării ; și paltoanele acelea negre de tot se mișcau încet ca limba ceasornicului și nu lăsau nici cel mai mic loc de trecere ! Eu mă grăbeam și aveam în mine cascadele Niagarei, cursele din Indianopolis, caruselele din Detroit ! Și nu puteam trece, dragă Rodolfo, nu puteam trece !... Așa e în toate... Mă grăbesc, trebuie să construiesc turnul, trebuie să mă întîlnesc cu drăguța mea amantă în America ! Și în fața mea sînt paltoane negre care abia se mișcă și nu lasă nici cel mai mic loc de trecere și nu mă lasă să trec, nu mă lasă să trec ! Și încă nu m-am hotărît să lovesc cu piciorul, dragă Rodolfo !... De trei luni admir ciorapii care ies din andrelele cucoanelor și îi compar cu tot ce se brodează mai frumos în Japonia ; dar nu ajung să aud cum sună o monedă de cinci lire, o liră, un bănuț ! De trei luni, cumpăr opusculele profesorului Federico Solco și cer autografe, fie și cu creionul, autorului ; dar profesorul scoate banii și-i vîră la loc, făcînd în așa fel încît să văd numai o anumită porțiune din bancnote, ca și cum blestematele de hîrtii numai porțiunea aceea ar avea-o tipărită, iar în rest ar fi albe ca zăpada. De două luni îl aștept pe portarul ducelui Fausto Villadora, însă portarul hotelului meu încă n-a avut plăcerea să schimbe două vorbe cu un coleg atît de ilustru !... Și mai e și Tommasini care se căznește să mi-l scoată din minți pe cavaler și trimite scrisori anonime ducelui, pre-

tinzînd că am trecut prin porturi unde bîntuie ciuma (dar dacă descopăr că el e autorul acelor anonime, o, Rodolfo, îţi jur că nu va izbuti nimeni să-l ferească de pumnul meu !). Şi mai e şi Leonardo care nu vrea să scrie un articol despre turnul nostru ! Zice că arta nu trebuie să se coboare pînă la astfel de lucruri... Ca şi cînd arta n-ar fi *réclame*[1] şi nimic altceva ! Nenorociţii, să înveţe de la americani !... Şi mai e şi Giovanni Luisi care nici mai mult, nici mai puţin, se compară cu Peer Gynt !... El, care doarme douăsprezece ore pe zi şi socoteşte căscatul mai folositor decît respiraţia, se compară cu Peer Gynt, omul activ, cuceritorul lumii !... Şi mai eşti, în fine, şi tu, Rodolfo, care n-ai tras încă o linie pentru proiectul turnului !... Isuse Christoase !... Noroc că am în mine însumi un mare aliat : curajul ! Curajul, dragă Rodolfo, şi voinţa ! Şi, cu siguranţă, nu voi pierde o partidă, la treizeci şi nouă de ani !... Acolo, în văzduhul în care se adună mai deşi vaporii căscăturilor voastre, acolo voi pune, în scurt timp, pecetea turnului meu, simbol de activitate, de isteţime, de spirit practic, de bogăţie, de realitate."

Pînă una alta, Nello Tommasini îl prezenta pe cavalerul De Filippi unui public în scufie albă. Convalescenţii sălilor de operaţie, uşuraţi de polipii sau de cancerele lor, ascultară în salonul cel mare al spitalului „Rossini" poeziile cavalerului, le ascultară în tăcere, cu privirea speriată, întorcîndu-se

[1] Reclamă (fr.).

brusc spre dreapta ca şi cînd s-ar fi temut că au fost părăsiţi de ruda venită în vizită, trecîndu-şi mîna pe frunte şi deschizînd din cînd în cînd gura pentru a-şi dezlipi limba de cerul gurii. Şi, în cele din urmă, se pricepură şi să aplaude.

Din ziua aceea, Tommasini ocupă în inima cavalerului un loc într-adevăr de invidiat. Şi cel dintîi care-l invidie fu Buscaino care din cel mai scump prieten al cavalerului deveni, de azi pe mîine, prietenul celui mai scump prieten al cavalerului.

Tommasini ăla era un diavol ! Şi trăgea zece sfori cu două degete. În timp ce-şi cîştiga afecţiunea cavalerului şi poate că trimitea scrisori anonime ducelui Villadora, îl făcu celebru în Natàca pe domnul Luigi Dilentini în calitatea lui de „neant". Cînd, seara tîrziu, bătrînelul pleca de la profesorul Federico Solco, se ducea la o cafenea de mîna a doua, *„Il Caffé del Principe"*, mai cunoscută sub numele de *„Il Caffé degli Schiavoni"*. Sta într-o încăpere tapetată în verde, în întregime vizibilă, printr-o uşă cu geamuri, oricui stătea în faţa tejghelei. Tommasini, după ce-şi sorbea cafeaua în picioare, deschidea larg uşa cu geamuri, arunca o privire în încăpere şi, văzîndu-l pe domnul Dilentini singur, spunea celor care-l însoţeau : „Putem intra, nu e nimeni."

Intrau cu toţii şi se aşezau zgomotos. Curînd după aceea, Tommasini, arătînd scaunul pe care sta bătrînul : „Pune-l acolo, îl sfătuia pe un prieten care nu ştia unde să-şi pună pardesiul. Scaunul acela e liber." Cum bătrînelul răspundea însă la toate acestea întorcînd capul spre ei atît de încet, atît de blînd, atît de tăcut, încît într-adevăr amicii lui

Tommasini se întrebau dacă omul acela nu era neant, Tommasini împingea mai departe gluma. „Vino ! spunea unui prieten. Trebuie să-ţi vorbesc între patru ochi." Şi făcîndu-l pe amic să se aşeze în stînga bătrînului, iar el aşezîndu-se în dreapta, începea să vorbească ca şi cînd, între ei doi, n-ar fi fost nimeni. Bietul bătrîn se ridica încet şi traversa încăperea, gîrbovit, cu pălăria în mînă şi cu un surîs care părea că se înalţă din gulerul lui prea larg şi că îi luminează slab gîtul sfrijit şi bărbia. Şi ieşea.

— Ce-i vîntul ăsta ? striga Tommasini ospătarului.

— Vînt ? făcea acela, uimit.

— Da, vînt ! Uşa se deschide şi se-nchide de-a mai mare dragul !

— Dar a ieşit un domn !

— Un domn ? N-am văzut pe nimeni ieşind ! Aţi văzut voi ceva ? îi întreba pe amici.

— Nimic ! răspundeau ei.

Jocul acesta era, acum, de domeniu public şi, fireşte, nu toţi îl practicau cu fineţea lui Tommasini. Cînd o vioară trece din mînă-n mînă, nu toţi cîntă bine cu ea, şi cineva, în cele din urmă, o sparge. Un tinerel gras şi negricios, de exemplu, văzînd că într-un cinematograf erau ocupate toate locurile şi era liber unul singur pentru că nu-l ocupa nimeni sau, mai bine zis, îl ocupa bătrînul Dilentini, se hotărî îndată să se aşeze acolo. Şi fu nevoie de doi carabinieri şi de protestul multor doamne pentru a-l convinge că locul era ocupat.

— În felul acesta, striga Buscaino lui Tommasini, îmi dai totul peste cap ! Dacă profesorul Solco

află că tu ești autorul acestei glume crude, sîntem pierduți ! Isuse, Dumnezeule !... Și nu vreau să cred, aici Buscaino cobora vocea, că tu ești anonimul care mă pîrește ducelui Villadora că sînt bolnav de o boală contagioasă ! Dragă Tommasini, sînt un om de onoare și-ți vorbesc deschis. Nu vreau să-ți atribui scrisorile anonime. Dar în ziua în care faptele mă vor dezminți, în ziua aceea îmi voi aduce aminte că la capătul brațului am un pumn. Ne-am înțeles ?

— Aiurezi, profesore ! Faci bine să nu crezi într-o astfel de grozăvie, dar foarte rău faci admițînd că ai putea-o crede într-o bună zi !

— Fapt e că sînt în mîinile tale, dragă Tommasini, iar lucrurile merg din rău în mai rău.

— Te înșeli, profesore : lucrurile merg bine. Peste cîteva zile îți voi da o dovadă.

Dovada lui Tommasini nu întîrzie. Vești sigure arătară că ducele Villadora era dispus să cumpere cincizeci de acțiuni de cîte o mie de lire, că De sa și că profesorul Solco se dusese la Banca Sudului Filippi avea în buzunar bani dați de doamna soția să schimbe două titluri de credit importante.

Buscaino era fericit. „Doamne, gîndea, Dumnezeu al Atlanticului și al Pacificului, mulțumescu-ți ție !“ Lui Rodolfo îi strigă la telefon : „Vreau să am mîine, aici, proiectul turnului. Îți voi da amănunte după aceea. Află acum doar că treaba mer-ge bi-ne... Dar de ce vorbești așa ? Ce ai ?“

Rodolfo nu avea nimic, avea însă fratele lui care din cînd în cînd era cuprins de hohote de rîs asemănătoare celui care-l scuturase în casa De Filippi la lectura versurilor ; și tot din cauză că se

gîndise că bieţii nebuni nu sînt nişte nefericiţi, ci nişte farsori care, la un anumit moment al vieţii, s-au proptit pe picioare ca măgarii, n-au vrut să meargă mai departe, au rămas înţepeniţi, fixaţi. Şi noaptea trecută Enzo se trezise cu acel hohot de rîs şi fusese nevoit să se dea jos din pat şi să se ducă în picioarele goale într-o altă cameră, ca unul cuprins de un acces de tuse.

— Lasă asta ! continuă Buscaino. Fii fericit şi gîndeşte-te mai de grabă că lucrurile merg bine.

Rodolfo De Mei era fericit. Împreună cu el se simţiră fericiţi Giovanni Luisi şi Leonardo Barini. Viaţa e frumoasă, lucrurile merg bine ! Uneori... Dar să procedăm în ordine.

VIII

Oricît le-ar fi studiat soldaţii, cameristele şi copiii, secole de-a rîndul, încă n-a izbutit nimeni să priceapă ce taină ascund lebedele de pe lacuri, în făptura lor elegantă şi neroadă, în ochii lor de domnişoară cu ifose, în netulburata lor lunecare pe ape. Şi trebuie să fie o taină foarte importantă de vreme ce, pînă şi-n timpurile noastre, alţi soldaţi, alte cameriste şi alţi copii simt nevoia să închine ceasuri întregi studiului lebedelor. Şi poate că studiul acesta va mai dura milenii în şir.

Iată ce gîndea Tommasini oprindu-se cu cavalerul De Filippi în spatele unui zid de soldaţi, cameriste şi copii atenţi la lebedele de pe un lac mic.

Sîntem în mijlocul grădinii publice din Natàca. Micul lac se află în mijlocul unui scuar din care pornesc, ca spiţele din centrul unei roţi, cinci alei mărginite de arbori. Nu ştim care vor fi fost în realitate numele lor, dar lumea obişnuia să le spună Aleea oamenilor iluştri, Aleea trîntorilor, Aleea mutrelor ticăloase, Aleea căscăturilor, Aleea petrecăreţilor. Nello Tommasini şi cavalerul de Filippi veniseră în scuar tocmai din Aleea Leneşilor, unul recitînd şi celălalt ascultînd nişte poezii a căror dată de naştere ar fi stîrnit invidia unui copil de trei luni care dormita într-un căruţ la mică distanţă de lac !

— Vezi, spunea cavalerul încercînd să-l împingă pe Tommasini către Aleea Mutrelor ticăloase, vezi ?

Dar Tommasini îi strînse braţul, rugîndu-l să tacă o clipă : era o cameristă al cărei singur ochi semăna teribil cu al unei lebede : îţi puteai închipui pe bună dreptate că între ea şi lebăda care alerga către ea avea să se desfăşoare o scenă de familie violentă şi, cine ştie, un pic scandaloasă...

— Haide ! spuse cavalerul care-l suspecta pe Tommasini de gînduri bizare. Să mergem !

Pătrunzînd în Aleea mutrelor ticăloase, cavalerul repetă încă o dată terţinele sonetului său şi, îndesîndu-se şi mai tare în Tommasini, susură : „Vezi, dragul meu ? Cărţile mele despre monogeneza limbajului nu cred că valorează cine ştie ce. Nu-mi fac iluzii nici măcar despre studiul meu de numismatică... Dar poezioarele acestea, aceste divertismente, grămăjoarele acestea de cuvinte dialectale, vezi ? cred că vor rămîne !“

Şi pentru că *restare* în dialectul din Natàca, se zice *arrestare* [1] farsorul de Tommasini, deşi nu-i plăcea să ducă lucrurile pînă acolo şi conştient de gravitatea urmărilor, nu se putu abţine să nu murmure : „O dată şi o dată o să te aresteze, cavalere!"

Şi desprinzîndu-se de braţul lui, făcu un salt înainte.

Cavalerul nu înţelese imediat, apoi, lămurit de săritura lui Tommasini şi de privirea înspăimîntată şi agitată pe care i-o arunca printre frunze, ridică bastonul şi-l azvîrli cu putere spre el.

Tommasini, nu-i nevoie s-o spunem, o luă la fugă fără să fie lovit ; dar evenimentele menite să ducă la construcţia turnului fură serios vătămate. Cel care primi o lovitură mortală fu Buscaino. „M-a ruinat, striga el prin cafenele. Pungaşul ăla de băiat m-a ruinat. Treizeci de mii de lire, treizeci de mii de lire riscate aşa, de dragul unei vorbuliţe, în timp ce hoinăreşti pe Aleea mutrelor ticăloase ! Presimţeam că băiatul ăla îmi va veni de hac ! O, dar îi voi închide gura pentru totdeauna ! N-aveţi grijă, îi voi închide gura pentru totdeauna !"

Din nefericire, acest episod păru să fie începutul unui lung şir de întîmplări neplăcute.

Commendatore Raveni îi promisese fiului său să îi cumpere acţiunile societăţii Panoramice refuzate de cavalerul De Filippi. Dar într-o dimineaţă, pe cînd aştepta aşezat pe marginea unui fotoliu în salonul casei Raveni, inginerul Scannapini văzu că se deschide uşa şi că Lello, gol puşcă, intră încet încet, de-a-ndaratelea. Inginerul făcu o mişcare,

[1] *Restare*, a rămîne ; *arrestare*, a aresta.

Lello se întoarse şi dădu un strigăt, inginerul altul, veni în fugă *commendatore* Raveni. Şi, la drept vorbind, explicaţiile date de Lello tatălui său cu privire la cele întîmplate n-au fost prea fericite. Se ducea la baie, zisese, dar auzise apoi un zgomot de paşi în coridor şi, crezînd că nu e nimeni în salon, intrase şi se ascunsese acolo o clipă. Dar de ce să se ducă la baie în pielea goală ? întreba, pe bună dreptate, tatăl. Şi cum să se ascundă în salon ? Şi dacă, în locul inginerului, în salon s-ar fi aflat distinsa soţie a inginerului ? Nu, nu, treaba aceasta era o porcărie în care era amestecată, foarte probabil, camerista, Luiza ! „Nenorocitule, imbecilule, haimana ! Nu te izgonesc fiindcă eşti, pe semne, şi nebun ! Dar de-aci înainte să nu-l mai prind în casa mea pe nici unul dintre prietenii tăi ! Şi cel dintîi căruia îi voi da un picior în spate în ziua cînd se va prezenta cu aerul lui de Rockefeller, va fi ilustrul profesor Buscaino ! Afară !"

Buscaino nu avu timp să se ia cu mîinile de cap pentru că fu nevoit să se ducă în grabă la ducele Fausto Villadora care dorea să-i vorbească foarte urgent. Buscaino îl tîrî cu el şi pe Enzo De Mei : „Vino, dragul meu Enzo ! Se petrec lucruri de necrezut ! *Commendatore* Raveni !... Lello, gol ! Gol, îţi spun !... Dar nu ştii ! O să-ţi spun după aceea ! Acum să mergem la duce ! Măcar domnul acesta cumsecade să nu-şi ia vorba înapoi. O, dacă ar vrea să cumpere el toate acţiunile ! Voi încerca lovitura aceasta ! O să vorbesc ca un înger ! O să-mi aştern pe buze sufletul, inima, creerul, măruntaiele, pe mine însumi în întregime. O să dispar, n-o să mai exist, n-o să mai fiu decît o gură cu

graiul cît se poate de suav şi, dacă e nevoie, sfîşietor... Duce, ducele meu, nu mă lăsa ! „Fie-mi de folos marea strădanie şi îndelungat dragoste !..." [1] Dar aiurez. Şi e firesc să aiurez. Dacă mă lasă ducele, nu-mi mai rămîne decît profesorul Federico Solco. Mă înţelegi, Enzo ! Doar bătrînul profesor... Însă Dumnezeu îmi va îngădui, mai întîi, să pot închide pentru totdeauna gura lui Tommasini !... Am ajuns.

Ducele, pe care cei doi vizitatori îl găsiră stînd neclintit în picioare, în mijlocul salonului, aducea prea puţin cu ducele pe care îl cunoşteau şi cu care li se obişnuise privirea. Ceva nou, aerian, extrem de limpede pătrunsese în acea nobilă persoană şi în timp ce îl slăbise şi parcă îl alungise în partea opacă a cărnii şi a oaselor, în partea ochilor, a dinţilor şi a unghiilor aprinsese lumini ciudate. Ducele părea fericit de o fericire îngrijorătoare.

— Domnii mei, spuse el, în sfîrşit m-am înţeles pe mine însumi şi mi-am înţeles viaţa: Sînt pe punctul de a deveni un om liniştit !

— Prea nobil duce, făcu Buscaino în şoaptă ca unul care, într-o biserică, vorbeşte cu statuia unui sfînt, prea nobil duce, aceasta înseamnă că urările noastre s-au realizat.

— M-am eliberat de partea neplăcută a fiinţei mele şi sînt gata s-o pun pe cealaltă, mai slabă şi avînd nevoie de ajutor, sub o protecţie sigură. Am donat...

— Donat ? întrebă Buscaino, cu voce foarte schimbată. Ce donaţie ?

[1] Dante, *Infernul*, I, 83.

— Am donat Spitalelor reunite toată averea mea.

— Dar asta, strigă Buscaino, este, este, este... dar se întrerupse și făcînd o plecăciune încredință unei lespezi din pardoseala pictată cu ochi mari și cu ochi mici, toată disperarea din proprii săi ochi.

— Veniți, spuse ducele, veniți cu mine !

Vizitatorii intrară, printr-o ușă capitonată, într-o încăpere mare ale cărei ferestre, închise cu obloane duble și prinse în catifea pe margini, trimiteau spre tavan raze frînte și calme.

— Ferestrele acestea, explică ducele cu voce tot mai slabă, filtrează aerul. Aici se poate respira, chiar și cu gura deschisă, fără nici un pericol ! Fotoliul pe care-l vedeți în fund se încălzește și se răcește cu ajutorul unui aparat care reglează căldura. Mîncarea îmi va veni prin acest perete.

Zicînd acestea, ducele apăsă pe un buton și deschise în zid o gură mare și neagră din care țîșni, ca limba cuiva care se strîmbă, o tavă plină cu farfurii.

— Am și cărți ! Am telefon, radio ! Am să pot trăi aici netulburat.

— Dar asta e închisoare ! făcu Buscaino.

— Nu e închisoare : e un adăpost sigur... Da, viața omenească ar trebui trăită în aer liber. O dată cu mine, maică-mea a adus pe lume și frica aceasta. Credeți-mă că am făcut toate eforturile dar n-am reușit niciodată s-o înving... Aici o să stau liniștit.

Spunînd astfel, părea să-și privească propria voce care se contopea cu stofele, catifelele, cu obloanele duble și se pierdea lin în ele. O privea cum privește vînătorul cîinele care i-a luat-o înainte pe potecă,

acolo unde va trebui să calce şi el. Da, ducele el însuşi se va amesteca în întregime şi se va pierde lin, cu trecerea anilor, în catifelele acelea, în stofele acelea, în obloanele acelea duble.

— Voi fi liniştit...

— Isuse Cristoase ! zise Buscaino îndată ce ieşiră din palatul ducal. Crezi că îmbrăţişezi fiinţe aievea şi cînd colo, nu strîngi la piept decît aer : îţi scapă cît se poate de prosteşte ! Enzo, am nevoie să nu mă mai gîndesc la asta cel puţin două zile, altminteri înnebunesc şi eu !

Să nu se gîndească, să nu se gîndească ! Şi să învingă ! Buscaino, se ascuţi tot, ca un creion destinat să scrie numai : a învinge. Căzură neliniştile, alarmele, remuşcările, dorinţele şi rămase doar micul vîrf negru care ardea să scrie, mare, singurul cuvînt pe care ştia să-l scrie. Buscaino luă în fine patru importante măsuri personale : să lase de-o parte, pentru moment, gîndul întoarcerii în America ; să înceteze cu diatribele contra cetăţenilor din Natàca ; să sporească acea lipsă de scrupule care este partea lubrifiantă a conştiinţei, aceea care acţionează cel mai bine roţile vieţii ; să-l ierte pe Tommasini. În ceea ce-l privea, acesta se ostenise să demonstreze, într-o scrisoare lungă, că în nici un caz cavalerul De Filippi n-ar fi dat bani, pentru motivul simplu că nevastă-sa nu i-i dăduse şi nici n-avea de gînd să i-i dea vreodată.

— Da, dragă Tommasini, îi spuse într-o zi Buscaino împungîndu-l cu arătătorul lui uscăţiv, mă hotărîsem să-ţi închid gura pentru totdeauna. Plecasem de-acasă cu pistolul meu militar... M-ai

păgubit şi încă serios... Dar apoi m-am gîndit să aştern o lespede peste întîmplările acestea care, de altminteri, aşa funebre cum sînt, altceva decît o lespede de mormînt nici nu merită... Şi ascultă la mine, Tommasini : viaţa e o treabă foarte delicată cu care nu te sfătuiesc să glumeşti prea mult. Viaţa, dragă Tommasini, poartă eticheta : fragil ! Dumneata îţi închipui că poţi s-o trînteşti şi s-o izbeşti de pămînt cu glume, iartă-mă, grosolane, fără s-o spargi. Şi cînd colo, ea se sparge. Uite ce-ai păţit acum cu domnul Dilentini. Îi ziceai „neant“, nu spuneai nicicînd că stătea pe fotoliu sau că trecea pe stradă, spuneai că nu stătea pe fotoliu sau că nu trece pe stradă. Şi iată, azi moartea a ţinut să ia parte la joc şi domnul Dilentini e cu adevărat nimic ! O să te ia cu fiori cînd îţi voi spune că gluma ta a avut un continuator fără voie, pe cioclul care a ridicat azi dimineaţă coşciugul şi, părîndu-i-se uşor, a spus : „Dar nu e nimic aici înăuntru !“ Văd că te tulburi. Să vorbim de altceva. Să vorbim despre turn. Dintre toţi clienţii nu-mi rămîne decît profesorul Solco, bietul profesor, din care mare parte se va îngropa în seara aceasta împreună cu prietenul Dilentini ! Nu ştiu ce să mă fac !

— Dragă profesore, spuse Tommasini cu tonul grav al omului maturizat de o experienţă neaşteptată, dragă profesore, dac-ai avea mai puţine scrupule...

— Scrupule, eu, dragă Tommasini ? Te înşeli, te înşeli ! N-am de loc. Călătoresc fără scrupule şi sînt gata să arunc, ca pe un lest, pînă şi morala dacă bag de seamă că barca stă să mi se scufunde. Cea

dintîi lege morală este : a trăi. A doua : a învinge ! Şi a treia : respectă legea morală !

— Ei bine, dacă e chiar aşa, ţi-aş da un sfat cu izbîndă sigură în privinţa profesorului Federico Solco.

— Dă-mi-l, Tommasini, dă-mi-l fără nici o ezitare !

— Profesore, ştii să te travesteşti ?

— A, Tommasini, vorbeşti aşa pentru că nu-mi cunoşti viaţa ! Cel dintîi capitol al vieţii mele, cel mai important, are chiar acest titlu : „Travestiuri"! Sînt celebru în America pentru a fi transformat cîţiva tineri miliardari în femei, în bătrîni, schilozi, cocoşaţi...

— Dar pe dumneata, profesore, te poţi travesti în aşa fel încît să semeni ?...

— Tommasini, Tommasini ! Cînd am în mînă puţin păr, carton şi clei, eu nu mai sînt eu, ci întreaga omenire. Slujnica bătrînă care-mi trece peria pe haine, frate-meu care mă priveşte din adîncul unui fotoliu, soţia mea care-mi surîde dintr-o oglindă, chiar şi cîinele meu care-mi miroase pantofii, fiecare din ei poate vedea, de la o clipă la alta, un alt el însuşi, un dublet desăvîrşit care-i iese înainte. Chiar şi dumneata, dragă Tommasini, dacă vrei, mîine la ora patru, te vei lovi piept în piept cu un alt Tommasini şi vei crede că visezi. Vorbesc foarte serios.

— Bine, profesore ! Asta mă bucură ! Îţi expun pe dată planul meu. Trebuie să te transformi în sufletul domnului Dilentini.

— Sufletul domnului Dilentini ? Nu înţeleg.

— În sfîrşit, într-un domn Dilentini mai slab, mai obosit, care, apărînd profesorului Solco în timp ce urcă scara pustie şi aproape cufundată în beznă a casei sale, să-i spună că trebuie să cumpere acţiunile Turnului panoramic...

. — Tommasini, bagă de seamă : nu-ţi discut planul. Îl accept cu ochii închişi, îl beau cum beau ruşii vodca, aruncîndu-şi-o în burtă fără să şi-o mai treacă pe cerul gurii... Alerg îndată acasă.

Şi patru zile mai tîrziu, în faţa ochilor înceţoşaţi ai lui Tommasini se înfăţişă din nou bietul „nimic". La drept vorbind, un nimic care avea, în plus, ceva ce-i lipsea nimicului : un oarecare aer de american grăbit, un oarecare imbold interior către scopuri foarte precise, o anumită aşteptare de a se împlini, de a se crea şi, mai-mai de a combina o afacere. Pe scurt, un nas foarte fin ar fi simţit în acel nimic miros de carne omenească.

— Profesore, eşti desăvîrşit ! spuse Tommasini. Dar cum ai făcut de ţi-ai sfrijit gîtul în halul ăsta ?

— Elementar, elementar !... Acum spune-mi, cu toată sinceritatea : în seara asta, pe scară, profesorul Solco o să-l vadă pe prietenul său Dilentini sau pe Francesco Buscaino ?

— Profesore, a bănui că în dumneata, aşa cum te-ai travestit, se ascunde profesorul Buscaino, este ca şi cum ai bănui că în mine se ascunde Napoleon Bonaparte ! În seara asta vei avea succesul pe care îl meriţi. Sînt sigur.

Şi seara, profesorul Federico Solco, ajungînd foarte ostenit pe primul palier al scării sale, destul

de slab atinsă de reflexul luminos al unui perete îndepărtat, auzi un fel de şuierat şi văzu cum se umple, bizar, penumbra unui ungher.

— Cine e ? spuse. Cine e acolo ?

Nici un răspuns ; şi între timp ochii profesorului, primind ajutorul fulgerător al ochelarilor, descopereau o figură spectrală ce semăna mult cu prietenul pierdut.

— Nu ! strigă profesorul. Nu ! Nu-i cu putinţă ! Neg ! Neg !

Arătarea ieşi puţin din ungher şi profesorul îşi luă piciorul drept de pe treaptă şi-l aduse pe cea de dedesubt, alături de cel stîng.

— Nu ! strigă încă o dată. Neg ! Neg din toată puterea minţii mele ! Neg că un om viu poate vedea un mort ! Neg, neg, neg !

Şi tremurînd puternic îşi înălţă bastonul dinainte, dar îl coborî încet, ca pe o greutate de o sută de kilograme.

— Nu mi-e teamă, nu tremur, nu văd nimic ! Nu dau crezare ochilor mei ! E din cauza sănătăţii mele, a acestui întuneric blestemat şi a canaliei de portar care nu supraveghează scara cum se cuvine.

— Federico ! spuse arătarea. Federico !

— Pînă şi vocea, pînă şi vocea !... Refuz orice credit timpanelor mele îmbătrînite ! Denunţ bătrîneţea ca pe o stare nedemnă de un om care gîndeşte ! Neg ! Neg !

La aceste cuvinte vocea îi pieri şi, o dată cu ea, un ajutor de nepreţuit. Din gura care strigase cuvinte atît de bărbăteşti şi încurajatoare, profesorul

Solco simţi izbucnind o respiraţie neliniştită. Tovărăşia propriului său trup îi deveni insuportabilă.

— Federico, ascultă-l pe prietenul tău ! zise arătarea şi se apropie de el făcînd zgomot mare cu tocurile. Dar se întîmplă deodată ceva drăcesc : o parte din domnul Dilentini se desprinse şi căzu, şi anume peruca, şi licări un chip pe care două palme se grăbiră să-l ascundă şi să-l apere.

— A, canalie, pungaşule, hoţule, banditule ! strigă profesorul împungîndu-l cu bastonul pe omul viu care-şi acoperea faţa. Delicventule, nebunule, ticălosule, blestematule !

Între timp, profesorul se îndesa în zid ca unul care, după ce a stîrnit fără voie o pisică şi a înghesuit-o într-un colţ, nu ştie cum s-o alunge din drumul lui şi cu cît o îndeamnă cu gesturi să fugă, cu atît pisica, crezîndu-se ameninţată, se zbîrleşte şi miaună.

— Piei, derbedeule ! Cară-te, hoţ ticălos ! Şterge-o ! Şterge-o ! striga profesorul. Dar necunoscutul, de pe care atîrnau încă zdrenţele răposatului Dilentini, se retrăgea tot mai mult în umbra zidului. Lipit de zidul dimpotrivă, urca profesorul ; şi, o clipă, scara fu urcată de aceste două basoreliefuri care se ţineau mereu la acelaşi nivel. Pînă cînd, frîngîndu-se ceva care-l împingea pe unul în direcţia opusă dorinţei fiecăruia dintre ei, necunoscutul se năpusti în jos, şi profesorul în sus, în vreme ce pe o treaptă rămînea o perucă cenuşie, în care se trezi din nou strălucirea blîndă pe care, cîndva, aceeaşi scară o văzuse, de patru sau de şase ori pe zi, pe capul unui bătrînel îndrăgit.

Către ora două dimineaţa, profesorul Solco se trezi. Treburile aveau să meargă prost de vreme ce visase că vede, în vitrina unui librar, toate cărţile sale cu coperţi verzi şi roşii, pe care totul rămăsese neschimbat, editor, titlu, anul publicării, afară de numele Federico Solco, înlocuit cu Lewis Brellinghton.

— Hoţ ! Canalie ! nemernic !

Profesorul aprinse lampa roşie şi, pe peretele din stînga, apăru în aceeaşi clipă portretul prietenului Dilentini.

— Te-am apărat ! gîndi. Te-am apărat, dragul meu, de şarlatanii din oraşul acesta care credeau că te pot şi falsifica ca pe o bancnotă ! Şi totuşi, drept răsplată, Creatorul nu-mi trimite decît sete, sete şi iar sete !

Şi gîndind astfel, întinse mîna spre noptieră şi ridică anevoie sticla, să toarne puţină apă în pahar. Dar pe neaşteptate se prăvăli, cu un zgomot de sticlă spartă, în timp ce privirea prietenului din portretul de pe perete, nu izbutea să coboare pînă la el şi rămînea aţintită în patul gol.

IX

Nici unul dintre cei care şedeau pe aleea dedicată de grădina publică din Natàca oamenilor iluştri, nu ştia al cui era capul de marmură care, de pe soclul înălţat în spatele scaunului, îi privea cum moţăie. Toţi ştiau însă cui aparţine acea rază călduţă şi trandafirie care-şi găsise un locşor pe pantofii lor,

dar se muta încet de acolo, astfel încît erau nevoiţi să-şi tot întindă şi să-şi îndepărteze picioarele. Raza era a soarelui de martie care, la ora aceea, trebuia să se fi aflat la mijlocul drumului său pe cer, dar pe care nimeni nu-l privea ca să nu-şi ridice bărbia din piept şi să piardă căldura astfel acumulată. Ba chiar dacă trecuse pe cer dîra vreunui zgomot, cel care stătea aşa, cu pălăria trasă pe ochi, cu mîinile în buzunarele pardesiului, cu bărbia în piept, cu picioarele întinse unul peste celălalt şi luminate de soare, era silit să-şi dea capul pe spate şi să se uite în sus, cînd şi-l cobora şi ochiul i se restrîngea din nou încet-încet, el însuşi, omul, rămînea înciudat pe cauza care-l făcuse să-şi mîne privirea atît de departe şi atît de sus. Alţii, care şedeau pe partea însorită, lăsau să le atîrne mîinile şi picioarele larg desfăcute şi sprijinite pe cant, în aşa fel încît tălpile îşi arătau găurile.

Însă tinerii şi gînditorii dispreţuiau scaunele şi se plimbau pe alee. Reitano, cu mustăţile ca o botniţă în jurul gurii, umbla foarte încet, oprindu-se uneori să tragă cu coada ochiului la cîte un fost coleg de şcoală, decorat acum şi să plănuiască să-l întrebe cu o voce guturală şi intimă : „Iartă-mă, dragă ! De cîte ori pe săptămînă te foloseşti de femeie ?" Pandizucchero Maled, care trecea prin grădină cu înfăţişarea lui de „rege al Angliei" şi nu cu cea de „cal" pentru că altminteri ar fi trebuit să umble la trap, pe aleea nisipoasă din lungul grilajelor ; Pandizucchero mergea destul de sprinten, lovind trunchiul copacilor cu bastonul său de bambus. Avocatul De Marchi, cu mîinile la spate şi cu pardesiul descheiat sugerînd cele două batante ale unei firide

în care şi-ar fi păstrat propriul său trup solemn, se învîrtea în sus şi-n jos, tîrînd după el o trenă de muzicanţi de fanfară şi amatori de muzică, printre care izbucneau certuri cu privire la superioritatea lui Verdi sau a lui Wagner, pînă ce el, întorcîndu-se încet spre ei, îşi spunea părerea şi restabilea pacea. Din grup făcea parte Testaccio, pe care soarele părea să-l găsească prea palid şi pămîntiu pentru a mai promite să-l lumineze şi în primăvara următoare ; Tommasini care se uita la Enzo De Mei şi Enzo De Mei care privea în gol. Leopoldi se plimba singur, frămîntîndu-şi la spate degetul mare şi arătătorul mîinii drepte pe degetul mare şi pe arătătorul mîinii stîngi, în aşa fel încît malițioşii ziceau că mîinile sale descoperiseră în spatele şi fără ştirea stăpînului, ele, da, cu adevărat, mişcarea perpetuă. Singur umbla şi profesorul Neri, cu un caiet gros la subsuoară. Poetul Nereggia, care se ferea de mulţime, pentru că nu se pricepea să se gîndească la Sfînta Genoveva fără să-şi mişte buzele şi să ridice arătătorul, şi poetul Cavallero, care nu se pricepea să se gîndească la Sfînta Rita fără să-şi mişte capul încoace şi-n colo, ca un cal trăgînd căruţa la deal, ocoleau Aleea oamenilor iluştri şi o apucau, unul, pe-a Căscăturilor şi celălalt, pe-a Mutrelor ticăloase. Uneori se întîlneau totuşi şi se priveau cîineşte ; ochii lui Nereggia, plini de Sfînta Genoveva, şi ai lui Cavallero, plini de Sfînta Rita, scînteiau ca vitrinele a două prăvălii rivale.

În scuarul lebedelor ajunseseră (rară întîmplare, pentru că tinerii din Natàca nu erau prietenii copacilor şi se învîrteau în sus şi în jos pe bulevard : tren care, oricît ar fi dorit, nu putea sări de pe

linie !) Carlo Dalbi, în pardesiu verde şi lucios ; Nini padeni, zvelt, agil, grăbit şi mereu în acelaşi loc ; Giovanni Luisi, Rodolfo De Mei şi Leonardo Barini. Soarele primăverii îl chemase în scuar şi pe „şopîrloi" şi pe verişoara sa „şopîrloaia". Lello Raveni trăgea nădejde să o întîlnească pe cameristă venind în urma părinţilor săi, şi bătea grădina în toate direcţiile ca o coadă de şarpe în căutarea propriului cap : fix la fiecare zece minute apărea în scuarul lebedelor şi se oprea o clipă să-şi ciupească mustăţile.

Cerul era albastru şi sclipitor şi muntele plutea în mijloc, alb tot de zăpadă.

— Da, se gîndea Leonardo. Chiar aşa e : de cînd e Buscaino cu noi, lucrurile se căznesc să surîdă şi totul aduce a bucurie. O, ştiu bine că nu-i surîs adevărat şi nici adevărata bucurie. Dar, decît nimic ! Omul acesta, care vrea să dea cu orice preţ un conţinut vieţii noastre, are toată recunoştinţa mea. Efortul lui e generos. Şi apoi, mîine cînd turnul nu va mai fi un vis, ci un lucru real şi vizibil pentru toţi, cînd cei din Natàca vor fi căţăraţi în vîrful lui şi vor privi panorama oraşului, iar bănişorii se vor rostogoli spre noi, ca în joacă, dar joaca va deveni treptat o treabă destul de serioasă şi, pe neaşteptate, o sumă mare, adunată în punga noastră, ne va spune : „Puteţi pleca, puteţi părăsi Natàca !", o, atunci !...

Giovanni Luisi îl scutură pe Leonardo să-i spună că în jur totul era foarte frumos, ba poate chiar enigmatic : „Priveşte bine !" Leonardo căscă ochii.

Profesorul Luigini se oprise sub un copac din care cobora o lumină verde ca raza unui soare

foarte nobil, cel mai nobil din tot cerul, destinat doar lui ; un bătrînel, cu pardesiu de catifea, poza pentru fotograf sub o statuie, ridicîndu-şi capul cu atîta măreţie încît statuia părea un trecător nătîng şi curios cuibărit în vîrful unei coloane, iar el o splendidă şi severă statuie modest aşezată pe pămînt ; Maria Careni ieşi dintr-o alee, se cufundă în umbra unui pin şi în timp ce întreaga ei imagine intra în întuneric, ceva din ea începu să scînteieze atît de intens încît Rodolfo se întrebă : „Ce i se întîmplă domnişoarei Maria ?“ ; chipul „şopîrloiul“ devenea blajin, foarte plăcut, foarte simplu şi toate lebedele îl fixau, unele cu ochiul stîng, altele cu cel drept.

— O enigmă, într-adevăr ! continuă să gîndească Leonardo. De cînd e aici Buscaino, Natàca s-a schimbat. Se simte că un efort de voinţă supune oamenii şi lucrurile la greaua încercare de a se apăra sau de a se da bătuţi !

— Voinţă ! voinţă ! gîndea în timpul acesta Buscaino, aşezat într-un ungher retras al grădinii. Voinţă, unde te-ai ascuns ? Aşa mă slujeşti ? Îngădui tu să te încovoaie cei din Natàca ? Aşa te-am învăţat ? Pentru asta te-am dus în America ? Pentru asta m-am lipsit de pîine şi am dormit sub cerul liber ? Nu ţi-am spus, nefericită voinţă, nu ţi-am repetat şi nu ţi-am explicat cu de-amănuntul că nimic nu-ţi poate rezista cînd eşti trează, pregătită şi încordată ? Voinţă, voinţa mea, priveşte-te în pietricelele de sub picioarele mele şi sporeşte de o mie de ori faţă de numărul lor. Dacă mă ajuţi, voinţă, voi trezi după voia mea nu numai Natàca, ci soarele însuşi ! Pe aceste meleaguri sudice lesne

te fură somnul, voinţa mea. Abia acum bag de seamă că mă sculam în fiecare dimineaţă dar tu rămîneai să dormi. Ca o nevestică leneşă ! Tu, leneşă !... Şi în timp ce tu dormi, cavalerul De Filippi o şterge, ducele Villadora dispare dincolo de o uşă capitonată şi profesorul Solco moare ! Am rămas singură, voinţă !

Şi gîndind astfel, se ridică de pe scaun şi începu să umble agitat în sus şi-n jos prin micul luminiş. Pînă ce, apucînd pe o alee, o parcurse în fugă aruncînd priviri repezi oamenilor care şedeau şi căscau, chipuri greoaie ca fierul şi moi ca nişte cîrpe, asupra cărora voinţa lui Buscaino strigînd : „Hai, în picioare ! treziţi-vă ! alergaţi cu mine !" se abătea ca o coadă de cometă ivită din adîncul universului, ameninţînd parcă să distrugă şi să tîrască cu ea pămîntul, dar, în loc de aşa ceva, o dată ajunsă, se dovedeşte mai subţire şi mai rară decît ceaţa şi zboară tihnit mai departe în jurul planetei noastre care nici n-a prins de veste.

— Voinţă ! voinţă ! eşti prea uşoară pentru a clinti oameni atît de grei ! Eşti balonul de săpun care-şi închipuie că poate înălţa un viţel în văzduh ! Trebuie să te încordezi, să te faci de o sută de ori mai densă ! Vino cu mine la hotel ! În două zile te voi aduce în stare să iei lumea pe sus !

La capătul celor două zile, voinţa lui Buscaino ieşea din hotel ca o navă din şantierul de reparaţie. Căuta ocazii să se pună pe treabă, cerea propuneri concrete.

Propunerile le făcu, fireşte, Nello Tommasini. După părerea lui, era nevoie să se adreseze unei alte

părţi (pînă acum foarte neglijate în afaceri) a populaţiei din Natàca : slovenii din Malta.

Toţi tinerii din Natàca, pînă şi personajele noastre, erau, mai mult sau mai puţin, sloveni, dar cei la care făcea aluzie Tommasini, slovenii din Malta, reprezentau ca să zicem aşa, ramura pură, directă şi necontaminată a rasei. Caracteristica fizică a slovenilor acestora era o culoare tuciurie care, pă-rînd elementul principal în alcătuirea corpului lor, se vădea ca atare şi în părul de obicei foarte lung, zbîrlit, supus doar de pălării meşterite anume, şi în ochi, şi în barbă, şi în puzderia de pori din care năpădea pielea feţii şi a întregului trup. Ca minte, erau mai complecşi decît se credea. Aproape toţi erau celibatari şi le trăia tatăl cu care se certau de obicei şi cîteodată violent, (cînd se căsătoreau ori rămîneau orfani, firea lor de sloveni suferea transformări atît de adînci încît părea că se pierde, dar se ivea din nou, în formă pură, la copii) ; erau foarte pricepuţi la biliard ; se îmbrăcau îngrijit, purtînd de preferinţă pantaloni vărgaţi, haine negre, pardesie roşii ori liliachii, pălărie verde, pantofi de lac ; treceau uşuratic peste lucruri destul de serioase ; considerau raporturile dintre oameni mai ales sub aspectul îmbrîncelilor, a ghionţilor în spinare, pînă şi a piedicilor, erau totuşi gata să acorde o neînchipuită importanţă şi gravitate faptului că un domn le adresa cuvîntul înainte de a fi fost prezentat ori întrebase : „Cît e ceasul ?“ în timp ce ei se aflau lîngă o femeie. În acest ultim caz, bătaia care urma nu era de loc o glumă şi toţi şi-o aminteau vreme îndelungată. Le plăcea mult să se fotografieze, astfel că vitrinele de pe bulevard

erau, în toate anotimpurile, pline de chipuri slovene ; se duceau în fiecare duminică la biserică ; în Dumnezeu nu prea credeau, dar credeau destul în ramura de palmier sfinţită pe care o aduceau acasă, în ajunul săptămînii mari : erau veşnic gata-gata să se însoare cu fetele de la pensiuni şi cu *taxigirls* ; răcnind de-a binelea conduceau, în puterea nopţii, maşini de curse joase şi nu cine ştie ce iuţi ; erau bogaţi şi, pe lîngă bucle de femei şi fotografii de la băi în care fiecare dintre ei, pe jumătate gol, ţinea pe umeri o piramidă de prieteni, aveau întotdeauna în portofel un teanc mărişor de bancnote de o mie şi de cinci sute.

Viaţa lui Buscaino se făcu una cu a slovenilor. Noaptea tîrzie îl afla deseori într-un nor de fum, aplecat asupra unei mese de biliard, privind la bila albă ca la un glob pămîntesc redus unde, mai degrabă poate decît pe acesta din care făcea parte Natàca, proiectele frumoase găseau ajutorul necesar ; ceafa îi era prinsă într-un con de lumină care nu uita să dea niciodată la iveală firul de păr alb proaspăt apărut în cursul săptămînii.

Duminica, înghesuit într-o maşină cu uşile deschise ca să lase loc în afară picioarelor şi braţelor care nu izbuteau să încapă înăuntru, Buscaino, strivit între doi sloveni masivi, gonea pe munte ; lua parte, în faţa pasajelor de nivel închise, la încăierări între căruţaşi şi şoferul care, trecînd la un deget de căruţă, strigase cu puţin înainte cam aşa ceva : „Dormi ! dormi ! şi în timpul ăsta nevasta-ta !..." ; dansa cu fete cu pantofi verzi ori aurii ; îşi dădea părerea asupra intenţiei prietenilor săi de a închiria mobilele din casa părintească fără să-şi

anunțe tatăl, ori să vîndă de-a dreptul mormîntul familiei, în care nu era îngropat decît bunicul și pentru care un tip oferise cincizeci de mii de lire dacă îi era predat fără oase, și treizeci cu oase. În iunie participă la asedierea profesorilor străini, trimiși de Minister să țină examenele de Stat. Automobilele slovenilor, pe timpul acela, erau din belșug aprovizionate cu benzină și duduiau în apropierea ușii hotelurilor și a localurilor de unde peste puțin avea să iasă președintele Comisiei. Buscaino dădea un ajutor neprețuit, izbutind să se împrietenească cu profesorii cei mai severi și chiar cu președintele, toți socotindu-l de altfel coleg. Se făceau excursii pe munte și de-a lungul țărmului mării ; slovenii nu știau cum să mai surîdă bărbaților bărboși care aveau bunătatea să se lase transportați cu optzeci de kilometri pe oră. Părea că totul merge bine ; însă în ultima zi a lui iulie, în timp ce pe masa lui Buscaino sta sprijinită de pahar o carte poștală ilustrată cu salutări din Milano „Dumneavoastră și scumpilor, ospitalierilor prieteni“ și, dedesubt, iscălitura profesorilor, se află că „ospitalierii prieteni“ fuseseră trîntiți fără milă de autorii cărții poștale.

Leonardo, Giovanni și Rodolfo urmăreau de departe manejul lui Buscaino și le plăcea grozav spectacolul unei atît de mari energii și inițiative spirituale. Seara, în casa lui Giovanni, nu vorbeau decît de el și părea că reverberația activității aceleia atingea fețele lor aprinse și animate.

Trecu astfel încă un an. Un an de eforturi mari, dar fără nici un rezultat practic.

— Un capăt, striga Buscaino, un capăt al funiei voastre mi l-aţi legat în gură şi de celălalt v-aţi pornit toţi să trageţi. Trage, trage, trage : pînă la urmă a ieşit ceva, dar nu un dinte, ci trei ani din existenţa mea, o bucată considerabilă din viaţa mea !

Giovanni, Leonardo şi Rodolfo îi mărturisiră, surîzînd şters, că din viaţa lor ieşiseră pînă acum şase ani, şase ani de înţepenire în Natàca. „Dragă Buscaino, spuse Leonardo, Natàca nu lasă pe nimeni să plece !

— Nu, dragul meu Leonardo ! Eu sînt om de acţiune ! Am venit să transform Natàca, nu să fiu transformat de ea ! Aripile nu mi s-au năclăit încă în smoala asta ! Le redeschid cînd vreau şi îmi iau zborul !"

Şi într-o dimineaţă îşi şi pusese pardesiul, îşi trăsese mănuşile de călătorie şi telefonase după un taxi... Dar o mînă i se aşeză pe umăr şi o veste concretă, cît se poate de concretă, îl făcu încă o dată să rămînă în Natàca.

X

Slovenii, cărora cu siguranţă nu le lipsea fantezia, îşi închipuiau uneori că unul dintre cele mai emancipate organe ale corpului omenesc, inima de exemplu (în realitate nu fusese vorba doar de inimă) ar putea trăi de sine stătătoare, desprinzîndu-se din pieptul căruia îi aparţinea şi întorcîn-

du-se în el din cînd în cînd, ca marinarul pe nava legată la țărm. Vede inima că o fată frumoasă e gata să intre în cafenea şi să se aşeze pe un scaun ? Încet, încet, alunecă afară din piept, se tîrăşte pe duşumea, se cațără pe scaunul acela şi rămîne acolo, una cu perna. Fata se aşază şi inima stă sub ea, realizînd pentru stăpînu-său clipa atît de dorită în care să-şi poarte fata pe inimă. Noaptea, cînd trupul e obosit dar sentimentului nu-i este somn, inima aleargă pe acoperişuri, în bezna oraşului, către ferestruicile roşii în spatele cărora, din cînd în cînd, trece umbra unei fete cu periuța de dinți în mînă. În zori, stăpînul aude rîcîind în balcon ; fericit de nu ştie bine ce fericire, dă în lături obloanele şi inima, un pic speriată şi obosită, ca o pisică care a mieunat toată noaptea, se trage-ndărăt şi se ghemuie lîngă uşor ; apoi, dîndu-şi seama că a fost iertată, sare în brațele stăpînului, îşi zbîrleşte blana, se arcuieşte şi se scutură de roua şi de frigul care au năpădit-o ; după care intră la loc în piept şi adoarme liniştit.

Fantezia este cam bizară, dar probabil că nu cu totul lipsită de adevăr, de vreme ce un lucru asemănător i s-a întîmplat lui Buscaino — a cărui voință, fără ştirea lui, şi tocmai pe cînd se străduia zadarnic să-i convingă pe slovenii în libertate, pătrunsese în penitenciarul raional din Natàca şi, lucrînd cu îndîrjire, convertise şi convinsese pe alți cîțiva sloveni care, lungiți pe paturile tari, încă aşteptau să fie condamnați fiindcă pregătiseră un atac prin surprindere asupra republicii San Marino.

Tinerii aceştia, care de altminteri habar n-aveau în ce parte a Italiei e San Marino şi pe care taţii lor îi socoteau nişte nevinovaţi năpăstuiţi, copii luaţi drept hoţi doar pentru că se jucau de-a hoţii, scriseră familiilor lor că ar răbda închisoarea liniştiţi şi chiar împăcaţi, dacă în partea de nord a oraşului, la cîţiva paşi de celula lor, s-ar clădi turnul profesorului Buscaino. Ideea, după părerea lor unanimă, era foarte fericită ; şi păcat că nu se ivise în Natàca atunci cînd mintea lor căuta idei care să poată primi un conţinut solid — şi nu găsise decît atacul prin surprindere asupra republicii San Marino. Rugau pe mamele lor să cumpere acţiunile *Torre Panoramica Company*, îi rugau şi pe taţii lor, pe frăţiorii şi pe dragele, răbdătoarele lor surioare.

Rugămintea venea din acelaşi întuneric din care, în dimineaţa anului nou, se întorseseră farfuriile goale cu o scrisoare pe ele : „Mamă, plăcinta a fost grozavă ! Toată noaptea am plîns şi m-am gîndit la tine !" ; o astfel de rugăminte nu rămase neascultată. La sfîrşitul zilei în care era gata să plece din Natàca, Francesco Buscaino se pomeni cu treizeci de mii de lire în mînă, rod al unui prim vărsămînt. Treizeci de mii de lire ! Treizeci de mii de lire adevărate.

Cîtva timp rămase în prada unei agitaţii care evoca învîrtirile sfîrlezei puţin înainte de a se opri.

— Treizeci de mii de lire ! Aşa, în ultima clipă ! Bani gheaţă ! Bani gheaţă, ce mai ! Dar se stăpîni : Ei şi ? Ce e de mirare ? Nu era de la sine înţeles

că voi învinge ? Putea fi altminteri ? Şi apoi halal victorie ! A unui om ca mine asupra unora ca ăştia din Natàca !

Oricum, nu reuşi să interzică nici inimii sale, nici prietenilor săi, izbucnirile de fericire datorită cărora omul simte că încă nu s-a depărtat de copilărie.

Într-o singură noapte, Rodolfo desenă proiectul turnului : care într-adevăr reuşi frumos.

Leonardo auzi bătăi sus, foarte sus, la ferestruica prin care năvălea cîndva lumina. Şi într-o dimineaţă crezu cu adevărat că fericirea se înapoiase : cîntecul unui sticlete îi păru frumos, limpede, plin de făgăduinţi, ca altădată, pe timpul luminii. Se sculă în grabă şi ieşi să asculte cîntecul : da, îl recunoştea ; da, avea scînteierea din trecut ! E drept însă că, îndată, cîntecul se schimbă şi nu mai promitea nimic. Dar nu avea importanţă. Sluga credincioasă îşi aşteaptă stăpînul plecat într-o călătorie lungă. Toţi spun că stăpînul a murit. Dar sluga credincioasă aşteaptă totuşi. Într-o noapte, aude un zgomot de paşi la intrare ; sare-n picioare, cu o lanternă în mînă : nu, nu e stăpînul ! Şi ce dacă ? Azi nu este ; va fi mîine ! A visat poate zgomot de paşi, dar e un vis de bun augur. Proiectul turnului, în sfîrşit pe cale de realizare, era cu siguranţă de bun augur.

Buscaino îngădui ca bucuria să se manifeste liber. Se fac excursii la munte ; se cinează în mici restaurante laolaltă cu mulţi sloveni ; se cîntă, se strigă ; simţi deodată că cineva îţi vîră o bucăţică

de gheață pe sub cămașă ; Lello Raveni scoate revolverul și trage în pahare ; e posibil ca automobilul să se oprească și zece mîini să te ia pe sus și să te depună în drum, în plin cîmp, de unde în zori te vei întoarce pe jos în oraș ; este posibil și ca unul să-ți astupe nasul și altul să-ți toarne în gura căscată atît vin încît să te năucească pe loc, ca o lovitură de pumn. Dar, în fond, toate acestea înseamnă speranță, mulțumire, dorință satisfăcută de viață mai bună. Și Buscaino nu se opune.

Nu trecuseră nici cincisprezece zile și se făceau săpăturile pentru fundații. Tot orașul veni să se uite la săpătorii cum coborau tot mai adînc în groapa din care aruncau pămîntul. Leopoldi și Nereggia, cu mîinile la spate, se uitau la muncitorii din ce în ce mai mici pe măsură ce coborau, așa cum te uiți la un grup de pionieri porniți spre centrul pămîntului. *Circolo dei Conti* deschise un balcon pe latura nordică, astfel încît să poată asista comod la lucrările turnului. Bătrînul duce Robertoni se înființă cel dintîi pe balcon și văzîndu-l în depărtare pe Buscaino îi strigă fluturîndu-și brațele : „Salut, salut celui mai bogat cetățean de mîine !"

Buscaino privea mișcat la toți bolovanii, la tot pietrișul, la toate pietrele de pavaj scoase din groapă, ca unul care, după ce a suferit dureri cumplite, privește cu blîndă mustrare și apoi cu simpatia celui care a iertat, piatra abia extrasă de chirurg din trupul lui. Și spunea : „Uneori, în orele mele de neliniște, obișnuiam să fac pe-aici plimbări

lungi. Ajuns sub zidurile penitenciarului, avînd mereu turnul în minte, mă opream şi-mi spuneam : Da, mă tot gîndesc numai la turn ! Dar bieţii oameni închişi între zidurile astea şi care, la capătul unui nesfîrşit şir de ore toate la fel, toate făcute din tăcere şi singurătate, au ajuns la ora pe care o arată şi ceasul meu ; la ce se gîndesc acum aceşti bieţi oameni ? Le atribuiam cine ştie ce gînduri. Şi cînd colo, bieţii de ei aveau doar turnul în minte. Întocmai ca mine !“

Partea a treia

I

Trecuseră treisprezece ani de cînd Leonardo, Giovanni şi Rodolfo sosiseră în Natàca, zece de cînd venise Buscaino, şapte de cînd se puseseră fundamentele turnului. Şi dacă în acest timp nu ar fi răsunat ciocanele zidarilor ca pentru a fredona : „Tu faci treabă ! Ridici turnul ăsta ! Exişti ! Eşti viu !“, s-ar crede cu adevărat că Dumnezeu vrea să facă să se scurgă o singură zi, goală, ca treisprezece ani şi să ne înşele la cîntar cu viaţa.

Lucrările la turn nu fuseseră nici zorite, nici continue ; incidente de tot felul le întrerupseseră ; dar reluarea lor fusese totdeauna pentru prietenii noştri ca întoarcerea, prin ceaţă, a unui sunet drag, plăcut, profund, asigurîndu-ne că nava pe care sîntem îmbarcaţi nu pluteşte în largul oceanului ci de-a lungul ţărmului. O, desigur, dacă nu s-ar fi făcut nimic concret şi util în aceşti treisprezece ani, cuvîntul acela care părea atît de straniu şi uneori fără sens : „Patruzeci de ani ! Am patruzeci de ani !“ noaptea, cînd rămîneau singuri în pat, ca burlacii, şi căutau butonul ca să stingă lumina, ar fi devenit nefast şi uricios. Dar nu era

așa : pentru că era de ajuns să te duci la ferestrele balconului și să ștergi de pe ele aburul respirației, ca să vezi departe, deasupra spinării negre a acoperișurilor, turnul panoramic cu terasa lui cu turlă ascuțită, verde, și scara care se încolăcea în jurul lui, de sus pînă jos. Departe, în bezna cerului pustiu, trainicul turn ! E acolo. Iată-l, neclintit, înalt ; stă mărturie că s-a lucrat ; în ziua judecății, cînd Dumnezeu va întreba : „Ce-ați făcut ?", va veni încet încet și va răspunde în locul lor : „M-au făcut pe mine !"

Totuși, în ciuda turnului și a potopului de elogii pe care-l aducea asupra orașului Natàca, era ceva care se plîngea și protesta : un punct în aer, la o anumită înălțime de la pămînt (punctul exact la care ar fi ajuns capul unui băiat născut cu treisprezece ani în urmă), le spunea lui Leonardo, lui Giovanni și lui Rodolfo : „Nu m-ai adus pe lume ! N-ai voit să exist ! De ce ?"

Punctul acesta era cu adevărat insuportabil ; își tot schimba locul, umbla ; se ținea după tine ; mergea alături de tine ; îți tăia calea.

Dar cei trei prieteni aveau leac împotriva lui. Leacul îl furniza tot turnul panoramic al providențialului Buscaino. „Destul ! strigau în ei înșiși. Nu te-ai născut acum treisprezece ani, ca să nu te naști sărac ! Dacă te naști la anul, te naști bogat ! Acum turnul e gata ! Nu-i mai lipsește decît o lună de lucru și permisul autorităților pentru a putea fi deschis publicului !"

Între timp se făceau și se desfăceau mii de proiecte. Se calcula că, după patru luni de activitate, turnul ar fi cîștigat o sumă destul de mare pentru

a îngădui lui Francesco Buscaino și celor trei prieteni să plece din Natàca.

Giovanni ar fi luat-o pe mare ; Leonardo și Rodolfo, pe uscat. Leonardo ar fi petrecut o lună la Napoli și șapte zile la Roma. Îi era frică de Roma ca de un oraș care, de îndată ce l-ar primi între zidurile lui, l-ar și trimite, pe jumătate năuc, înapoi în Natàca. Rodolfo s-ar fi dus... nu știa bine unde, dar voia să petreacă săptămîni întregi în tren, voia să se odihnească acolo pe canapeaua care să-l legene după atîtea nopți într-un pat calm și placid.

Giovanni, în schimb, dorea să străbată Mediterana, pe bordul unui mic vas comercial, întins pe un maldăr de otgoane, cu pieptul în soare și vînt : „Sîntem tineri, nu-i așa ?“

— Tineri ? spuse Rodolfo. Gîndește-te că avem patruzeci de ani !

Giovanni se înnegură tot : „Patruzeci de ani !“ Își atinse bărbia și fruntea : neschimbate ; înăuntru, nimic nou. De ce avea, deci, patruzeci de ani ? Ce prostie, să fi și împlinit atît de repede patruzeci de ani !

Norii se-ndreptau spre turla verde, ascuțită, a turnului, dar treceau mai departe fără să reușească să-o ia cu ei ; tot așa gîndurile negre, deși amenințau partea cea mai înaltă și mai delicată a omului, nu izbuteau cît de cît s-o clintească.

După atîtea zile, ani putem spune acum, de zbucium și de osteneală, după ce, piatră cu piatră, smulseseră orașului lor atît de molcom turnul acela care acum era tras din teacă pînă la cer și adeseori

îi îmbărbăta cînd îl priveau, ca unul care, suindu-se mai sus decît ceilalţi şi văzînd mai multe decît ei, îi linişteşte spunîndu-le că totul merge bine ; după ce înfrînseseră neîncrederea, lenea, ironia locuitorilor din Natàca ; acum cînd erau gata să-şi sărbătorească victoria, ar fi fost nedrept să devină melancolici.

Încă o lună ; o lună pentru a adăuga scării ultimele trepte, doar o lună !

Primele zile din luna aceea au fost ocupate cu pregătirea unei cine cu multe tacîmuri care urma să aibă loc seara, în marea sală de la etajul al doilea al turnului. Vor fi invitaţi toţi prietenii şi acţionarii ; vor fi invitate multe fete (fete ? doamne care erau fete pe vremea cînd se înfiripa ideea turnului). Rodolfo De Mei nu mai avea nimic de desenat, acum cînd toate trăsăturile lui de creion, aruncate pe hîrtiile care se rostogoleau noaptea la picioarele patului, părăsiseră atelierul şi-l priveau aproape cu semeţie din înălţimea fiinţei lor de piatră, de fier forjat şi de ciment ; Rodolfo scria, ştergea şi iar scria lista de bucate. Erau de acord asupra oaselor de mort, biscuiţi nostimi care, seara, îi ţintuiau locului pe trecători în faţa vitrinelor luminate ale cafenelei *„del Principe"* şi care erau serviţi la masă pe tăvi mari cît roata carului. Erau de acord cu iedul care, în ciuda acuzaţiilor lui Masolino Ricasoli, rămînea un animal foarte îndrăgit : indigest uneori, dar să-ţi simţi în stomac ochii aceia atît de blînzi şi buni, ori cel puţin carnea căreia îi aparţineau, era o consolare misterioasă şi te răsplătea, cu o bucurie pur sufletească, de apăsarea, fie cît de aspră, a siestei. Erau de acord şi că

după cină ar fi urmat imediat un bal : cu trei salturi potrivite vor expedia iedul din stomac în călcîie ! Şi vor rîde, vor rîde cu poftă !

— Asta-i ce ne trebuie, spunea Buscaino, ca învingători : să rîdem, să rîdem, să rîdem !

— Şi să plecăm ! spuse Rodolfo.

— Să plecăm după aceea, în linişte ! Prea vă zbuciumaţi, dragii mei !

Dar nu se zbuciumau numai cei trei prieteni. Toată Natàca era în fierbere. Pentru întîia dată un astfel de vis, atît de intim, atît de neaoş şi, deci, atît de îndrăgit, devenise realitate. Privirile care porneau noaptea, de la ferestrele etajelor trei şi patru, rătăceau pe cer iar cînd se izbeau de trunchiul înalt al turnului, se înapoiau în goană la stăpînii lor, ca nişte copii care, aventurîndu-se prin încăperile unui apartament, au descoperit deodată ceva care i-a înfricoşat fiindcă prea se potriveau cu dorinţe şi aspiraţii din adîncul fiinţei lor. Ziua însă, nu se îndreptau spre turn doar privirile, ci oameni în lege, care se strîngeau în cerc să-i admire baza, mult mai largă decît vîrful. „Turnul ăsta seamănă cu trei cutii care ies una din alta", observa cineva : „După părerea mea, observa altul, singurul cusur e că are scara prea strîmtă şi situată în exterior." „Cred, zicea un al treilea, că ar fi fost preferabil ca sala de primire să fie construită la etajul întîi, nu la al doilea." „Şi turla ? spunea al patrulea. De ce o turlă deasupra terasei ? Nu face decît să ascundă cerul."

Dar cei mai mulţi admirau : frumos turn, solid turn, necesar turn, simpatic turn, elegant turn !

Leonardo, Giovanni şi Rodolfo erau felicitaţi la fiecare pas. Telefonul lor suna mereu, aducînd în încăperile semiobscure cuvinte mari de laudă, unele rostite atît de tare încît erau nevoiţi să depărteze receptorul de ureche şi apoi să-l arunce pe un fotoliu unde el continua să salte, pradă cuvintelor tunătoare. Uneori pradă pur şi simplu unor accese de tuse : ale deputatului De Marchi, în al cărui piept muzica se transformase toată în răguşeală şi acum nu numai că nu reuşea să-şi ducă o frază pînă la capăt, dar nici s-o ducă mai încolo de-al doilea cuvînt fără să nu se piardă cu totul într-o trudnică şi zgomotoasă expectoraţie.

Liza Careni, care acum avea treizeci şi doi de ani, îşi făcu şi ea auzită vocea în casa lui Leonardo şi era o voce încă tînără, tot ca un clinchet de clopoţei, în care de ani de zile era suspendat un rîs de bucurie care nu găsise niciodată ocazia să coboare şi să fie auzit.

Vechea întrebare : „Pe cînd plecarea la Roma ?" lăsată să doarmă cîţiva ani, răsună iar la urechile celor trei prieteni, care acum răspundeau cu bucurie bolnavilor convalescenţi : „Pe curînd ! Pe curînd ! De data asta, cu adevărat !"

— Şi tu, Giovanni ? întrebă Liza Careni.

— Şi eu, desigur !

— Şi ce vei face ?

— Ei, poftim : mă voi duce să trăiesc la Roma !

— Ai un post ?

— Nu. Dar ce importanţă are ?

Într-adevăr, generalul nu-şi respectase promisiunea : Giovanni nu reuşise să obţină un post bine plătit. Şi de altminteri, cum să mai speri în gene-

ral, cînd problema propriului său post cădea acum asupră-i și într-un fel atît de grav : pentru că, murind după ce binemeritase de la patrie, nu se știa încă dacă va fi dezgropat și mutat într-un loc mult mai impunător decît un cimitir obișnuit ?

Buscaino, ca de obicei, aducea în această agitație simțul realității și un scop practic. „Trebuie să ne grăbim ! spunea el. Sîntem acum la capătul tunelului ! Peste puțin vom ieși să vedem stelele ! Nu mai am răbdare, dragii mei ! Zece ani sînt zece ani ! Lucrările nu trebuie să mai sufere întîrzieri !"

Dar seria piedicilor încă nu se terminase. Printre altele, într-o după-amiază, Lello Raveni, care în ultimul timp devenise indispensabil, fu victima unei triste nenorociri. Tatăl lui consimțise acum să se însoare cu Luiza, camerista. Și Lello era fericit. Cît despre Luiza, era fericită într-un mod îngrijorător ; trecînd, în casa în care pînă atunci spălase vasele, pe postul de logodnică, o neliniște, aproape o spaimă o cuprinsese : în patul de cameristă dormise atît de adînc încît nici un ceas deșteptător, fie și cu două sau trei sonerii, nu era în stare s-o deștepte ; în patul de logodnică, nu mai reușea să închidă ochii. Slăbea, însă devenea tot mai fină și mai grațioasă, ca și cînd ar fi dat jos tocmai carnea grosolană, de femeie din popor : și gingășia începea să transpară prin întreaga ei făptură subțiată, ca lumina printr-un geam întreținut curat. Dar într-o zi, la Brighella, unde se opriseră în timpul unei excursii cu automobilul, ce se întîmplă ? Lello coborîse în căutarea unui administrator căruia trebuia să-i dea niște ordine ; Luiza, văzînd la cîțiva pași de ea ușa deschisă a unei bisericuțe, ceru ma-

mei lui Lello o îngăduinţă de cinci minute şi intră în casa Domnului, făcîndu-şi repede cruce de două sau trei ori. Trece un sfert de oră, trece o jumătate de oră ; Lello se întoarce şi de Luiza nici pomeneală. „Dar ce face atîta vreme ?" întrebă Lello sîcîit. „Las-o în pace, răspunse mama. Dacă vrea să mulţumească Fecioarei pentru toate, mai are mult de stat !" Pînă la urmă Lello, pierzîndu-şi răbdarea, intră în biserică ; şi strigă. Luiza, aplecată pe un scăunel de îngenunchiat, şi-a culcat pentru totdeauna capul pe pupitru, în faţa altarului Fecioarei, cu un petic de cîrpă în mînă şi cu o expresie umilă pe chip, ca şi cînd ar fi cerut Doamnei Cerurilor să o ia în serviciul ei. Lello leşinase şi, acum, înfăşurat într-o cuvertură, stătea întins pe pat, cu intenţia de a rămîne aşa ani de zile. Tatăl lui se învîrtea în sus şi-n jos căutînd cînd o oglindă, cînd alta pentru a-şi insulta propriul său chip : dobitoc ! nebun ! canalie ! fiindcă ar fi trebuit să priceapă că biata fată era pe ducă.

Lello Raveni nu va mai merge, cu maşina de curse rapidă, să cumpere dintr-un oraş, nici apropiat nici depărtat, anume feluri de lespezi pentru podeaua ultimului etaj al turnului ; nu se va duce nici măcar într-un al doilea oraş, vecin cu cel dintîi, să solicite ajutorul unui personaj important ca să obţină imediat permisul de a deschide turnul pentru public.

Buscaino era obişnuit cu piedicile, dar acum răbdarea lui începea să semene izbitor cu o cîrpă uzată. Trecuse multă apă peste el, o apă ostilă, „fără îndoială nu prea limpede". Mai era şi o mică datorie la hotel, pe care doar gustul îndrăzneţ pentru

diminutive putea continua să o numească mică. Desigur, prima lege morală e : a trăi ! a doua : a învinge ! şi abia a treia : a urma legea morală ! Însă datoriile se adresau conştiinţei pe o cale foarte puţin abstractă şi interioară ; prin mijlocirea unor chipuri atît de întunecate şi poruncitoare, încît dacă într-adevăr cea mai înaltă lege morală e : a trăi ! pentru a i te putea supune trebuie mai întîi să urmezi pe cea mai puţin înaltă : ascultă de legea morală ! adică : plăteşte-ţi datoriile !

Buscaino găsise la început o soluţie împrumutîndu-se de la persoane din afara hotelului pentru a-şi plăti datoriile la hotel ; îndepărtînd astfel pe cît cu putinţă şi alungînd de sub propriul său acoperiş mutrele creditorilor. Dar, puţin cîte puţin, datoriilor făcute în afară pentru a-şi plăti hotelul, li se adăugaseră datoriile făcute în hotel pentru a le plăti pe cele din afară şi în sfîrşit totul se încurcase în aşa fel încît Buscaino se împrumutase în afară şi în hotel pentru a nu plăti nici un creditor ci doar pentru a cumpăra în rate cutare obiect de care un om civilizat nu se poate lipsi, şi deci pentru a face o nouă datorie. Asta n-ar fi fost totuşi mare lucru, dacă roata bogăţiei pe care închipuirea lui o vedea aşezată în vîrful turnului, ar fi putut începe să se-nvîrtească. Acum cum nu mai era timp de pierdut şi Buscaino nu mai avea stilul de altădată în a solicita acţionarii să facă un ultim vărsămînt, acela care ar fi permis să se termine lucrările la turn şi să se încheie astfel o veghe atît de lungă. Acţionarii răspundeau că-şi respectaseră totdeauna angajamentele ; nu se vor zgîrci în ultimul moment.

— Ştiu, ştiu, nobili domni ! făcea Buscaino. Dar ăsta e pămîntul obstacolelor şi al întîrzierilor.

— Ce obstacole ? spuse un bătrîn tuşind în pumni. Nu mai au de unde să vină !

— Aşa e, aprobă Buscaino, nu mai au de unde să vină !

Şi totuşi un ultim obstacol, naiba ştie de unde venise de s-a putut înfige aşa deodată în calea lui Buscaino.

II

Vincenzo Bellini, precum ştie toată lumea, s-a născut în Natàca. Muzica pe care acest fiu al unui oraş cu oameni cenuşii şi pietre negre a lăsat-o în lume, e albă ca soarele de mai. „Asta e viaţa !" strigă el şi aruncă pe masă o comoară în flăcări. „După părerea mea asta e şi asta trebuie să fie pentru toţi !"

Şi Dumnezeu, de cealaltă parte a mesei, se înseninează la chip, renunţă să spună ce-i stă pe limbă : „Dragul meu băiat, viaţa e un lucru mult mai încurcat şi mai complicat ! Nu te amesteca în treburile acestea !" şi murmură, îndrăgostit şi el de acel tînăr atît de mîndru şi de curat : „Bine, bine ! Fie cum doreşti !"

Încăpăţînat ca toţi oamenii care, datorită morţii timpurii, nu simt în talgerul viitorului greutatea bătrîneţii, cîntă numai bucuria. Cîntă bucuria de

a iubi, bucuria de a muri tînăr, bucuria de a suferi, bucuria de a înnebuni, bucuria pur şi simplu.

Muzica lui, acum cînd i se sărbătorea centenarul naşterii, răsuna în toată lumea. Nu era orchestră, dincoace şi dincolo de ocean, în care să nu răsune din plin acest glas puternic. Aparatele de radio din Natàca, pescuind seara între America şi China, prindeau doar muzică de Bellini. Aparatele de radio particulare o trimiteau la etajul de deasupra şi la etajul de dedesubt ; ale prăvăliilor, care ţineau megafonul pe balcon, o trimiteau în ploaie afară, asupra trecătorilor. Aceştia se îndesau unul într-altul şi-şi petreceau ceasurile nemişcaţi pe la colţuri de stradă întunecate, ca nişte oi surprinse de căderea nopţii şi mînate de păstor în prima curte care i-a ieşit în cale. Cîte unul adormea cu bărbia pe umărul prietenului ; cîte o fetişcană, acoperind cu colţul şalului paharul cu licoare medicinală, îşi lăsa stăpîna, în cartierul lor depărtat, să moară de durere de dinţi.

Dar nu numai aparatele de radio transmiteau muzică de Bellini ; fonografele de pe străzile lăturalnice revărsau şi ele muzica aceea peste peştii holbaţi, peste fripturi şi peste soldaţi ; şi pe alei răsuna grav cîte un do sau un re, spunînd tînărului îndrăgostit că iubita lui era la pian şi cînta aceeaşi muzică.

În teatrul cel mare din Natàca se repetau operele lui Bellini. A doua zi după repetiţii, cei care fuseseră în sală, oriunde s-ar fi aflat, orice ar fi avut în mîini sau în minte, fredonau motivele ascultate în ajun. Aşa cum într-o climă aspră omul merge învăluit în norul propriei lui respiraţii, tot

așa fiecare cetățean din Natàca umbla acum învăluit în notele lui Bellini. Nu era om la care, de foarte aproape, să nu surprinzi un murmur de motive, un susur profund, parcă timbrul misterios al propriei lui ființe. Dacă vreunul dotat cu o bună ureche muzicală trecea în grabă pe lîngă un necunoscut și-i surprindea pe buze o notă falsă, se oprea și-l corecta cu gentilețã. Apoi își vedea de drum, fredonînd el, acum, același motiv.

Maeștrii, născuți și îmbătrîniți în Natàca, care compuseseră toată viața arii peste arii crezînd că se pot lua la întrecere cu Bellini și întrebîndu-se de fiecare dată : e demn de El acest motiv ? își dădeau seama acum că toate motivele acelea nu numai că erau demne de El, ci în mare parte îi aparțineau Lui. Totuși muzica acelui Om era atît de generoasă și de maternă, încît nu sechestra și nu înghițea, ci dimpotrivă limpezea și susținea motivele bieților maeștri, așa cum pisica își spală și își sprijină pisoii. După prima clipă de îndoială, maeștrii din Natàca conchideau că operele lor erau nu frumoase și originale, ci destul de frumoase și de originale.

Dar bucuria aceasta, cîntecul acesta alb pătrundea prin urechile cetățenilor din Natàca și ieșea din gura lor, lăsîndu-le inima în beznă deasă. Figurile care fredonau ariile îndrăznețe către lună și flori exprimau doar tristețea obișnuită, asemenea capetelor solemne de piatră din care țîșnește, fără să reușească să le schimbe și să le facă să rîdă cît de puțin, un frumos rîs de apă. Atîta muzică sărbătorească, atîta frenezie de triluri nu aduseră nimic nou în viața orașului. Seara, în geamurile balcoa-

nelor chipul şi silueta femeilor aşezate se topeau încet-încet ca în fundul unei ape neguroase ; mama era zgîrcită la vorbă cu fiica ei şi fiica nu răspundea aproape de loc ; grădinarul se apleca peste un gărduleţ şi, privind în stradă la măgarul care-şi întorcea scîrbit botul de la paie, murmura : „Ce-i cu tine, dragostea mea ?" ; legănînd leagănul gol, fata însărcinată se gîndea cu groază că, înainte de a se împlini o sută de ani, pînă şi pruncul care îi creştea în sîn va fi căzut pradă morţii ; lumea era şi acum de părere să nu scoată mîinile din buzunare şi să nu stea prea mult timp în picioare ; chiar şi Bellini, în statuia pe care i-o dedicase Natàca, nu putea să nu stea jos şi din această poziţie comodă trimitea spre nori aceleaşi priviri pe care, aşezaţi pe scaunele de răchită, clienţii lui *Circolo dei Conti*, le trimiteau fetelor grăbite. Piaţa în care sta el nu era nici liniştită şi nici măcar suficient luminată. În seara centenarului naşterii sale, chiar în clipa în care el scosese primul scîncet şi acum, în toate teatrele lumii, oamenii erau în picioare, cu ochii scînteietori, printre lumini, flori şi instrumente muzicale, în clipa aceea chiar, în Natàca, Vincenzo Bellini, umbră albă în penumbra pieţii, auzea birjarii opriţi sub palmieri certîndu-se în gura mare şi o vedea pe biata femeie poreclită Cantalanotte, care ieşise mai devreme în seara aceea, cum traversa pieziş piaţa şchiopătînd puţin.

Era foarte iubit în Natàca, însă de oameni trişti, cu o iubire tristă. A doua zi, muncitorul însărcinat să-l cureţe de praf, călare pe o scară mobilă, îl privea cu un surîs binevoitor şi-l pipăia cu gesturi lente, ca pe un copil care a suferit de frig.

„Soarta mea seamănă cu a lui Vincenzo Bellini ! gîndea Buscaino, sprijinit de pervazul ferestrei sale, e şi ea acum una dintre acelea care plutesc deasupra luminilor destinate străzii, în albastrul adînc al oraşului. Iubit şi eu de Natàca, dar trist şi eu. Şi eu am azvîrlit în spinarea acestor bieţi orăşeni ceva ce seamănă cu muzica Lui : ceva vesel, stimulent, o bucurie în care se ascunde un pinten, o idee motrice. Dar sărmana mea idee, asemeni unui cal înhămat la un car prea greu, s-a încordat toată în efort, şi-a arătat oasele, a scos scîntei din pămînt şi pînă să facă un pas, a fost nevoită să încerce o mie. Astfel, ca să construiesc turnul mi-au trebuit zece ani !"

Buscaino îşi plecă fruntea în palmă şi, inspirat de nişte sunete de pian care se înălţau dintr-un acoperiş, placide şi drepte ca fumul dintr-un coş, continuă să gîndească : „Zece ani ! După atîta vreme am dreptul, am datoria să-l prezint pe Buscaino cel de acum întreprinzătorului Buscaino care a coborît cîndva la Natàca şi să le spun amîndurora : „Ei, vă recunoaşteţi ?"

Dar muzica lui Bellini nu voia ca viaţa să fie înţeleasă în felul acesta ; şi de altminteri Buscaino era unul dintre cei care întotdeauna au apucat viaţa de coarne.

„Oricum, turnul e construit, e în picioare ! Floarea aceasta minunată care mi-a răsărit, pot zice, nu din creier, ci din inimă, în timp ce dormeam sub cerul liber într-o noapte de miez de vară ; floarea aceasta minunată e acum aici, puternică, trainică, mai înaltă decît campanilele, vecină cu norii ! Şi în curînd mireasma divină pe care o

va împrăştia nu va fi nici de lăcrămioară, nici de iasomie, ci de viaţă bună şi bogăţie ; iar eu, din această mireasmă, ca albina din nectarul florilor, voi extrage mierea cea mai aleasă şi o voi putea şi împărţi în multe grămăjoare, după mărime, dat fiind că mierea mea va fi de argint şi fagurii mei se vor numi lire !"

Astea i le spunea lui Buscaino muzica. Dar puţin după aceea, se ridică bănuitor : da, în Natàca trebuia să te fereşti de toţi şi de tot, chiar şi de muzica aceasta, care, auzită prima dată, păruse o aliată iar acum pricinuia şi ea o întîrziere şi o piedică.

Într-adevăr, din cauza centenarului, acţionarii lui *Torre Panoramica Company*, care trebuiseră să subscrie sume mari pentru ca Bellini să fie onorat mai demn, îi cerură lui Buscaino o amînare pentru ultimul vărsămînt. Şi se mai întîmplă şi alt necaz : în timp ce delegatul cu strîngerea sumelor subscrise se îngrijea exagerat de sine şi-şi adresa fraze ca : „Dormi, iubitule ! O să fie timp berechet pentru treaba asta !", un fals delegat, dar de data asta unul treaz, îngrijit, politicos şi serviabil se prezenta în casele din Natàca şi, într-o singură zi, strînse punctual toate sumele destinate sărbătoririlor în onoarea lui Bellini. Care sume nu se ştie bine căror alte sărbătoriri le-au fost destinate. Unii vorbeau de femei, alţii de călătorii ; dar nici măcar aceştia din urmă nu se înţelegeau pentru că unii vorbeau de tren, alţii de vapor, alţii de avion trimotor, sigur e că urmă o nouă colectă de bani, care, cum e firesc, izgoni spre un viitor şi mai îndepărtat ultimul vărsămînt pentru Turnul panoramic.

— Dragă Enzo, spuse Buscaino, în zilele acestea ești singurul locșor suportabil din lumea-ntreagă, singurul care nu are spini înveninați și pe care îmi pot odihni mîna.

Enzo De Mei privea drept înainte-i și surîdea vag ; dar se observa ușor că nu era surîsul lui principal. Acesta rămînea dedicat gîndului că bieții nebuni sînt niște farsori care, la un anumit moment al vieții, n-au vrut să meargă mai departe, au rămas ficși, *fixați*.

Era o noapte cu lună, cum de mult nu mai văzuse Natàca. În astfel de nopți, zidurile clădirilor, asfaltul străzilor, totul e de o eleganță care stîrnește respect și sfiiciune. Universul pare destinat unor existențe mult mai alese decît oamenii, care se tîrăsc anevoie, ca, într-o farfurie de argint, niște viermi întinați. Buscaino, unindu-și vîrful degetului arătător cu al degetului mare, și le trecu în grabă pe gulerul pardesiului. Dar ceea ce ne face nedemni de un univers atît de limpede și armonios nu-i nici cenușa de pe haină, nici gulerul mototolit al cămășii, nici pantofii prăfuiți. Ci pare să fie cam murdară însăși starea noastră de oameni. Și apoi celălalt fapt ; acela că trebuie să murim, ne însoțește ca o duhoare îngrozitoare de care sîntem nevoiți să roșim la fiecare pas.

— Da, dragă Enzo, această ultimă lună de lucrări o să se facă un an ! Bellini ne mai lipsea, care s-a grăbit să se nască tocmai așa încît după o sută de ani, să încurce toate treburile bietului Buscaino. Dar bietul Buscaino nu-și va pierde răbdarea ! El știe că viața e luptă și răbdare ; răbdarea mea în luptă cu răbdarea acestui oraș, răbdarea artei în

luptă cu răbdarea materiei. Viaţa e asediul lui Titius contra lui Caius, asediul lui Caius contra lui Sempronius ; sau, dacă preferi, e acel joc de copii sau de logodnici, în care pierde cel care oboseşte primul să se uite în ochii celuilalt. Nu trebuie să obosim, dragă Enzo, nu trebuie să capitulăm ! Vom aştepta, dacă va fi necesar, încă un an ! Turnul, care în seara asta e în colocviu cu toate lucrurile înalte şi frumoase ale cerului, îi sfătuieşte pe autorii lui să aştepte cu calm. Tu, dragă Enzo, vei fi însoţitorul meu preferat în această ultimă rămăşiţă de aşteptare.

Enzo se încruntă, aşa cum obişnuia cînd rîsul principal, acela dedicat gîndului nebunilor, începea să-i zgîrie gîtlejul. Era evident că Enzo încerca să reziste. Însă deodată gura, pe care şi-o strînsese, păru să plesnească şi rîsul izbucni într-un hohot infernal. Enzo, cu o mînă îşi acoperea faţa, cu cealaltă îşi ţinea pîntecul pentru a-l ajuta să reziste loviturilor de ciocan care-i coborau din piept.

— Enzo, făcu Buscaino, dragă Enzo, nu e frumos !...

Dar tînărul se răsucea pe călcîie, cînd la dreapta, cînd la stînga, clocotind pe dinăuntru şi căutînd parcă din ochi un loc unde să azvîrle ceva.

— Enzo ! strigă Buscaino scuturîndu-l de umeri. Încetează, pentru Dumnezeu !

Dar ce să înceteze ! Rîsul îşi îndoi puterea şi sunetul : după ce-l făcu aproape să se învîrtească în jurul propriei sale persoane, îl împinse pe tînăr către zidul unei căsuţe, îl sili să se aşeze pe treapta unei scări.

Acolo, Enzo rămase o clipă absolut absorbit şi tăcut. Dar un nou hohot de rîs îl făcu aproape să explodeze şi alte hohote, unul mai tare ca altul, îi aplecară capul, printre genunchii depărtaţi, pînă la glezne. Tînărul le prindea şi le trăgea către el, ori de cîte ori rîsul îi apăsa capul în jos.

— Sfinte Dumnezeule ! făcu Buscaino neliniştit. Enzo, termină o dată !

Enzo părea acum că vrea să-şi elimine un obstacol din piept, din propria fiinţă şi că rîsul acela răbufnea şi urma să tot răbufnească pentru a expulza obstacolul, ca tusea cînd vrea să expulzeze un bob de strugure care a rămas în gît.

— Doamne Dumnezeule ! murmura Buscaino.

Deodată, un hohot de rîs aproape sfîşietor dădu de înţeles că se întîmplase ceva foarte serios.

Enzo rămase liniştit şi obosit. Părea să fi şi slăbit ; un surîs slab îi juca pe buze ; în pupile, în locul privirii, îi tremura o lumină gălbuie, calmă.

Buscaino făcu un pas îndărăt, cînd fu silit să priceapă că piedica de care se eliberase Enzo cu hohotele acelea de rîs, era nici mai mult nici mai puţin decît propria lui minte.

— Groaznic ! începu să zică Buscaino. Groaznic!

Văzu însă apoi în întîmplarea aceasta o festă pe care Dumnezeu i-o făcuse lui personal, lui Buscaino. „Vrei să mă sperii !" strigă, parte în sine, parte cu voce tare. „Vrei să-mi pui la încercare curajul ! Ei bine, în orice chip s-ar travesti voinţa Ta, chiar şi în aceasta, al unui prieten care-mi înnebuneşte pe o stradă pustie, ei bine, voi şti s-o recunosc ; voi şti să ghicesc că sub veşminte atît de întunecate eşti Tu care, în realitate, mă iubeşti !"

Şi o clipă gîndul la el însuşi şi la Dumnezeu fu atît de puternic încît nu reuşi să vadă în nenorocirea care-i picase pe neaşteptate decît o farsă, cam crudă, e drept, pe care i-o făcuse destinul, un „bau !" ce i se strigase pe nepregătite din culisele aparenţelor, într-o seară în care, datorită lunii pline, scena era mai liniştită şi mai splendidă ca niciodată.

După aceea însă tînărul acela, aşezat pe treapta unei scări, cu picioarele negre lîngă o baltă de lumină de lună, cu gura căscată din care se revărsau, ca nişte spume, cuvintele : fixaţi, fixaţi, fixaţi... repetate fără încetare ; tînărul acela care era fiul cuiva, fratele cuiva şi care, cu puţin înainte, ştia să iubească cu atîta drăgălăşenie, începu să-i solicite lui Buscaino un gînd mai puţin egoist, mai puţin abstract, mai omenesc.

Buscaino îl apucă de braţ ; mintea are, pe semne, ceva înaripat, dacă tînărul acesta e acum greu ca un bolovan.

— Sus, hai ridică-te, dragul meu ! spuse. Hai, ridică-te !

La început, Enzo nu dădu semn că a înţeles ; apoi se ridică deodată şi începu să-l urmeze pe Buscaino care-l trăgea de braţ. Încovoiat, greoi şi negru, bîlbîind fără încetare : „fixaţi, fixaţi, fixaţi..."

Gîndindu-se că venise în partea aceea a oraşului cu un prieten inteligent şi drag şi că se întorcea cu un nebun ; văzîndu-se pe sine însuşi, în lumina de lună, mărunt de tot, trăgînd cu greu făptura greoaie ştearsă din rîndul oamenilor, Buscaino simţi ca un cleşte care-i strîngea inima gata să i-o sfărîme.

— Nu te gîndi ! decise atunci furios. Nu te mai gîndi ! Viaţa trebuie să meargă înainte ! Viaţa nu se poate opri aici !

Şi strîngînd încheietura acelui braţ mătăhălos, grăbi pasul.

Hotărîrea de a nu gîndi la ce s-a întîmplat, de a-şi împietri inima, de a fi tare, în care sufletele slabe află un bun motiv de a nu suferi intens, o îmbrăţişă după cîteva ore de disperare şi Rodolfo.

Şi într-o seară cînd, emise de megafoane, zburau deasupra Natàcei vocile unora care muriseră, voci de tenori şi de soprane, celebrii pe vremuri, Enzo, însoţit de un medic, plecă la o clinică. Pe banca din gară se aflau Rodolfo, Buscaino, Leonardo şi Giovanni ; Enzo, împins de la spate de doctor, veni la fereastra vagonului, care se şi pusese în mişcare, dar privirea lui nu se îndrepta către prieteni, nici către fratele lui, ci către un motan negru, care aştepta să treacă trenul ca să traverseze şinele.

— Iată-l pe unul care a izbutit să plece din Natàca ! spuse Giovanni Luisi agitînd tot mai rar batista de mătase verde.

În seara aceea, Rodolfo îi dărui Lizei Careni o marionetă de lemn.

Într-o piaţă trecuse pe lîngă un mic teatru popular în faţa căruia era îngrămădită lume multă şi stătuse şi el să privească. Un băiat, rătăcindu-se într-o pădure, întîlneşte un călugăr negru care îi propune să-l călăuzească : „Bagă de seamă ! zice băiatul cuprins de o bruscă bănuială. Nu-mi pune gînd rău ! Băiat plecai de-acasă, băiat vreau să

mă-ntorc !" Rodolfo, la sfîrşitul spectacolului, convinsese pe păpuşar să-i vîndă băiatul de lemn.

— Bagă de seamă ! spunea Rodolfo trăgînd de sforile marionetei. Băiat plecai de-acasă, băiat vreau să mă-ntorc !"

Dar izbucni deodată în plîns.

III

Ploile lui decembrie ; împuşcăturile de pistol în ziduri şi-n porţi, în noaptea de Anul Nou, ca să alunge deochiul ; sărbătoarea sfintei Genoveva, cu cetăţenii negri îmbrăcaţi în mantale albe ; primăvara, cu soarele care începe să ardă şi obloanele care se închid ; vara, toamna, iarna... Iată trecerea anotimpurilor care-i tîra pe vii şi pe morţi. Dar noii oameni vii semănau cu cei morţi ; şi dacă pardesiul negru al bătrînului Neri aştepta zadarnic să vină cineva să-l îmbrace, ideea morrealei aflase un nou bătrînel care o propovăduia şi o apăra ; şi dacă Mustăţi-de-sîrmă intra în puşcărie, de astă dată pe viaţă, smochinele de India găseau mereu pe cineva care să se pricepă să vîre, cu ameninţări, şiruri de cîte zece şi douăzeci de fructe, într-o biată gură care nu mai are pe unde respira ; şi cu toate că pe mulţi dintre cei care cu zece ani înainte băteau trotuarul bulevardului îi bătea azi ploaia printre chiparoşii întunecaţi, picioarele care se tîrşiau acum pe dalele de lavă nu erau mai puţin numeroase, nici mai grăbite decît odinioară. Şi,

ca totdeauna, vîntul dinspre Africa izbutea să smulgă obloanelor acel scîrţîit tărăgănat şi îmbia la somn ; şi cerul dimineţii, mai totdeauna de porţelan opac, obosea ochii şi-i îndemna să se-nchidă ; şi mamele, cînd cîntau un cîntec de leagăn să-şi adoarmă copilul, ridicau vocea ca şi cînd era bine ca tot ce pofea la somn să fie răspîndit cît mai departe cu putinţă, în cît mai multe urechi cu putinţă ; şi căruţaşii, întinşi în căruţele lor încete şi hurducate, indiferent pe unde şi la ce oră ar fi trecut, îşi lăsau inimile să fie închise şi plecate de cîntecul acela, ca florile de frigul nopţii. Aşa că te puteai întreba : la ce bun atîtea dureri, la ce bun atîtea morţi, dacă noii oameni vii urmează, cu o atît de stranie exactitate, pe dispăruţii dragi şi noii tineri, ca şi tinerii de demult, nu ştiu ce să facă seara şi rumoarea anotimpurilor seamănă cu a apei la ţărm şi pînă la urmă totul e totdeauna la fel şi poate că marea, în ciuda vuietului şi scînteierii ei, nu se mişcă de loc ? Anul acesta, al centenarului, mergea ca ceilalţi, asemeni unui măgar bătrîn şi somnoros. Şi zadarnice erau bicele pe care i le dădeau pe spinare muzica lui Bellini, pe de-o parte, şi, pe de-altă parte, nerăbdarea lui Buscaino ; nici măcar nu le simţea.

Într-o zi de februarie, Buscaino, plimbîndu-se cu un grup de prieteni pe un drum de ţară şi văzînd în dreapta şi-n stînga grădinile de lămîi cu fructe de aur, se înflăcără atît de tare încît exclamă : „Astea nu sînt fructe, sînt chipuri de prunci atîrnate de ramuri ! Nu e de mirare că de aici se va naşte noua omenire din Natàca, cu piele de aur şi ochi verzi : fiinţe fericite care vor aprecia opera lui

Buscaino şi vor vedea în Turnul Panoramic primul semn de înoire a istoriei oraşului !"

Aşteptînd însă ca din lămîi să coboare oamenii fericiţi, Buscaino îşi petrecea vremea cu oamenii de modă veche, cu cei care încă purtau pe faţă bezna mătcii în care fuseseră concepuţi.

„O, mare, mare beznă !" repeta, în lungile după-amieze în care nu era nimic de făcut. „Bunele doamne din Natàca ar trebui să poarte în piept puţină lumină ; să deschidă, ştiu eu ? o fereastră, să înghită, pe cînd se pregătesc să devină mame, în fiecare dimineaţă cîte o rază de soare !"

Şi, seara, nimerea şi el în sufrageria lui Giovanni Luisi unde se vorbea tot despre căsătorie, despre felul în care Natàca nu te mai lasă să pleci, despre lumina pe care inima lui Leonardo n-o mai revăzuse ; şi aparatul de radio transmitea, din Toulouse şi Budapesta, tangouri, zgomote de ceşti şi rîsete de fete.

Înfloritor era şi acum pieptul femeii care, din mijlocul tavanului, îşi cumpănea deasupra mesei rotunjimile care, dacă ar cădea pe masă, spunea Buscaino, ar avea îndată soarta minciunelelor. Roşcovan şi durduliu era ca odinioară, unchiul lui Giovanni, domnul Roberto Luisi ; căscatul care-l prindea după ce ascultase un ceas vorbele prietenilor era discret azi ca altă dată şi cînd să se ridice spunea acelaşi lucru : „Băieţi, mîine trebuie să lucrez. Vă salut : noapte bună !"

Ce oraş, Natàca asta ! O piuă în care se bate şi se tot bate, inutil, viaţa, de parcă ar fi apă ! Acum cînd ciocanele zidarilor pieriseră de pe turn, şi odată cu ele vocea reconfortantă care spunea

„Exişti, trăieşti, faci ceva !" pierise în tăcerea neaşteptată, aşa cum, atunci cînd un tren se opreşte în plin cîmp, se aude cîntecul melancolic al ciufului şi urletul cîinelui, prietenii auzeau o altă voce adîncă povestind, cine ştie cui, ceva foarte trist. Şi era într-adevăr uimitor să înţeleagă că lucrul foarte trist povestit cine ştie cui de acea voce emoţionată era viaţa lor.

Îndată cei trei prieteni priviră la Buscaino, care moţăia într-un fotoliu. Uite omul care i-a salvat, care-i va salva mereu !

Cînd vocea lui puternică şi pătrunzătoare, încrezătoare în ciocane, va reîncepe să răsune, cealaltă, cea care şoptea povestea tristă, va amuţi pe dată. O ! de n-ar fi avut ideea şi puterea de a construi turnul, cît e de limpede că Natàca i-ar fi stins dintr-o suflare, ca pe trei lumînărele !

Da, se-nţelege, Natàca era un oraş funest. Dar trei lucruri din Natàca nu erau destul de limpezi.

Una din ele era privirea profesorului Luigini cu strălucirea ei ciudată care te făcea să te întrebi, de parcă ai fi închis obloanele interioare ale ferestrelor şi ai stins toate lămpile, dar tot ai mai zări o rază pe podea : „De unde vine lumina asta ?" Profesorul era un om senin cu îndărătnicie şi cu toate că avea accese de furie şi uneori se supăra, striga şi gesticula, o parte din el continua mereu să zîmbească. La fel şi în artă. Compunea poezii în dialect şi cu toate că exprima dureri şi nelinişti străine şi de oamenii care gîndesc în dialect şi de momentele în care ei gîndesc în dialect, versurile lui erau mai simple, mai sincere şi mai durabile

decît cele care seara, ies din gura țăranilor. Al doilea era atitudinea față de viață a Mariei Careni și a soțului ei ; se plimbau duminica pe aleile grădinii publice urmați de un cărucior din care o ființă minusculă nu răspundea de loc privirii pe care surioara, alergînd mărunt lîngă cărucior, i-o tot arunca, și fixa în schimb, cu o stranie atenție, pe frățiorul ei care-și întindea mîna, deschizînd și închizînd neîndemînatic pumnul în semn de adio, din brațele dădacei înalte și negricioase. Ce însemna mania lor pentru fotografii, datorită căreia se păstrau din fiecare duminică sute de copii, iar chipurile și lucrurile (în care cei trei prieteni citiseră cu dezgust că, pe sub timpul care nu voia de loc să treacă, viața se scurgea într-o clipă) erau cu dragoste și grijă reproduse pe hîrtie dublă și pe hîrtie patinată : și ce dacă Lello cel mititel căscase gura să ceară un balon și că faptul rămăsese consemnat în albume, pe pereți, pe mese și la capul patului ? Și în ce consta frumusețea acelui amuzament prin care tatăl și mama, așezați pe o bancă, o puneau pe dădacă să apropie, dintre frunze, chipul fetiței pe care o ținea în brațe, și făceau copilul să surîdă, mai întîi de departe, apoi de-aproape, apoi o speriau dar o făceau imediat să surîdă din nou ?

Nu prea limpede, nu prea limpede ! Și, poate, stupid !

În sfîrșit, al treilea era felul de a fi al unchiului lui Giovanni. Acel roșcovan și rotofei impiegat de la Impozite și consum asculta de treisprezece ani vorbele pe care, seara tîrziu, prietenii le schimbau în sufragerie. Ei, și ce gîndea despre ele ? La drept

vorbind, nu era zis că gîndirea şi judecata se aflau printre misterioasele şi plăcutele evenimente care se petreceau în sinea acelui domn şi pe care el socotise potrivit să le tăinuiască atîţia ani. Dar nici asta nu era drept ca ochii lui să ajungă cu atît mai sclipitori cu cît erau mai triste vorbele prietenilor, ca şi cînd pentru el gîndul durerii şi al nenorocirii ar fi semănat vîntului care, afară, ucide oamenii şi despoaie plantele, dar înăuntru aţîţă flacăra din cămin şi sporeşte căldura. Omul acela era probabil un cretin, dar un cretin care începea să devină suspect. Ar fi trebuit să-l alunge puţin din beatitudinea lui ca să-l vadă cum se comportă.

Şi într-o seară, Giovanni, Leopoldo şi Rodolfo, întrerupîndu-şi convorbirea, i s-au adresat, răspicat : el ce părere avea ? Natàca era sau nu un oraş plicticos ? Şi nu se zbătuseră ei cu disperare să nu fie înghiţiţi de plictiseală şi de putregai ?

Şi iată-l pe domnul Roberto Luisi înfiorîndu-se, tulburîndu-se, trecîndu-şi mîna pe frunte la aceste întrebări. Da, spunea el, nu, da, nu, da ! Dar cînd îşi exprimă părerea personală că lucrurile nu stăteau chiar aşa, cei trei prieteni îl strînseră în aşa fel în cleştele argumentelor lor, făcură o aluzie atît de voalată şi, la sfîrşit, îi spuseră atît de clar că nu era în stare să priceapă, încît bietul om făcu feţe-feţe, fu cuprins de un căscat nervos pe care nu reuşi de loc să-l ducă pînă la capăt, apoi se ridică şi cu scuza, copilărească fără îndoială, că se duce în camera lui să ia o batistă, ieşi din sufragerie şi nu se mai întoarse.

Părea într-adevăr, că argumentele celor trei îl alungaseră din cale, ca pe o păsărică liniştită în

mijlocul furtunii doar pentru că vîntul încă nu-şi dăduse osteneala să-i intre în cuib. A doua zi totuşi, cei trei prieteni văzură un plic alb sprijinit de un pahar, în mijlocul mesei. Deschizîndu-l, găsiră scrisoarea aceasta :

„Dragii mei,

„nu sînt tare în discuţii. Şi astfel am făcut ieri, faţă de voi, o figură destul de proastă. În noaptea aceasta, totuşi, mi-am adus aminte de vechea mea pană, acoperită de rugină, şi m-am adresat ei să mă apere demn. Iată-mă, aşadar ! Pornii pe urma dragilor picioare [1].

„Continui să cred că bateţi cîmpii. Timpul care trece, timpul care nu trece !... Ce prostii sînt astea ? Eu, de treizeci de ani, muncesc modest la Impozite şi consum şi mulţi oameni din Natàca au muncit modest împreună cu mine. Ce-i de făcut ? Să munceşti şi apoi să te odihneşti ! Iată un program bun pentru un om cumsecade ! Dar voi sînteţi nişte nenorociţi ! Nici drept nici milă pentru ei în veci ! [2] Voi, din ce-am înţeles ieri, concepeţi viaţa ca un sac gol în care trebuie să arunci claie peste grămadă orice, chiar şi murdării, numai să fie umplut. În loc să munciţi aşa cum vă sfătuieşte conştiinţa şi modestia (Ce mică greşeală-ţi face-arsuri aşa de-amare ! [3]), vă împărţiţi zilele între inactivitatea cea mai josnică şi activitatea cea mai nătîngă. Eu zic : iar tu pricepi şi ştii mai bine [4].

[1] Dante, *Infernul*, XXIII, 148 (Coşbuc).
[2] Dante, *Infernul*, III, 50 (Coşbuc).
[3] Dante, *Purgatoriul*, III, 8—9 (Coşbuc).
[4] Dante, *Infernul*, II, 36 (Coşbuc).

Vă credeţi cînd slabi, cînd nişte coloşi, baloane şi în privinţa asta, cînd umflaţi, cînd dezumflaţi, după cum vă umple sau nu un suflu zgomotos. În definitiv, ce-aţi făcut în treisprezece ani de cînd trăiţi în Natàca ?"

— Ce-am făcut ? strigă Rodolfo înfuriat. Ce-am făcut ?

Şi ducîndu-se la balcon, ridică perdeaua şi ţinînd-o astfel ridicată cu mîna stîngă, se întoarse către prieteni şi făcu semn cu dreapta în întunericul care, în faţa lui, dincolo de balcon, învăluia turnul panoramic : Iată ce-am făcut !

Împrejurare într-adevăr bizară, turnul era luminat în clipa aceea de farul unei nave, ancorate la răsărit, în port.

— Priviţi ! spuse Leonardo. E lumină !

Toţi trei priviră, uimiţi şi mişcaţi. Puţin după aceea, farul nu mai lumină turla verde şi se-ntoarse către nori ; pe cerul întunecat, trunchiul înalt al turnului avea acum o culoare brună, ca partea neluminată a lunii în primul pătrar.

— Unchiu-meu, spuse Giovanni, e totuşi o canalie ! Nu vreau să-l mai văd în ochi ! Ori pleacă el din casa asta, ori plec eu. Taică-meu trebuie să aleagă : sau el, sau eu !

Şi spunînd aşa, fu cuprins de o mare mînie sau de intenţia de a face ceva neobişnuit dar totodată foarte potrivit. Ce voia să facă, în fond ? E greu de spus, dar era vorba de năravul, pe care-l avea încă de copil, şi care acum îl încerca din nou de a se arunca pe jos pentru a transforma în aprobare

refuzul părinţilor. Şi culmea era că, în cei treizeci şi cinci de ani care urmaseră primilor cinci, nimic nou nu apăruse în el care să constituie acum o piedică în calea unei dorinţe de felul acela. Dorinţă care suia, suia din străfundul instinctelor lui şi cine ştie în ce loc al încăperii l-ar fi prăvălit dacă, tocmai atunci, nu s-ar fi auzit sunînd telefonul şi îndată Buscaino anunţînd la telefon, în gura mare, că acţionarii plătiseră ultima contribuţie, că ultima tranşee se predase şi victoria era la uşă !

— Dumnezeu, exclamă Rodolfo, a voit să-l pedepsească imediat pe nefericitul acela ! Îi vom azvîrli în obraz banii noştri ! Un om ca el o fi avînd totuşi respect faţă de bancnote ! Şi desigur nu va socoti absurdă o întreprindere care produce, în cîteva luni, cam o sută, da, un fleac de o sută de miişoare de lire !

IV

Turla verde, în stil maur, era susţinută de nouă colonete. Sub terasă, arhitrava era dată cu aur şi friza ornată cu sfere alungite, scînteia în verde marin. Terasa etajului doi era de formă triunghiulară, precizată într-un triunghi perfect de un parapet încununat de o fereastră cu vitralii : plinta, rotundă, avea drept mensolă o mare fundă de piatră cu un ciucure la capăt. Etajul întîi şi al

treilea erau străbătute de lumina cerului atît dinspre răsărit cît şi dinspre apus, prin două ferestruici în semilună care, deschise în cei doi pereţi opuşi şi lăsate fără obloane şi fără geamuri, coincideau aşa cum coincid în creier imaginile din amîndoi ochii. Scara învăluia turnul, cu rotiri largi, căptuşite de zid. Urcînd, aveai impresia că păşeşti pe un cer gata să se spargă, ca gheaţa care trozneşte. Totuşi, cine urca, în seara aceea, nu se mai oprea nici la primul etaj, nici la al doilea, ci ajungea pînă la terasă : pentru că scara era gata în întregime ; turnul nu mai aştepta nimic de la ciocanele muncitorilor.

Buscaino, aşezat pe cea mai înaltă treaptă a scării, privea panorama oraşului care i se întindea la picioare : acele miriade de acoperişuri aşternute asupra unei vieţi pe care o trăise atît de trudnic şi îndelungat (unul, acolo, jos, îl adăpostea pe ducele Fausto Villadora ; altul, pe cavalerul De Filippi ; altul, pe Leopoldi ; altul, pe Nereggia ; altul, pe Pandizucchero Maled ; altul pe deputatul De Marchi ; şi tot aşa, de jur împrejur, fiecare acoperiş îşi avea personajul său şi slovenul său pe care-l adăpostea), terasele pe care rufele întinse la uscat fluturau în vîntul uşor şi păreau să întrebe prin alfabetul gesturilor : „Ce facem diseară ?", străzile care treceau printre acoperişuri ca nişte viroage iar acolo, în adîncul lor, mulţimea îmbrăcată în negru care, la fiecare pas, îşi desprindea anevoie pantofii de pe trotuar ; totul, văzut de sus, era gata-gata să spună o vorbă foarte limpede şi

emoționantă, ca patul în care bolnavul, sculat după zece ani de boală, își vede urma trupului. Și la răsărit marea, care sălta bărcuțe și vapoare, sus, pînă la cer, de unde cîte unul dintre acele punctișoare negre cădea din nou în gîtlejul portului. Și la miazăzi, nisipul auriu care se ștergea și se pierdea în depărtarea brună, sub munții încenușați ! Și la miazănoapte, muntele, înalt, lag, dar atît de albastru încît credeai că în curînd vor răsări pe el stele, ca în orice altă parte a cerului ! Și pe cer înaintau, către Buscaino, doi nori albi, închipuind o carte mare deschisă pe un pupitru, pe care îngerii amurgului ar fi purtat-o spre el ; marea carte a vieții, în care avea să citească în curînd, atunci cînd cuvintele vor fi devenit vizibile, că Dumnezeu îl binecuvînta în trecut și în viitor pentru tot ce suferise și făptuise.

Aici, sus, binecuvîntarea lui Dumnezeu se revărsa din belșug și-ți îngheța spinarea ; și doar o minte perfidă ar fi numit-o umezeală.

Buscaino tare ar mai fi plîns. Dar însăși bucuria care-i storcea lacrimi din inimă, i le oprea la hotarul ochilor, ca și cînd acesta și nu altul ar fi fost plînsul demn de un om care a suferit și a învins ; plîns din inimă pînă la ochi, plîns al pieptului numai, intim, nevăzut și nicidecum plîns din ochi pînă la buze. Da, suferise ! Lui Rodolfo, care sta așezat pe o treaptă mai jos și-l privea, cu capul dat pe spate, îi dezvălui lucruri pe care doar victoria le poate smulge rezervei unui om cu demnitate. Poți trăi cinci sau șase zile fără să mănînci ; într-

adevăr, Tatăl ceresc dă, în acest caz, virtuţi nutritive fumului de la grătarele birturilor şi mirosului de biftec exhalat de respiraţia unui prieten. De datorii scapi fără multă strădanie : secretul este să ţii la distanţă chipurile creditorilor ; dar, Doamne sfinte, cum le poate plăcea atît de mult acestor oameni de afaceri, acestor oameni pozitivi, să se fotografieze ? Vitrinele fotografilor se umpleau treptat de chipurile creditorilor ; era una, agăţată deasupra mesei de nuiele, singura de obicei scoasă afară la *Caffè del Principe*, una care făcea să plouă peste lapte şi peste îngheţată o asemenea privire de creditor, încît bietul Buscaino trebui să renunţe în mai multe rînduri la conţinutul ceştii sau al farfuriei pe care o avea dinainte ! Şi părul ? Ai zice că e uşor să găseşti cele două lire care te scapă de el ! Şi totuşi nu-i aşa ! Cele două lire se lasă aşteptate mai mult decît, într-un cîmp închis între dealuri, vîntul care să smulgă din pomi frunzele moarte. Şi iată capul de american al lui Buscaino acum aproape invizibil sub claia de bucle negre : „Îţi jur că nu-mi mai dau seama unde mi-e creerul".

Rodolfo rîse, mişcat.

— Rîzi, da, rîzi ! făcu Buscaino. De-aici, de sus, ai dreptul să rîzi ! Aici, sus, eşti dator să fii optimist ! Şi să ierţi.

Şi într-adevăr, Buscaino a fost darnic în iertare şi în simpatie aşa cum sînt bogătaşii cînd, la petrecerile lor de nuntă, oferă vin invitaţilor. Sloveni şi oameni de orice soi urcau şi coborau scara ; cei dintîi lăsau pe trepte urmele încălţărilor într-o

pastă cu miros atît de neplăcut încît, într-o zi de proastă dispoziţie, cineva s-ar fi putut întreba dacă oamenii aceştia nu-şi petreceau cumva timpul ţinîndu-se după vaci. Tommasini îşi ţinea de mînă băiatul, una dintre cele mai neplăcute fiinţe dintre cîte veniseră vreodată pe lume, oglindă preferată a lumii, spunea Buscaino, în momentele ei de durere extremă, şi care încă de pe acum, de la vîrsta de cinci ani, cunoştea arta de a se da cu capul de pereţi ; de jos, Tommasini îi făcea lui Buscaino semne largi cu mîna, aşa cum le-ar face soldatul devotat către steagul său în sfîrşit înălţat pe fortăreaţa duşmană. Dar cine erau indivizii care, cu aere de stăpîni, cereau să treacă şi puneau piciorul pe haina lui Buscaino după ce călcaseră, puţin mai jos, pe pălăria lui Rodolfo ? Să-i compătimim, să-i compătimim ! Din buzunarul unuia dintre aceste personaje căzu o hîrtie care ar fi putut face parte din poemul capital al oraşului Natàca : pe o treaptă atît de înaltă urcase stilul poetic şi obscura fantezie a acestui oraş. Hîrtia spunea :

„Apoi, transformaţi în spirite, oamenii aceştia au porunca de a transforma pe toţi cîţi intră-n aceste păduri.

„Toţi cei care au pierit în prăbuşiri şi avalanşe sfîrşesc în caverne şi au aceleaşi puteri ca cei dintîi.

„Toţi cei înecaţi au aceeaşi putere, acelaşi dar ca şi ceilalţi, însă au menirea de a supraveghea întreaga marină regală franceză.

„Spiritele acestea nu pot ieşi fără ordinul şefului lor.

„Cînd unul dintre aceste spirite izbuteşte să fugă şi se întrupează într-un om, acesta simte un fel de ameţeală şi spiritul se transformă în vierme „tenie“ făcînd ca individul să dea în oftică. Spiritele acestea se întrupează şi în animale.

„Cînd aceste spirite ies în grupuri la ordinul şefului lor, au porunca să distrugă navele, în special astfel de cazuri se vor vedea în anul 3000 şi 4000, care din porunca Sfintei Genoveva...“

Iertare, iertare şi pentru aşa ceva ! Buscaino se ridică şi coborî încet. Iertare, iertare ! Şi admiraţie chiar !...

Mare putere are izbînda asupra relaţiilor sociale ! Cel care a avut puţin succes, devine tolerant faţă de semenul lui ; şi acesta, tolerat, devine drept mulţumire mai amabil şi mai tolerabil ; şi amîndoi ar apuca-o puţin pe drumul dragostei dacă, speriaţi de exces, fie şi în bunătate, cel dintîi nu s-ar hotărî să-l dispreţuiască pe cel de-al doilea şi cel de-al doilea să-l invidieze pe cel dintîi.

A doua zi e marţi. Peste cinci zile urma să aibă loc marea sărbătorire, cu cina şi balul, la etajul doi al turnului. Buscaino îşi lăsă ţeasta pe seama unui bărbier. Timp de două ceasuri tinerelul ţăcăni din foarfeci şi capul lui Buscaino tot nu mai apărea, ca atunci cînd ai ros şi ai înghiţit aproape toate frunzele unei anghinare, dar de miez tot n-ai dat. Buscaino însuşi care se privea în oglindă şi putea să deducă din faptul că se gîndea că nu mai are cap, că totuşi capul lui mai exista, nu era mai puţin îngrijorat decît bărbierul. În sfîrşit, se văzu că anghinarea avea miez, dar atît de mic şi de uscăţiv !

Capul lui Buscaino fusese prea muncit și comprimat de grijile și de viața în Natàca ! Adio, farmec de altădată ! Chipul copilului care cîștigase premiul întîi la concursul de frumusețe pentru copiii funcționarilor civili și care mai surîdea încă într-o fotografie păstrată în portofel, ar fi avut multe de obiectat în privința feței acesteia, care-i succeda, sub același nume și pe aceeași umeri, numai după patruzeci și cinci de ani. Nu știm, gîndi Buscaino, să ne ținem promisiunile pe care le-am făcut cînd eram copii. Eu, de exemplu, promisesem că voi fi un bărbat frumos, placid, plinuț și cu judecată ! ce să-i faci ! Am iertat atîția în jurul nostru, încît putem fi indulgenți și cu noi înșine ! De altminteri nu promisesem că voi procura orașului Natàca un turn panoramic și că voi insufla acestor inși molîi atîta spirit de acțiune ! E de rîs !"

O fotografie a lui Buscaino, făcută cu o zi înainte și expusă azi în vitrină, stîrni un rîs victorios în mijlocul mutrelor îngîndurate ale creditorilor care, din vara trecută, se tot îngălbeneau sub privirea trecătorilor.

Noua iarnă era uscată și strălucitoare. Insă tinerii mai de vază își cumpăraseră cu toții haine de blană, ca ale eschimoșilor, și așa umflați și puși la adăpost se plimbau sub un soare aproape primăvăratic. Tot din cauza modei nordice, cei care nu se înfășurau în paltoane de blană atît de voluminoase, purtau paltoane cu umeri tari și lați ; din cauza aceasta o înfățișare de robustețe bîntuia prin tineretul din Natàca. Această înfățișare nu-i dis-

plăcu de loc lui Buscaino. Bucuria e ca o sămînţă care ar gîndi. Şi la ce ar gîndi sămînţa la o oră, la o oră numai după ce a atins pămîntul ? Că plantele înalte acum din ea se trag. Astfel bucuria lui Buscaino gîndea că, din pricină că dăruise oraşului o izbîndă ca aceea, Natàca se şi făcuse mai înfloritoare, mai sigură de sine şi tinerii ei creşteau mai robuşti.

— Sînt şi eu invitată pentru duminică ? întrebă Liza Careni pe Buscaino, ţinînd de mînă o fetiţă.

— Domnişoară, eu sînt acela care întreabă dacă e invitat ! răspunse Buscaino.

— O, ce gentil ! Mai că-mi vine să te iert că mi l-ai distrus pe Leonardo !

— Leonadro, distrus ? Domnişoară, pentru mine asta e într-adevăr ceva nou ! Şi de ce să vi-l fi distrus pe Leonardo ?

— Bietul om şi-ar fi dat seama că viaţa lui nu este înţeleaptă şi serioasă şi cu siguranţă că ar fi găsit un remediu dacă dumneata, dragă profesore, nu i-ai fi dat iluzia că viaţa lui, datorită afacerii acesteia cu turnul, şi-a aflat un scop.

— Afacerea cu turnul ! Bine ai spus : afacerea cu turnul ! Şi încă ce afacere ! Mii de lire, mii de lire ! Şi apoi n-am înlăturat oare întrebarea voastră cea mai chinuitoare : ce facem diseară ? Lasă, lasă, dragă Liza ! Fă-te frumoasă ! În turn vom avea multă lumină ; şi la dumneata, duminică seara, fir de păr nu trebuie să fie altfel decît divin de frumos ! Promiţi ?

— Promit ! făcu Luiza şi, strîngîndu-i mîna, se depărtă cu fetiţa care din vorbele ascultate înţele-

sese confuz, ceea ce, cu mult înainte, mama ei, tot în rochie scurtă şi pantalonaşi spumoşi, înţelesese probabil confuz dintr-o convorbire de felul acesta : că încă de tînără va trebui să-şi bată mult capul pentru a putea găsi ceva de făcut în Natàca, mai ales seara.

Buscaino, în orice caz, îşi freca mîinile ! În fiecare magazin lăsa cărţi de vizită, cu diferite comenzi şi aceeaşi adresă : multe lucruri drăguţe, printre care flori şi lumînări, vor porni duminică dimineaţa spre turn. Întîrzia doar lumina, exact ca şi a lui Leonardo : firele de energie electrică nu voiseră încă să onoreze cu prezenţa lor turnul panoramic. Buscaino telefona din jumătate în jumătate de oră aflînd de fiecare dată că un muncitor şi o scară mobilă porniseră spre turn cu cinci minute înainte. Şi mai era şi permisul autorităţilor, neacordat încă, pentru ca turnul să poate fi deschis publicului. Dar va fi curînd acordat.

V

Aş, curînd ! o veste înspăimîntătoare îi tăie lui Buscaino picioarele ca o lovitură de bardă : venise un cocoşat îmbrăcat în verde şi încredinţase personal lui Rodolfo o hîrtie cu trei ştampile, în care scria că profesorul Buscaino „va fi pasibil de amendă şi de arest pînă la cinci ani, în caz că va

contraveni ordinului de faţă de a nu deschide turnul pentru public." Comisia edilitară socotea structura edificiului destul de slăbă, scara exterioară şubredă şi periculoasă. Pentru aceste motive şi pentru un al treilea, poate mai grav, dar trecut sub tăcere, Municipiul „ordonă ca publicul să fie ţinut departe de un loc atît de puţin sigur !"

— Nu ! striga Buscaino. E un coşmar de funcţionari, de impiegaţi ! Un groaznic efect al vieţii sedentare ! Nu e nimic omenesc în hîrtia aceasta ! Alerg îndată la primărie ! O să vezi, voi trezi din somn mumiile acelea nenorocite şi voi duce şi-acolo simţul realităţii !

Şi Buscaino dădu fuga la primărie. Un tinerel, cu o faţă ce-ar fi fost surîzătoare şi voioasă dacă de-a lungul nasului, şi anume în brazdele lăsate de pensele ochelarilor, nu s-ar fi prelins un aer de gravitate şi de tristeţă, privi hîrtia pe care Buscaino i-o ţinea furios sub ochi, apoi făcu semn cu bărbia spre o uşă, în fund la stînga.

Buscaino alergă la uşa aceea, o întredeschise, îşi vîrî capul în deschizătură, îşi roti ochii prin încăpere şi între maldăre de hîrtii, teancuri de registre, mese, tocuri, maşini de scris, află un om. În acest om, dar la o distanţă infinită, ca o barcă într-un ochean ţinut de-andoaselea, află şi o minte omenească. Acesta, trecînd peste dificultăţile şi nesiguranţele depărtării, băgă în fine de seamă un cap ivit în deschizătura uşii, deduse că o persoană era îndărătul acelui cap şi cu un surîs foarte viclean, ca şi cînd s-ar fi gîndit : „Nu mă păcăleşti tu pe

mine ! Nu eşti doar un cap care pluteşte ca un balon prin văzduh ! Eşti, nici mai mult, nici mai puţin, un cetăţean !", mestecă o vorbă pe care optimismul lui Buscaino o interpretă drept : „Intră !"

Buscaino intră, închise uşa după el. Omuleţul ridică ochii de pe hîrtia asupra căreia se bălăbănea cu tot pieptul şi se apăsa cu braţele, şi îi fixă pe chipul lui Buscaino ca şi cum ar fi căutat acolo fraza care-i lipsea din vîrful peniţei. Buscaino susţinu cu multă indulgenţă greutatea moartă a acelei priviri şi o făcu chiar să coboare cît de jos putu, cu o plecăciune îndelungată şi adîncă. Spera poate că, înclinînd capul, privirea aceea avea să alunece de pe el pe pămînt şi, căzînd, se va trezi : dimpotrivă, cînd se îndreptă, Buscaino constată că stăruia asupra feţei lui privirea aceea, la fel de ascunsă şi de absorbită în căutare. „*Commendatore !* spuse Buscaino. Eu sînt profesorul Buscaino căruia onorabila primărie i-a trimis ieri această hîrtie, pe care, cu permisiunea dumneavoastră, îmi voi îngădui să o consider, nu zic puţin justificată, ci bazată pe informaţii inexacte şi poate chiar interesate !

Omuleţul făcu puţină ordine pe masă, alinie la dreapta hîrtiile manuscrise, la stînga pe cele dactilografiate, puse călimara între ele apoi, observînd că nu era chiar la mijloc, o mai deplasă puţin şi îi sprijini tocul de gît.

— Prin urmare ? spuse.

— Prin urmare, mă adresez dumneavoastră, *commendatore*, să capăt dreptatea în cazul acesta foarte încurcat.

— Ce caz ?

— Al turnului panoramic, pentru care primăria mi-a trimis hîrtia care, aici, iată...

Omuleţul luă hîrtia şi, pentru că era dactilografiată, o puse cu grijă în stînga.

— Dacă v-aţi arunca o privire asupra ei...

Impiegatul aruncă pe ea o privire furişă, ca unul care azvîrle o piatră în văzduh şi se trage repede îndărăt.

— Dacă, ziceam, aţi vrea s-o citiţi...

— S-o citesc ?

— Da, s-o citiţi.

— Păi hîrtia asta eu am scris-o !

— Har Domnului ! *Commendatore,* cum s-a putut oare ca din inteligenţa şi priceperea dumneavoastră să fi provenit un asemenea ordin care, cu permisiunea dumneavoastră, am curajul să-l calific nu tocmai drept, cel puţin nu cu desăvîrşire drept ca toate celelalte ordine ale domniei voastre?

— Hîrtia aceasta am scris-o chiar eu !

— Da, domnule, am înţeles. Dar cum se poate ?

— Cum se poate ce ?

— Iată, *commendatore,* cum mi se poate interzice mie, după atîtea cheltuieli, după zece ani de sudoare şi sînge, cum mi se poate interzice să deschid pentru public turnul panoramic ?

— A ! Aţi venit pentru afacerea turnului ?

— Doamne Dumnezeule ! gîndi Buscaino. Aminteşte-ţi doar o clipă ce i-ai promis acestui om cînd l-ai făcut să se nască om şi nu cal sau şoarece ! Şi cu voce tare : Chiar aşa, *commenda-*

tore! Am venit pentru afacerea turnului! Ce-aţi înţeles domnia-voastră?

— Am înţeles!...

(În realitate, nici noi nu ştim dacă, transcriind aici acest ultim răspuns, trebuie să îl scriem cum l-am scris, ori aşa: „Am înţeles...?")

— Da, domnule, turnul!

— Ei bine, v-am trimis un ordin. Unde e?

— Păi e cel de colo, pe masa asta, *commendatore!*

Omuleţul ridică hîrtia pe care o rînduise la stînga şi, după ce o cercetă şi jos şi sus, o puse la dreapta. Apoi dîndu-şi seama că nu se potrivea acolo, o puse iar în stînga:

— Un ordin, o interdicţie de a deschide turnul pentru public...

— *Commendatore*, se grăbi să spună Buscaino, de parcă ar fi bătut de-o oră la o uşă pe care cel dinăuntru nu voia să i-o deschidă şi apoi, văzînd o ferestruică, s-ar fi azvîrlit prin ea cu riscul de a se răni, *commendatore*, credeţi-mă, este un ordin nejustificat, fără sens, inuman! Am lucrat zece ani! Sînt angajate sume mari! Nu-i vorba de o glumă copilărească!... Scara exterioară e foarte solidă; credeţi-mă! În orice caz, dacă trebuie, o vom întări! *Commendatore!*

După cîteva minute, omuleţul se însenină, ca şi cînd în sfîrşit ar fi auzit ceva, şi spuse: „Veţi întări scara exterioară?"

— Da, domnule! Sînt gata să fac pe cariatida, eu însumi, *Commendatore*, eu însumi cu umerii mei, numai să nu mi se piardă munca în felul ăsta!

Din nou cîteva minute de tăcere ; apoi chipul omulețului se înseninâ iar și, cu obișnuita tresărire a celui izbit pe neașteptate de un cuvînt și de înțelesul lui, exclamă : „Munca dumitale !"

— Doamne sfinte ! continua să gîndească Buscaino. Cu cine stau eu de vorbă ?

Într-adevăr, dacă în încăpere nu erau, la prima vedere, decît două personaje, unul care vorbea și altul care asculta și răspundea, în realitate trebuia să fi fost acolo un al treilea personaj, care aduna în ureche cuvintele strigate de Buscaino, apoi se învîrtea solemn de cinci-șase ori prin încăpere cu vorbele acelea în memorie, în sfîrșit, foarte pe șoptite, pe un ton politicos și cu alt înțeles, repeta cuvintele lui Buscaino la urechea micului impiegat. Care îndată auzea, apoi pricepea, apoi răspundea.

— O, indolentă Natàca ! gîndi Buscaino. Aici ești mai indolentă ca oriunde. Mă aflu în inima indolenței tale !

— Prin urmare, spuse omulețul, ce doriți ?

— Ce doresc, *commendatore ?* Dreptate !

Două minute de tăcere.

— Dar aici e primăria !

— Da, știu că nu e tribunalul. Dar nu-i și primăria un for al actelor drepte și umane ?

Două minute de tăcere.

— Profesore Buscaino, nu-i vorba doar de scara șubredă...

— În fine ! Despre ce e, deci, vorba ?

Un minut de tăcere.

— Este interzis să se deschidă pentru public locuri înalte, de unde cei cu intenţii rele, mă înţelegi, nebunii, care nu cunosc însemnătatea vieţii, să poată...

— Să poată, *commendatore ?*

— Să se azvîrle !

— Să se sinucidă ?

— Da, să se sinucidă.

— Dar, *commendatore*, dacă mă opriţi să deschid turnul pentru public, să culeg roadele muncii mele de zece ani, ale sudorii şi sîngelui meu, să-mi plătesc datoriile, care alt cetăţean din Natàca s-ar putea gîndi să se azvîrle de la patruzeci de metri înălţime, dacă nu eu, *commendatore*, eu şi nimeni altul decît eu ?

Două minute de tăcere.

— Păi, dumneata eşti stăpîn...

— A, stăpîn pe sinuciderea mea ? Primăria nu are ordine de dat pentru apărarea vieţii mele !

Un minut de tăcere.

— Dumneata eşti stăpînul turnului şi primăria nu te poate opri să intri în casa dumitale !

— Dar, în astfel de condiţii morale, intrarea aceasta înseamnă pentru mine o ieşire cu totul diferită ! Înseamnă că, dacă intru pe uşă, ies de pe terasă !

Omuleţul căută o hîrtie : degetele sale, fără ajutorul ochilor, ridicîndu-şi buricele ca pe nişte căpşoare, adulmecau ici şi colo după hîrtia care trebuia să fie de-o importanţă capitală, se răsuceau, se strecurau printre hîrţoage şi, la sfîrşit, pescuind un petic de hîrtie pătrată galbenă, o încredinţară lui Buscaino.

Acesta, numai văzînd forma şi culoarea hîrtiuţei, felul cum tremura între degetele omuleţului, stemele cu care era împodobită, ştampilele cu care era ştampilată, praful cu care era acoperită, simţi că nenorocirea lui era ireparabilă şi că ordinul dat contra lui avea origină ca şi divină. Este interzis, spunea hîrtia, este absolut interzis să se deschidă publicului edificii înalte, ca turnuri panoramice, zgîrie-nori etc., pentru că experienţa arată că ele devin curînd mijloc de sinucidere.

— Dar de cînd ? strigă Buscaino. De cînd ?...

Întrebarea îl surprinse pe omuleţ la mii de mile de problema turnului, pe care o credea desăvîrşit încheiată prin ivirea hîrtiei pătrate.

— De cînd a fost dată dispoziţia aceasta ?

Impiegatul parcurse îndărăt miile de mile necesare pentru a se întoarce la subiect şi spuse : „De patrusprezece ani !"

— De patrusprezece ani ? făcu Buscaino, căscînd gura. De patrusprezece ani !

O clipă rămase ca buimăcit. Apoi, fără măcar să-l mai salute pe omuleţ, îşi luă pălăria şi fugi. Pe scară, cineva îi spuse : „Profesore, n-ar trebui să fac una ca asta, îmi calc îndatoririle ! Dar şi prietenia e o datorie... Ai grijă : mulţi uşieri au ordin să te caute ! N-ar fi imposibil ca după uşieri să urmeze carabinierii. Poate ar fi mai bine să schimbi aerul !..."

— Mulţumesc ! spuse Buscaino fără să se întoarcă să-l privească pe cel care-i vorbea la ureche. Şi coborî scara.

Abia ajuns afară, văzu turnul şi îi veni îndată în minte hîrtioara galbenă ; ca atunci cînd dintr-

un ungher al memoriei îţi răsare prietenul Tizio aşa cum l-ai văzut ultima dată : tînăr, bucuros, plin de viaţă, şi din alt ungher, telegrama care tocmai ţi-a anunţat moartea lui.

— Da, gîndi Buscaino, muncim, ne ostenim, punem piatră peste piatră, sudoare şi sînge, la sfîrşit credem că am înălţat ceva nepieritor şi util şi sub maldărul de registre se ascunde o hîrtiuţă galbenă, cinci cuvinţele, o lege inviolabilă, ceva care, apărînd în ultima clipă, ne spune că munca noastră a fost o eroare, că am muncit într-o direcţie interzisă şi greşită. Da, da ! Dar în ce direcţie mi-am înălţat eforturile, dacă nu spre cer ? Poate fi greşită direcţia aceasta ? Spuneţi deschis că trebuie să năzuim spre centrul pămîntului, spre dracu, spre iad !... Se sprijini de o vitrină pentru că i se învîrtea capul.

— Cerul, dracul !... Cînd o să încetez să vorbesc ca un nebun ? N-ar fi mai bine, aşa cum sînt pe punctul de a înebuni de-a binelea, să gîndesc şi să vorbesc mai aşezat şi mai cu judecată ? şi datoriile ?... Doamne, Doamne, Doamne, ajută-mă tu !

Buscaino se lăsă pe bordura magazinului şi lăsă bietului său trup slăbit libertatea de a leşina.

VI

În serile cu vînt, planeta Jupiter umple cu strălucirea ei tot cerul sudic, ca şi cînd vîntul ar sufla doar în ea făcînd-o să ardă. În odăiţele în care mîna

femeii nu se mai hotărăşte să învîrtească comutatorul electric, Jupiter îşi trimite razele slabe şi argintate şi străluceşte în oglinzi. Sigur, nu-i soarele sau luna ! Şi nimeni n-a spus niciodată : „Ce frumoasă seară cu Jupiter !" Dar ochii femeilor din sud iubesc lucirea aceasta de argint care abia atinge pămîntul şi e mereu gata să-l lumineze.

În seara aceea şi ochii lui Buscaino, care nu era femeie, dar în care ultimele nenorociri deşteptaseră o vagă simţire feminină, ochii lui Buscaino fixau şi ei, de la ferestrele salonului, la etajul al doilea al turnului, planeta Jupiter.

Avertizată la timp, Societatea electrică nu voise să rişte cheltuiala unei instalaţii la Turnul panoramic, să-şi zvîrle banii în casa falimentului. Astfel, puteai spune că salonul era în întuneric, dacă nu voiai să se exagereze importanţa lumînării care, bătută de vînt, întorcea încoace şi-ncolo căpşorul flăcării ei.

Lumina nu venise. Însă mîncărurile, florile, dulciurile, fructele se puseseră în mişcare ca pădurea lui Macbeth. În zadar încercase Buscaino să le ţie pe loc în magazine, prin bileţele în care contramanda energic comenzile făcute. Negustorii de coloniale, vînzătorii de fructe şi măcelarii răspunseseră : „Marfa, acum, e a dumitale ! Fă cu ea ce pofteşti ! Aici n-o ţinem !"

Iezi cu ochi încă rugători, *oase de mort* [1], pere, mere, castraveciori, torte, peşti, salamuri, brînze-

[1] Fel de biscuiţi.

turi, găini, potîrnichi, o mulţime de lucruri binemirositoare venise în turn şi se instalase într-un colţ al salonului. Buscaino hotărî să ofere totuşi o mică cină cîtorva intimi : Giovanni, Leonardo, Rodolfo, Tommasini. Mica cină fusese fixată pentru ora 9 seara. Dar se făcuse 9 şi jumătate şi Buscaino nu vedea apărînd pe nici unul dintre comeseni.

Afară, violenţa vîntului sporea. Lămpile de pe străzi se legănau de-odată în sus şi umbrele se roteau pe ziduri şi pe acoperişuri. Altă dată se răsturnau cu totul, lovind cu razele lor cupola şi îngerul de piatră al catedralei, a cărui spadă fulgera. Jos, în grădina din jurul turnului, arborii se izbeau unul de celălalt parcă strigînd din frunze. Sus, geamurile zăngăneau, flacăra lumînării sărea din feştilă şi întreg turnul părea să se aplece încet spre stînga. Părea — şi într-adevăr se apleca. Cînd vîntul apleca turnul, stîlpul stîng al balconului dezvelea cîteva stele, iar stîlpul drept ascundea jumătate din planeta Jupiter. După ce trecea pala de vînt, Jupiter reapărea întreg, iar stelele din stînga se ascundeau din nou.

Zece ani din viaţă azvîrliţi, acolo, în fîntîna aceea de case negre ! Zece ani pe scaunele acelea, pe cărămizile acelea, în paturile acelea !

Buscaino se aşeză în capul mesei :

— Doamne, nu-ţi cer să nu se fi întîmplat toate acestea, nici să-mi dea Natàca tinereţea înapoi, nici să poată fi deschis turnul pentru public ! Îţi cer ca toate astea să capete înfăţişare hazlie şi să am

în sfîrşit de ce zîmbi, să fiu ca un cîine cînd înghite în sfîrşit musca din pricina căreia n-a putut să doarmă ! Şi dacă vrei, îmi reduc pretenţiile şi încep să fiu modest, chiar dacă modestia ar putea fi o ofensă adusă atotputerniciei tale... Poftim, te rog doar, fă să vină cineva să-mi ţină de urît !

Dar nu venea nimeni. Şi în grămada din care îşi răspîndeau mireasma perele, tortele şi florile, ochii holbaţi ai animalelor moarte nu aveau nimic apetisant, cereau cu totul altceva decît sosuri ori verdeţuri, nu făceau să-ţi lase gura apă şi se adresau inimii cu acea expresie confuză, mişcătoare ori severă, de parcă n-ar vedea nimic sau ar vedea mai mult decît tine, aşa ca ochii morţilor.

În sfîrşit un zgomot de paşi urcă pe scara externă ; cînd la dreapta, cînd la stînga, după cotiturile scării, cînd stins, cînd clar, după cum bătea sau nu vîntul, zgomotul aducea sus pe cineva. Iată-l în săliţă, iată-l în prag : Rodolfo De Mei, cu o umbrelă în mînă, se opri o clipă să cerceteze penumbra, apoi, cu un gest sec, îşi aruncă pardesiul şi se apropie de masă.

Buscaino îşi dădu seama numaidecît că un singur gînd, ba chiar mai puţin : un singur cuvînt îl stăpînea pe prietenul care stătea în picioare în faţa mesei. Cînd Rodolfo deschise gura, Buscaino află că acel cuvînt era : da !

— Ai venit cam tîrziu.

— Da !

— Dar Leonardo şi Giovanni încă n-au sosit !

— Da !

— Ai ceva contra mea ?

Rodolfo, cu vădit efort, renunţă să mai pronunţe unicul său cuvînt şi tăcu.

— Ce ai contra mea ?

Rodolfo, cu un efort încă şi mai mare, renunţă la cuvîntul acela, fie rostit, fie tăcut, şi trecu cu greu la altele : „Frumos sfîrşit !“

Acum răspunse Buscaino : „Da !“

— Şi cînd te gîndeşti cîte promisiuni ne-ai făcut !

— A, nu, Rodolfo ! N-o lua aşa ! Ştii bine că turnul nu s-a putut deschide publicului din cauza scării !

— Buscaino, să vorbim ca oamenii : scara e un pretext. Ştii că motivul interzicerii e altul !

— Admit că e altul. Ce vină am eu ?

— Ce vină ai ? Proiectul turnului nu-ţi aparţine ?

— Al meu e proiectul. Dar voi l-aţi realizat ! Şi cu mult avînt !

— Te credeam un om dintre aceia care pică din cer. Şi credeam că proiectul unui astfel de om nu putea fi decît bine cîntărit, serios, util şi că, datorită lui, ar fi vorbit despre noi cineva, în viitor.

— Şi nu te-ai înşelat, Rodolfo ! Cineva, în viitor, va vorbi despre voi ! Turnul nu se şterge ca literele scrise de un copil pe tablă ! Turnul e aici şi aici va rămîne ! Orice se va putea spune despre noi, în afară de faptul că nu am trudit.

— Da ! Însă erau de făcut atîtea lucrări mai mici, dar folositoare (aşa va spune lumea) şi în

schimb nenorociţii ăia (nenorociţii, adică noi !) au născocit o lucrare atît de obositoare, măreaţă şi nătîngă. Şi tu ne-ai înhămat zece ani, zece ani, la o treabă atît de prostească !

— Proiectul meu nu a fost prostesc, dragă Rodolfo, n-a fost nătîng ! Dacă mă văd în momentul cînd trenul trecea pe podul care domină Natàca şi am avut ideea unui turn panoramic : ei bine, nu aflu în tînărul Buscaino din clipa aceea nimic anormal şi reprobabil. Totul era la locul său, totul era la punct în omul care hotăra să investească preţiosul capital al energiei sale în mizerabilii bani şi în munca lentă din Natàca ! Dar adevărul e că ăsta-i un pămînt vitreg şi blestemat de Dumnezeu şi nici o sămînţă bună nu ajunge să rodească în el cum se cuvine ! Ideea cea mai înţeleaptă şi mai practică, semănată într-un neam din care fac parte Leopoldi, inventatorul mişcării perpetue, Nereggia, inventatorul morrealei, Pandizucchero Maled, rege al Angliei, etcetera etcetera, nu poate da alt rod decît o nătîngie !

— Aşadar era înţeleaptă ideea ta cu turnul panoramic, pusă în practică la trei ani după interzicerea de a se construi turnuri panoramice !

— Dragă Rodolfo, asta nu are importanţă ! Aţi avut, zece ani, o părere bună despre mine ? Schimbaţi-v-o acum !

— Astea sînt vorbe !

Într-adevăr, vorbe ! După ce ai avut, zece ani, o părere bună despre Buscaino, cum să-ţi poţi face dintr-o dată o părere rea ? Pare să fie lucru simplu,

cum ar fi să întorci pagina unei cărţi. Şi nu e. Rodolfo băgase de seamă că viaţa îi era legată prin mii de fire de părerea lui bună despre Buscaino. Şi într-o zi, trebui să constate că pînă şi măruntul măcăleandru (fireşte, măcăleandrul aşa cum îl vedea el, cu căpşorul liniştit şi cu cîntecul care sună ca o piatră ciocnită de alta, de parcă ciripitul lui ar fi nu numai frumos, dar şi util, nu numai muzică, dar şi muncă) era şi el legat cu un fir de părerea bună despre Buscaino. De îndată ce firul se rupsese, i se părea o pasăre plicticoasă care imită cu ciocănelile cîntecului său pe zidarii care ciocănesc pietrele şi construiesc turnuri inutile. Şi apoi îndemnul pe care ţi-l dă faptul că ai descoperit în omul în care aveai cea mai mare încredere o biată fiinţă ridicolă ; îndemnul să-ţi aperi prin raţiune prosteasca naivitate care ţi-a răsărit în inimă, în ziua în care aceasta hotărîndu-se să se încreadă orbeşte în ceva, ca să nu tulbure mai tîrziu această iubită orbire, hotărăşte de asemeni să se încreadă în toate lucrurile fără deosebire ; îndemnul de a deschide din nou ochii, de a gîndi, de a te îndoi, te obliga iar la o trudă pe care nu era uşor s-o înduri după zece ani de dezvăţ.

— Să gîndesc rău despre tine ? Cînd trec de la părerea pe care am avut-o pînă ieri despre tine, la ceva pe care va trebui să o am mîine, mi se pare că cineva îmi vîră mîinile în trup şi-mi răsuceşte toate oasele. Sufăr ca un cîine !

— Nu ştiu ce să-ţi spun Rodolfo !... Ai sărit puţin peste cal dăruindu-te în întregime proiectului

turnului panoramic. Nimeni nu ţi-a cerut atît! Ai fi putut să te ocupi, în acelaşi timp, şi de alte lucrări... În schimb, eu, nu! Eu trebuia să mă dăruiesc cu trup şi suflet proiectului! Şi aşa am şi făcut! Şi m-am ruinat! Cine-mi va da acum înapoi cei zece ani pe care i-am pierdut? Creditorii îşi vor banii lor! Dar dacă, celui care-mi va spune: „Restituie-mi mia mea de lire!" îi voi striga: „Şi dumneata restituie-mi frumoasele zile din viaţa de bărbat de patruzeci de ani! Adu-napoi pe patru ca primă cifră a vîrstei mele!?" Ei?

— Nu ştiu zău cum de mai cutezi să faci pe spiritualul!

Buscaino îşi schimbă tonul:

— Ce vrei de la mine, Rodolfo, pentru numele lui Dumnezeu? Ce vrei de la mine? Era cît p-aci să înebunesc! Mai mult: am încercat să înebunesc! Cînd mi-am dat seama că soarele începea să-mi fie indiferent şi că nu mai făceam nici o deosebire între paharul pe care l-aş fi putut lua de pe noptieră şi discul alb pe care, da, gata-gata să-l pot desprinde de la fereastră, atunci m-am aşezat pe pat aşteptînd să se termine totul, să mi se holbeze ochii şi mintea să mi se ducă la dracu...! Începuse să mă încînte gîndul de a lăsa între mîinile creditorilor mei un Buscaino nebun, o marionetă care i-ar fi plătit pe toţi, însă cu hohote de rîs! Şi trăgeam nădejde că amintirea turnului avea să-mi dispară din minte şi că patru şi cu patru ar fi făcut, în sfîrşit, nouă. Da de unde, dragul meu Rodolfo! Patru şi cu patru continuă să-mi dea opt şi nu mai

mult nici mai puţin de opt ! Şi amintirea turnului n-a dispărut cîtuşi de puţin ! Şi am fost nevoit să recunosc că eram încă în toate minţile ! Îţi voi spune alta mai bună : l-am căutat pe Tommasini care, cum ştii, e un ideal fabricant de nebunie şi de atîtea ori mi-a pus minţile la grea încercare ; m-am dat în grija lui, l-am lăsat să mă batjocorească în toate felurile, iar ochilor lui liniştiţi care invită la nebunie ca la un liman de pace, le-am răspuns doar atît : „Bine-ar fi !..." Ei bine, dragă Rodolfo, totul a fost în zadar şi iată-mă tot aici, să-mi dau seama de mine, de voi, de turn şi de datorii şi peste puţin, cînd voi stinge lumînarea, îmi va veni poate un gînd lugubru, dar fără îndoială înţelept şi normal !

— Înţelept ! Cu riscul de a rămîne pe întuneric, aş fi curios să te văd stingînd lumînarea şi să-ţi aud gîndul înţelept. Ar fi cel dintîi.

— Eşti amar, Rodolfo ! Dar am fost destul de pedepsit !

— Un singur lucru mă bucură în tot ce s-a petrecut şi după ce ţi-l voi spune voi pleca : că şi tu, care credeai că eşti vreun seism sau mai ştiu eu ce, ai rămas, ca noi toţi, în Natàca. Prins în capcană ! Adio !

Rodolfo închise uşa cu atîta violenţă, încît lumînarea se stinse. Terasa era acum plină de stele şi de un cer care ar fi fost foarte liniştitor prin pacea şi lumina lui adîncă, dacă vîntul nu l-ar fi împins încet cînd la dreapta, cînd la stînga, de parcă nici cerul n-ar fi avut dreptul să stea nemişcat şi potolit.

Şi ciudat e că vîntul nu se socotea mulţumit cu o ispravă atît de mare ; şi, ca unul care-şi foloseşte mîinile ca să cînte la o vioară îngerească, iar cu piciorul bate într-o tobă spartă, vîntul, în timp ce clătina bolta cu stele, rostogolea pe străzile din Natàca cîte un lighean vechi ori cîte ceva şi mai netrebnic. Străzile din Natàca ! Scările din Natàca ! Buscaino îşi lăsase pe ele cea mai bună parte din el însuşi, cei mai viguroşi zece ani din viaţa lui ! Acum vîntul sufla, vîntul împingea pe străzile acelea, de-a lungul zidurilor de lavă şi-a porţilor dărăpănate, un zdrăngănit, înduioşător şi comic de tinichea veche... Cine făcea zgomotul acesta ? Chiar un lighean ? Nu, mai de grabă, bucata din viaţa lui rămasă pe dinafară, în Natàca, pradă vîntului ? Şi aşa cum rănitul părăsit noaptea în cîmp aude hienele care au pus stăpînire pe piciorul său rupt şi îl rostogolesc acum cu labele, pe drum, pînă la un şanţ, în albia uscată a unui torent ; tot aşa Buscaino auzi zăngănitul trist a dragilor săi zece ani pierduţi, rostogoliţi între labele celui mai sălbatic vînt care suflase vreodată peste Natàca.

— Şi dacă cei zece ani se vor face douăzeci ? gîndi deodată. Şi dacă, în loc de plăsmuire a fanteziei, voi lăsa în labele vîntului din Natàca, propriul meu cadavru ? Dacă într-adevăr voi fi căzut pentru totdeauna în această capcană ?

Se duse pe terasă ; văzu puţinele lumini ale oraşului, răspîndite între negru şi negru. Observă că-l priveau somnoroase şi sigure ca privirile pe care sentinela le aruncă prizonierului ei, cînd e legat bine şi în neputinţă să fugă.

— A, nu, nu, nu !

Ieşi, coborî, bătu la uşa unei femei cuvioase care dormea într-o căsuţă de lîngă turn şi căreia i se promisese postul de paznică.

— Ce doriţi ? făcu femeia, venind în prag, înfofolită într-un soi de plapumă.

— Ia-ţi punga cu bani şi hai cu mine !

— Sfîntă Fecioară, ce s-a întîmplat ? murmură femeia, dar nu avu timp să-şi dea seama de nimic că se şi afla la etajul doi al turnului, cu o pungă jerpelită în mîini, cu cămaşa umflată de vîntul care pătrundea prin uşa întredeschisă şi-i zburătăcea părul roată ; şi mai era şi plapuma subţire care-o acoperea, dar tot aluneca şi trebuia s-o tragă la loc săltînd din coate.

— Mătuşe, toate astea, iezii, salamurile, dulciurile, fructele fac o mie de lire ! Ei bine, ia-le pe toate pentru o sută de lire !

— Iezi ? Iezi vii ?

— Nu vii, din fericire pentru ei ! Tăiaţi de curînd... Mătuşe, asta zic şi eu afacere ! Dă-mi o sută de lire şi Dumnezeu să stea la masă cu dumneata !

— Dar nu ştiu ce să fac cu ele...

— Trebuie să plec, mătuşe ! Fii bună ! Deschide punguliţa ! Uite, o deschid eu ! Aşa se deschide ! Scoatem o hîrtie de o sută... Iac-aşa. Femeia apucă de un capăt hîrtia de o sută şi strînse degetele cu un tremur nervos.

— Mătuşe, e un chilipir pentru dumneata ! Pentru mine e biletul de tren ! Fii bună ! Iartă-mă ! Totul e al dumitale ! Îţi las şi turnul ! Dumnezeu să te binecuvînteze !

Şi zicînd aşa, Buscaino smulse hîrtia de o sută, o sărută pe femeie pe frunte şi fugi lăsînd uşa dată de perete. Bătrîna nu izbuti să priceapă dacă hîrtia i-o smulsese un vagabond care-i voia bine, sau un hoţ care-i furase banii. Astfel, şovăind între un sentiment matern şi gîndul de a chema poliţia, mişca şi ridica cu piciorul iezii, le mîngîia botişorul rece, privea salamurile şi dulciurile ; apoi suspină şi potrivindu-şi plapuma pe umeri coborî, prin vînt şi beznă, către căsuţa ei.

VII

Vîntul nu făcea viaţa din Natàca mai veselă. Părea chiar că vijelia, punînd stăpînire pe exclamarea : „Ce plictiseală !" şi pe cealaltă : „Ce facem diseară ?", le plimba în cerc prin hornurile şi coridoarele oraşului, făcîndu-le să se întoarcă de sute de ori în aceeaşi încăpere, ascunzîndu-le sub covoare, ba chiar şi în pianele şi în ghitarele părăsite, ale căror coarde, atinse de suflu, zbîrnîiau destul de adînc : „Ce plictiseală !" şi : „Ce facem diseară ?"

Mai părea şi că turnul era o atracţie fără seamăn pentru vîntul care urla în jurul lui şi-l izbea din dreapta, îl izbea din stînga, încerca să-l smulgă, să-l răstoarne, să-l înfigă şi să-l învîrtă ca pe un cui, ca pe un şurub ; şi în cele din urmă se mulţumea să-l umple de vuiete prelungi şi melancolice.

Pe stradă, oamenii mărunţi umblau ca împinşi în grabă de-o mînă pînă ce, deschizînd uşa unei cafenele, intrau în goană, ca şcolarii alungaţi din clasă cu o lovitură de picior. Domnişoarele mergeau pe lîngă ziduri, cu hainele prost încheiate şi cu mîinile lipite de genunchi. Pălăriile şi frunzele ofilite zburau în aer, se tîrau pe pămînt, nimereau în balcoane. Se vorbea mult de întîmplarea cu Leopoldi care se ţinuse o jumătate de oră după o frunză de platan, luînd-o drept propria-i pălărie. „Îndoaie-i borul", îi strigase un ştrengar în clipa în care bietul om reuşise să pună piciorul pe acel petic verde care-l făcuse să alerge atît. Bietul Leopoldi ! În seara acelei zile îl găsiră ţeapăn lîngă aparatul de radio, în timp ce o voce cavernoasă îi umplea urechea care nu mai auzea cu fraze încurajatoare ca : „Puternici, mari şi de neînvins... Elanul, forţa, trăinicia, tenacitatea, îndrăzneala !..." Bietul Leopoldi. Atît de ţeapăn, ţeapăn pe veci, el, inventatorul mişcării perpetue. Însă dintre cei doborîţi de vijelie, singur Leopoldi nu se mai ridică. Ceilalţi îşi încheiară aventura cu două-trei bobîrnace pentru a-şi curăţa de praf genunchii şi spatele. Partea proastă era că vîntul nu mai voia să înceteze. Mai mult decît oricine se plîngea vînzătorul ambulant, fiindcă simţea cum îi era smulsă din gură vocea răsunătoare cu care-şi lăuda lăptucile, şi o auzea răsunînd din căsuţa rivalului său, ori, şi mai rău, din trăsura oprită lîngă trotuar şi nu ştia ce să se facă, cu două graţioase şi multicolore cliente care şedeau în ea împărţind în dreapta

și-n stînga priviri și saluturi, cu o propoziție ca aceasta : „Ia lăptucile frumoase !“ Și se plîngea și moșierul care simțea în aer un miros prea puternic de lămîi, dînd de bănuit că, mirosul ajungînd pînă la el, nici fructul nu rămăsese prins de cracă.

Dar poeții nu se plîngeau. În diminețile acelea cu vînt, grădina publică din Natàca era toată numai rîs neîncetat, plăcut, învălmășit. Ei se deplasau prin răsunetul acesta vesel ca niște corpusculi în răsuflarea unei fetișcane bucuroase. Mergeau pe alei, se sprijineau de trunchiurile arborilor și de coloanele de marmură. Rîsetele acelea îi purtau încoace și încolo, plini și umflați de ele ; deodată, trecînd la un ton sălbatec, îi azvîrlea răutăcios pe o bancă. Dar de ce să se supere ? Fusese o glumă, cam dură, e adevărat, dar o glumă. Rîsetele se făceau iarăși vesele, prietenoase, smulgeau de pretutindeni sunete și cuvinte, le înălțau în văzduh, le amestecau astfel încît urechea fină a lui Nereggia și a lui Cavallero distingeau, în toată dezordinea aceea, versurile din „Santa Rita“ și din „Santa Genoveva“ ale lor, mai frumoase ca niciodată, mai mature și mai puternice decît ei înșiși, aproape de nerecunoscut, ca fiul care-i declară deodată tatălui său : „Dragul meu, trebuie să-ți spun ceva : sînt un zeu !“ Și atunci pardesiul jerpelit, ocara nevestei răsunînd încă în ureche cu zgomotul ușii trîntite, propriul nume niciodată pronunțat de cei mulți și niciodată cu mult respect de cei puțini, totul devine ușor și plăcut, ca amintirea unei îndelungate așteptări după care se deschide în sfîrșit

uşa şi intri la rege... Şi nu mai are nici o importanţă dacă după prînz dormi cu capul mai sus ori mai jos. Nu mai are nici o importanţă dacă după prînzul acela nu va mai urma niciodată prînz sau cină !

Năpădiţi de vîntul acesta şi de aceste gînduri, Nereggia, Cavallero şi cavalerul de Filippi rătăceau prin grădina publică. Dar nu singuri, ca în alte zile de vijelie. Venise şi Rodolfo De Mei, cu umbrela în mînă, către freamătul platanilor şi al oleandrilor. Nu căuta gloria şi nemurirea, ca poeţii, ci noul său eu. De cînd dispăruse Rodolfo cel încrezător, inimos, afectuos, nu îi luase locul nici un alt Rodolfo. Da, făcuse cîteva încercări : un Rodolfo sceptic, un Rodolfo resemnat, un Rodolfo imoral, un Rodolfo violent, dar nici una dintre încercări nu fusese mulţumitoare. Oricare dintre aceşti Rodolfo, abia instalat în persoana sa (şi îşi şi spunea mulţumit : „Uite, ăsta sînt eu, ăsta sînt eu cu adevărat !“) îndată se simţea ca pe un pat de spini : vechiul Rodolfo tulbura totul cu amintirea lui şi, cu toate că nu voia şi nu putea să-şi reia postul, nu dădea voie celorlalţi Rodolfo să-l ocupe. O, Doamne, Doamne, grea e căutarea unui eu nou ! Îl invidia pînă şi pe fratele lui, aşa cum îl văzuse într-o seară cu lună, în grădiniţa spitalului : negru, umblînd în trap uşor, cu o mînă la spate în chip de coadă, înălţîndu-şi bărbia spre dreapta şi scoţînd un răget. Enzo, cel puţin, se simţea şi se credea ceva, fie şi un biet măgar ! Dar el, ce era el acum ? Atîta ştia sigur : un om care

crede în ceva nu mai era ! Poţi însă trăi fără să fii cineva ? Nu, cu siguranţă ! Nu se poate trăi şi îndura chinurile iadului ! Nu-i trecuse niciodată prin minte că a fi lipsit de un eu cît de mic şi de modest ar putea provoca atîta chin. Cine eşti ? Dimineaţa se iveşte soarele, dar din partea cui, a cărui om ? Lucrurile sînt nesigure şi nu ştiu cum să se poarte cu el. Înainte de a se îmbrăca cu virtuţile şi defectele lor, înainte de a fi frumoase ori urîte, plăcute ori plictisitoare, îl întrebă : „Cine eşti ?“ Ca femeia care, înainte de a-şi alege rochia pe care s-o îmbrace, întreabă unde va merge. Şi Rodolfo nu ştia ce să răspundă. Şi lucrurile, în aşteptarea unui răspuns al lui, rămîneau fără haine. Şi totul era prostesc, zadarnic, înnegurat ! Şi-i era ruşine de sine şi frică totodată, pentru că într-adevăr dacă moartea ar fi încercat să treacă pe lîngă el şi l-ar fi văzut atît de gol, atît de jigărit şi nul, chiar dacă ar fi avut altceva de făcut, ar fi pus piciorul pe el ca pentru a zice : „Golul ăsta îl ocup eu !“

Rodolfo căzu pe un scaun şi începu să privească cerul de la un capăt la altul, pe tot orizontul învolburat deasupra pinilor şi a palmierilor zbuciumaţi de vînt. Şi în ciudata viaţă pe care o trăia, o viaţă vagă, cu tensiunea căzută, avu chiar impresia că propria lui privire, o dată departe de el, sus pe vîrfurile pinilor şi palmierilor, pe cerul scînteietor şi apoi pe turla turnului care se ivise între doi arbori, nu se mai întoarce să se adune sub pleoape şi rămîne aşa deschisă şi întinsă, cu un capăt în ochiul lui şi cu celălalt pe turn, ca o coardă

elastică, lungită mai mult decît trebuie și care se destinde jalnic și nu mai vine îndărăt.

Cît bătu vîntul, Giovanni Luisi nu făcu nici un pas dincolo de prag. Valizele doldora de haine de călătorie, de pulovere, de marmelade, de sticle, de doctorii contra durerii de cap și de cărți cu explicații asupra Orientului pentru cel care îl vedea prima oară de pe mare, rămăseseră cu gura deschisă ca un om mort din cauza unei îmbucături care-i stătuse în gît. Le dădea în lături cu piciorul în timp ce-și purta somnul de pe fotoliu pe divan și de pe divan în pat. Era limpede că nu mai pleca nimeni din Natàca ! Dar gîndul acesta nu mai era apăsător, ca altă dată. Zăpăceala lăuntrică a lui Giovanni Luisi ajunsese la culme, acum cînd proiectul turnului, singurul care-i putuse da un sens unic de rotire, așa cum axul i-l dă roții, se destrămase așa deodată în ceață. Giovanni nu ținea să spună doar că a avea patruzeci de ani era frumos, urît, insuportabil, amuzant, ci mergea mai departe și spunea că are patruzeci de ani, treizeci de ani, douăzeci, cincizeci, că e tînăr, bătrîn, că pentru el viața abia trebuie să înceapă, că se terminase de mult. E adevărat : nu va mai pleca din Natàca ! Gîndul acesta însă, cine știe cum, îl conținea pe celălalt, că e un om important ; și acesta conținea un altul : că e nefericit ; și acesta, la rîndu-i, altul : că-și datorează multă iubire, multă admirație ; iar acesta din urmă însemna că era mulțumit de sine și putea dormi liniștit. Într-adevăr, dormea. Și, în vis, călătorea. Somnul i se liniști apoi și nu mai că-

lători nici în vis ; şi nălucirea cea mai plăcută pe care o avea dormind era acum aceea a lui însuşi întins pe pat, cu pumnul strîns sub bărbie, exact aşa cum se afla în clipa în care visa.

VIII

Vîntul încetase şi Leonardo umbla cu pas rar prin vegetaţia neclintită a grădinii publice. Turnul se profila clar în depărtare şi Leonardo începu să gîndească : „Odinioară era de ajuns lătratul unui cîine, noaptea, ori zgomotul găleţii în fîntînă, ori acela al pantofului pe care fratele meu, în camera de-alături, îl lăsa să cadă din picior cînd se suia în pat, pentru ca bucuria, pe care-o aveam în mine, să devină şi mai intensă ; ca atunci cînd îţi reaminteşti, mai clar ca niciodată cauza fericirii tale. Dar care era cauza fericirii mele din timpul acela ? Nu era una singură, erau tot şi toate. Găseam în orice întîmplare, chiar şi în cea mai tristă, un fel de semn discret de complicitate din care eu singur eram în măsură să înţeleg că pînă şi în împrejurarea aceea nefericită se ascundea un gest de nesfîrşită bunăvoinţă ; în special faţă de mine. Pe atunci totul era iubit, dar eu în mod special. Priviri atente şi afectuoase plouau peste mine din cer şi uneori mă deşteptau noaptea şi mă făceau să întreb : „Cine mă priveşte aşa ?“ Întrebarea îmi

murea pe buze. La ce bun să ştii de unde venea atîta dragoste ? Îmi era de ajuns că dragostea aceea se îndrepta către mine... Apoi totul s-a schimbat ! Fără motiv ! Eram ca un copil ţinut în puf de un binefăcător necunoscut care trimite la fiecare sfîrşit de lună bani mulţi, dar copilul află într-o bună zi că banii nu mai sosesc şi că binefăcătorul nu mai dă semne de viaţă, iar el e nevoit să renunţe la cai, la casă, la servitori şi să se resemneze să redevină sărac ; tot astfel şi eu, de la o zi la alta, nu m-am mai simţit deşteptat de priviri iubitoare, n-am mai văzut de loc, nu numai în necazuri, dar nici în întîmplările obişnuite, semnul acela discret de complicitate pe care doar eu ştiam să-l citesc ; m-am pomenit părăsit şi sărac ! Lumina se stinsese ! Totul era întunecat ! Şi ce-am făcut atunci ? Cum era întuneric, am dormit. Întîmplărilor reale nu le-am dat nici o importanţă, ca şi cînd ar fi fost vise. Astfel aceşti patrusprezece ani petrecuţi în Natàca îi voi putea considera, cînd se va întoarce lumina, drept o singură noapte, o singură oră pierdută !"

Ultimile cuvinte nu le gîndise numai dar le şi spusese Lizei Careni care stătea lîngă el de cîteva minute.

— Bine ! făcu Liza. Bine, bine ! Ştii ce-ţi spun ? Că printre atîţi leneşi de-aici, meriţi coroana de rege !

— De ce, dragă Liza ? Totul era întunecat : ceea ce aş fi făcut n-ar fi fost mai puţin întunecat ! Aşa, am preferat să nu fac nimic !

— Judeci ca beţivul care, după o noapte de somn, s-a sculat din pat şi a deschis dulapul luîndu-l drept fereastră. Observînd în felul acesta că era încă noapte, s-a întors în pat şi a dormit şapte zile, bazîndu-se mereu pe încredinţarea că soarele n-a răsărit. Vorbăria asta despre lumină, întuneric, dragoste misterioasă, bucurie pe care o aştepţi în zadar de patrusprezece ani, acum încep să pricep ce e !

— Spune-ţi gîndul pînă la capăt ! Ce e ?

— E laşitatea celui care nu vrea să facă nimic şi încearcă să arunce praf în ochii săi şi ai altora prin vorbe mari menite să explice de ce stă el în pat şi, în loc să muncească serios, se apucă să construiască un turn panoramic.

— Ascultă, Liza ! În ziua cînd se va-ntoarce la mine bucuria care-mi aparţine cu atît mai mult cu cît i-am rămas atît de credincios încît n-am mai făcut nimic şi m-am socotit mort cîtă vreme mi-a lipsit ; în ziua aceea am să vin la tine ! Şi doar lăsîndu-te să-mi vezi ochii, îţi voi fi explicat totul !

— Dar mi se pare că ziua aceasta întîrzie.

— O, sînt încă tînăr !

— Tînăr ? Priveşte, rogu-te !

Şi scoţînd oglinda din poşetă o puse în mîinile pe care o clipă le strînse între ale ei, surîzîndu-i fără îngăduinţă ; apoi îi întoarse spatele şi se îndepărtă.

Abia dispăruse dincolo de palmieri, şi Leonardo se privi în oglindă. Şi pentru prima dată îşi dădu seama, văzu că cei patrusprezece ani în Natàca fu-

seseră ca un pumn pe care un necunoscut, fără nici un motiv, i-l dăruise în plină față, pierzîndu-se apoi în mulțime.

Cine era necunoscutul acela ? Și ce rău îi făcuse el, sărăcuțul, ca să primească acum un astfel de pumn ? N-a făcut rău nimănui ! Nimănui și niciodată, bietul Leonardo !

„Bietul Leonardo ! Bietul Leonardo ! Bietul Leonardo !" Gîndul acesta, care se făcea tot mai dulce și mai plîngăreț, îi aduse o mare mîngîiere, cum găsești uneori fredonînd un refren foarte potrivit cu drumul pe care trebuie să-l străbați singur și cu lucrurile pe care vrei să le uiți. „Bietul Leonardo !"...

Buscaino ajunsese la Mn, ultimul oraș al teritoriului din care făcea parte Natàca. Lua masa cu un prieten într-un birt din port. În fața lui se sfîrșea pămîntul sudului, printre valuri nu somnoroase ca valurile de pe litoralul orașului Natàca, ci altele, cu ochi, dacă nu deschiși, întredeschiși, care aduceau zvon de dimineață la țară, cînd oamenii se trezesc și deschid ferestrele și se spală pînă la brîu afară, dinaintea ușii.

— Dragul meu, spuse el, nimeni nu izbutește să plece din orașul acela ! Doar eu poate ! Dar eu sînt din alt aluat.

Prietenul îl privi curios și amuzat : „Știi de ce mă uit la tine ?... Pentru că-mi evoci o muscă ajunsă cu trudă la gura paharului, după ce a ieșit din lapte ! Și ce o să faci acum ?"

— Nu ştiu, spuse Buscaino, mîhnit de comparaţia cu musca, în care se simţea învăluit ca într-o haină udă leoarcă. Nu ştiu !

— De ce nu te-ntorci în America ?

— Ei, nu-i uşor ! Buscaino începu să privească munţii care, dincolo de mare, se pierdeau în nori. Nu-i uşor !... Nu e, şi pentru că n-am fost acolo niciodată !

Şi gîndi : „Ce bizar ! N-am fost niciodată în America ! Într-adevăr, n-am fost niciodată !“ Îşi aruncă din nou ochii la munţi şi la nori. „Probabil că am în mine un personaj foarte serios cu care n-am reuşit niciodată să mă împrietenesc ! De fapt n-am îndrăznit niciodată să-mi mărturisesc mie însumi tot ce am făcut şi ce n-am făcut ! Da, acel eu însumi trebuie să fie un personaj foarte, foarte important ! Cît despre mine, sînt un biet om oarecare ! Dar el, acel eu însumi, e cu totul altfel !... Acum, de pildă, eu îmi spun timid mie însumi că n-am văzut America nici măcar în vis ; încerc să surîd şi să-l fac să surîdă ; dar el dă sever din cap !... Dar în loc să dea aşa, din cap, acest eu însumi, atît de competent şi fără îndoială foarte ascultat şi temut, să ia el hăţurile conducerii şi să-mi refacă viaţa, dat fiind că bietul de mine am fost atît de nenorocit. Ei, n-ar fi bine ?“

— La ce te gîndeşti ? întrebă prietenul.

— Ştiu şi eu !

— Natàca e frumoasă ?

— Dragul meu ! Natàca nu are timp să fie nici frumoasă, nici urîtă, atît de ocupată e să fie tristă

şi plicticoasă. Plictiseala şi tristeţea le poţi tăia acolo cu cuţitul! Nu-i om, nu-i suflet de pasăre care să fi fost vreodată cu adevărat vesel în Natàca, măcar o clipă!

Şi zicînd astfel, sări de pe scaun ca şi cînd ar fi văzut pe cineva ţîşnind pe lîngă el şi s-ar fi grăbit să-l ajungă. Prietenului rămas la masă, îi strigă, scuzîndu-se printr-un gest: „Fii bun, plăteşte tu!"

IX

Femeile de la pensiunea *„Fior d'arancio"* sînt neliniştite şi agitate ca domnişoarele: şi cu domnişoarele se confundă la prînz, cînd se duc să-şi ia aperitivul, în cofetăria cea mai elegantă din Natàca, unde micii vînzători de scobitori şi de sare de bucătărie trag de poala fustei pe doamne şi de pulpana hainei pe domni, încercînd să atragă asupra mărfii lor sărăcăcioase privirile acelea atît de preocupate. Femeile de la pensiune sînt neliniştite ca domnişoarele şi incapabile să asculte mult timp un pian fără să plîngă, ori să fie servite prea încet fără să se supere, pentru că şi ele, ca domnişoarele, caută un soţ printre tinerii din Natàca. Astfel domnişoarele din Natàca se află, fără să vrea, în competiţie cu femeile de soiul acesta. Şi necazul e că din competiţie nu ies totdeauna victorioase. Tinerii, de la un timp încoace, obişnuiesc să-şi pe-

treacă seara în sufrageria pensiunii *„Fior d'arancio"*, unul dintre ei cîntînd la pian, alții dansînd, alții conversînd cu fetele, al căror spirit de femei care au umblat lumea, exprimat cu accentul din nord, le inspiră un respect repede transformat în dragoste. Și încă dragoste conjugală ! Din cauza aceasta, saloanele din Natàca sînt acum amenințate de năvala unor anume doamne stingherite dar arțăgoase, cu gura nevopsită însă mare și amară, cu ochii mobili dar lipsiți de curiozitate și incapabili de uimire, măcar pentru ceea ce uimește pe celelalte... Astfel de tineri, gata să plîngă cînd, la Crăciun, primesc de la femei de soiul ăsta telegrame cu „inima mea adorată" și „sfînta noastră fericire de mîine", la care ei răspund cu vorbe și mai dulci ; astfel de tineri le adresează apoi domnișoarelor din Natàca întrebări ca următoarea, acum foarte la modă în saloane : „Domnișoară, ce vietate își ține ciocul sub pămînt ?" „Fazanul", răspunde domnișoara. „Nu ! Fazanul își ține ciocul sub apă. Am zis : sub pămînt !" „Nu știu !" „Ce Dumnezeu, domnișoară ! văduva !" Ieri seară, într-o lojă din avanscenă, la operă, un tinerel în frac și-a scos un pantof și l-a pus la subsuoara unui domn care-și sprijinise cotul de balustrada de catifea : domnul, răpit de muzică, a ținut cîteva minute pantoful la subsuoară ca pe o carte ; apoi, făcînd o mișcare bruscă, l-a lăsat să cadă în avanscenă în palmele pe care tenorul gata să ia o acută și le ridicase spre cer... Ăștia sînt tinerii din Natàca ! Demni să le fie închinat turnul și să fie numit de acum încolo

„turnul tinerilor", pentru a-l împiedica să se cheme, pe un nume care amenință să fie adoptat de toată lumea, „turnul domnișoarelor"... Cît pare de natural și de potrivit cu panorama orașului, turnul acesta care pătrunde în ea ca mînerul în taler, acum cînd se știe perfect că nu servește la nimic ! Într-adevăr, fără acest turn Natàca ar fi lipsită de ceva indispensabil cum e nasul pentru o față !...

Așa vorbesc domnișoarele, adunate în salonul casei Careni, în jurul pianului, pe claviatura și pe capacul căruia se află cîteva păhărele de lichior. Domnișoarele, profitînd că sînt singure, departe de doamne și de bărbați, beau pentru întîia oară fără frîu, cum au văzut că făceau, în filmul din seara trecută, niște fete americane. Beau, apăsînd cu un deget clapele pianului, îi vorbesc de rău pe bărbați. Apoi se vorbesc de rău pe ele însele și viața lor. Plictiseală, plictiseală, plictiseală și plictiseală. Prostii, prostii, prostii și prostii. Una zice : „Dacă o ține mereu așa, dau cu piciorul la tot și fac ceva de pomină !" „Zău ?" zice alta, preocupată. Toate cad pe gînduri, în timp ce prima bate cu arătătorul într-o clapă de bas a pianului, apoi într-un la, apoi iarăși în clapa de bas, fără să obțină de loc alte sunete decît : plictiseală, plictiseală, plictiseală, plictiseală !

Însă deodată Liza Careni e cuprinsă de un sentiment nou și puternic, ca o respirație atît de adîncă încît să dilate pieptul pentru totdeauna. E o fericire, dar nu din cele obișnuite : ceva, într-adevăr, care o dată ce-a început nu se va mai termina poate nicicînd.

Ia în dreapta sticla de lichior, în stînga un pahar şi se duce pe balcon.

Soarele luminează încă strada şi casele ; cerul e limpede şi sclipitor. O femeie, în poarta de peste drum, desfaşă un copilaş, îl ridică gol, şi-l lipeşte de obrazul ridicat. Aşa cum vezi în filme mişcîndu-se un om viu îndărătul unui portret, tot aşa, în spatele lucrurilor trecute, spălăcite şi urîte ca nişte imagini decolorate, Liza vede acum mişcîndu-se pentru prima oară pe cele adevărate şi apărînd frumoase şi strălucitoare.

— Să fie asta bucuria lui Leonardo ? gîndeşte Liza. Cum aşa ? O aştepta el şi mi-a venit mie !

Dar nu importă ! Oricui i-ar veni, e aici ! Şi după cum cel care suferă în numele lui Dumnezeu simte că toţi cei dragi lui, adunaţi în juru-i, devin tot mai buni datorită acestei suferinţe şi că el, încet, încet, le mîntuieşte sufletele ; tot aşa Liza, bucurîndu-se în numele Domnului, se gîndeşte că toţi prietenii ei din Natàca devin tot mai puţin opaci şi leneşi datorită bucuriei ei şi că ea, încet încet, i-ar mîntui pe toţi. Dar ce e bucuria aceasta? O clipă de bună dispoziţie ? Nu, n-are nimic efemer. Dimpotrivă, în ea se pierd, ca fazele unui vis cînd deschizi pleoapele, anii aceia de inepţii obositoare, văicărelile, vanităţile, posomorîtele prostii, turnul panoramic ; şi punctul în care toate acestea se topesc în lumină este atît de limpede şi de ferm încît Liza se gîndeşte nu numai că e adevărat ce spusese Leonardo, că cei patrusprezece ani în Natàca fuseseră visul unei singure nopţi dar

că pînă şi Leonardo, care a spus asta, şi Giovanni, Rodolfo, Buscaino şi propria-i vîrstă înaintată şi afecţiunile înşelate, totul, totul a fost un vis stupid care, iată, în sfîrşit, s-a sfîrşit !

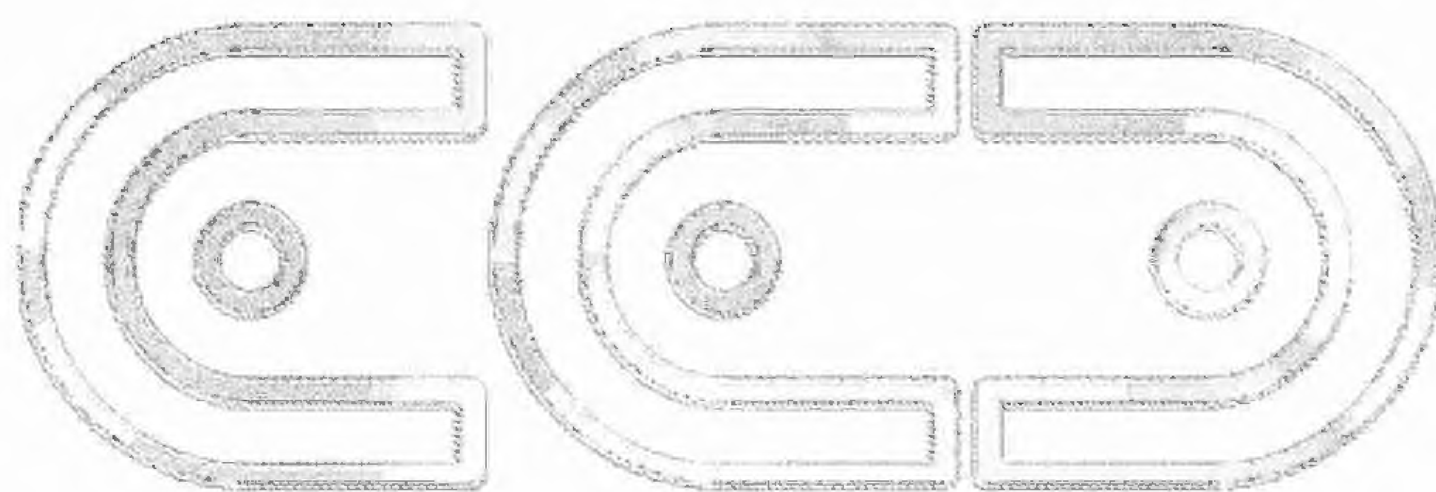
Aşadar să nu se încrunte nimeni dacă, clătinîndu-se puţin, cu sticla într-o mînă, paharul în cealaltă, această cuminte Liza, de obicei atît de modestă, tăcută şi timidă, strigă deodată, din balcon, spre cerul sclipitor, nici mai mult nici mai puţin decît : „Trăiască viaţa !“ Şi nu o singură dată, ci de două, trei ori.

Redactor responsabil : NICULINA BENGUȘ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 05.07.1967. Bun de tipar 21.09.1967. Apărut 1967. Tiraj 15.145 ex. broșate. Hîrtie tipar B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 9,29. Coli tipar 7,5. A. nr. 5.154. C. Z. pentru bibliotecile mari 85. C. Z. pentru bibliotecile mici 85—31=R.

Întreprinderea Poligrafică "13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
București — Republica Socialistă România
Comanda nr. 540

Scanare și prelucrare digitală

de

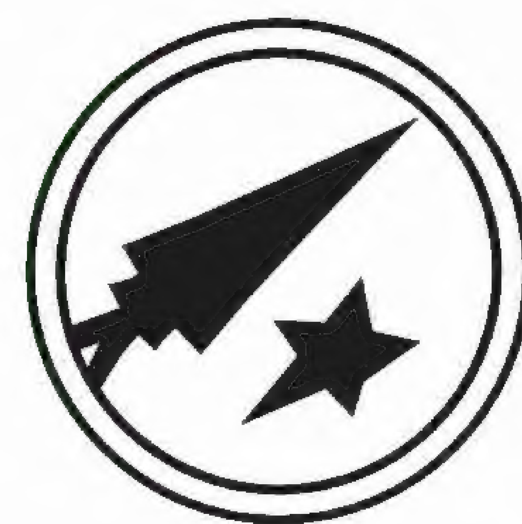
Anonim

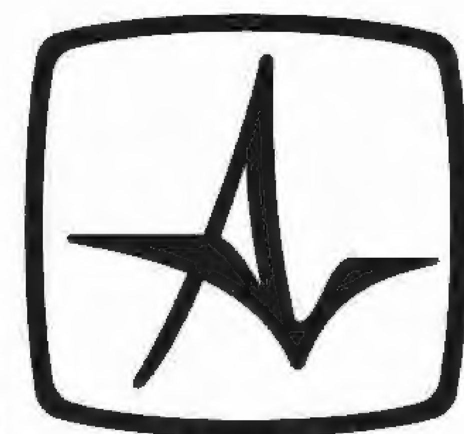
și

CAT Graur

Antwerpen

2023

